

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra sociologie

Diplomová práce

Bc. Lucie Matyášová

Závazky v partnerských vztazích

Commitment in Love Relationships

Praha 2018

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Vinopal, Ph.D.

Děkuji svému vedoucímu práce PhDr. Jiřímu Vinopalovi, Ph.D. za jeho cenné rady, důvěru a povzbuzující přístup. Děkuji svým komunikačním parterům a partnerkám za jejich ochotu a otevřenost se mnou sdílet svoje vnitřní světy. Děkuji své rodině a přátelům za jejich povzbuzení a podporu.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 25. července 2018

.....

Abstrakt

Ve své diplomové práci se zabývám problematikou závazků v partnerských vztazích, které zkoumám jako určitý způsob omezení si svobody ve smyslu primárnosti partnera pro získání určité stability ve vzájemnosti. Proto jsem se na závazky nahlížela z hlediska spojování části naší identity ve společnou a zároveň zachovávání autonomie v dostatečné míře pro naši svobodu potřebnou i k reflexi vztahu. Zajímalo mě, jak se povaha závazků změnila v dnešní době akcentující individualismus a flexibilitu. Provedla jsem šestnáct polostrukturovaných kvalitativních rozhovorů na základě metody zakotvené teorie se ženami a muži v mladém dospělosti, abych zjišťovala jejich vnímání závazku a jejich strategie v rozhodování se o závazku a v jednání směřující k jeho trvání, prohlubování či ukončení.

Klíčová slova

Závazek, láska, partnerství, intimita, identita, individualismus, autonomie

Abstract

In my diploma thesis I intend to look into the issue of commitment in love relationships. I wonder how it is influenced by the nature of nowadays society enhancing individualism and flexibility. These commitments are based in merging our own identity with identity of our partner. But crucial is to also balance it with our own autonomy and freedom. Commitment means putting certain restrictions to our future choices. I made sixteen semi-structured qualitative interviews based on grounded theory with sixteen women and men in young adulthood and I looked for answers on how they perceive commitments in love relationships, what meaningful partnership means to them and how they cope with comparing potential alternatives and overall which strategies they use in making decision about commitment and behavior for its lasting, deepening or ending them.

Keywords

Commitment, love, relationship, intimacy, identity, individualism, autonomy

Obsah

Úvod.....	7
1. Význam partnerství pro jedince a pro společnost.....	9
1.1 Souvislosti monogamie	10
1.2 Exkluzivita partnerství a primárnost partnera	12
2. Koncepty lásky a jejich role pro proměnu závazku	14
2.1. Lásky ve vztahu k touze a racionalitě.....	14
2.2 Lásky a závazek ve vztahu k subjektu a objektu	15
2.3 Závazek romantické lásky	17
3. Rozvolnění norem společnosti	19
3.1 Ohrožení závazku konzumeristickými tendencemi.....	19
3.2 Proces transformace intimity a jeho důsledky pro závazek.....	21
4. Význam svobody a jistoty v kontextu závazku	24
4.1 Závazek jako rozhodnutí a rozhodovací mechanismy.....	25
5. Očekávání a představy o partnerství.....	27
5.1 Představy o partnerovi.....	28
6. Definice a roviny závazku.....	30
6.1 Závazek jako vzájemný vliv a závislost partnerů.....	31
6.2 Konstrukce společného partnerského světa.....	32
7. Autenticita závazku ve vztahu k vývoji identity.....	34
7.1 Společná a individuální identita	35
7.2 Osobní zralost a nepostradatelnost autonomie	36
7.3 Konstrukce hranic ve vztahu a důvěra.....	37
7.4 Jednání udržující a upevňující závazek	38
8. Proměna role institucionalizace závazku	40
8.1 Oddalování závazku a fenomén singles	41
9. Závěr teoretické části	44

10. Úvod k empirické části.....	46
10.1 Výzkumný záměr a metodologie.....	46
10.2 Představení komunikačních partnerek a partnerů.....	48
10.3 Představení struktury empirické části.....	50
11. Orientace na stabilizaci vztahu a zázemí.....	52
11.1 Volba partnera a důvody pro pokračování	52
11.2 Vnímání alternativ a idealizace vztahu.....	54
11.3 Relevance zamilovanosti a lásky.....	55
11.4 Význam věrnosti.....	56
12. Důraz na prohlubování závazku a společný růst.....	57
12.1 Zralost, podpora autonomie a seberozvoje ve vztahu	59
12.2 Otevřenost a upřímnost	60
13. Přístupy ke společné budoucnosti	61
13.1 Řešení nesouladů vizí společné budoucnosti	63
14. Chápání závazku jako pojmu a jeho význam pro respondenty	66
14.1 Postoje k manželství a dětem	67
14.2 Vnímání sociálního tlaku.....	68
15. Obavy před prohloubením závazku.....	70
16. Důvody k ukončení závazku a postoje k bytí bez vztahu.....	72
16.1 Singles	73
17. Čtyři pilíře závazku.....	74
18. Tři celkové strategie přístupů k závazku	76
Diskuze	78
Závěr.....	84
Seznam použité literatury.....	88
Příloha 1 – Modelové okruhy otázek na dotazování	96
Příloha 2 – Tabulka komunikačních partnerek a partnerů	98
Příloha 3 – Přehled celkových strategií přístupu k závazku	99

Úvod

Ve své diplomové práci se věnuji zkoumání partnerských závazků coby stabilizačnímu prvku trvání partnerských vztahů. Závazek je určitým omezením svobody z hlediska primárnosti partnera pro získání určité stability ve vzájemnosti. Na závazek jsem nahlížela v dialektice jedincovy touhy po svobodě, ale i jistotě; po autonomii, ale i sounáležitosti, po možnosti změny, ale i po bezpečí stability. Tyto dimenze jsem vztáhla k zájmu o konstrukci hranic mezi individuální a společnou partnerskou identitou jedince. Právě vyvažování autonomie jedince se závazkem vůči společné intimitě se v moderní společnosti oproti tradiční změnilo. Zaměřuji se na to, jak se podoba závazků proměňuje vzhledem k dnešní době a jejím dominantním hodnotám, a to především vzhledem k individualismu a konzumerismu a doznívajícímu étosu romantické lásky. K pochopení podstaty proměny závazku se budu postupně soustředit na relevantní proměny společnosti, výklady principů pouta důvěrných vztahů i na silící význam autonomie a volby jedince. Budu představovat celospolečenskou rovinu vytvářející očekávání a nároky na partnerské závazky i užší individuální rovinu procesu závazku zahrnující internalizaci očekávání, proces rozhodování, vkládání se do vztahu, reflektování jej a vztahování jej dále do budoucnosti.

V první kapitole budu osvětlovat význam lásky a závazku partnerství pro jedince a pro společnost a v opačném směru význam společnosti pro závazek. Nastiňuji lásku jako jednotící princip udržující soudržnost společnosti, na kterém je založeno vykládání významů okolního světa. Protože je partnerství v našem kulturním okruhu tradičně monogamní, nahlížím blíže na sociobiologické a sociálně ekonomické důvody této exkluzivity partnerství.

Ve druhé kapitole nahlížím blíže na samotné chápání lásky, protože právě z něj pramení i přístupy k závazku. Zkoumám proto lásku nejprve v kontrastu k racionalitě a sexuální touze. Následně analyzuji dichotomii lásky jako problému subjektu a objektu. Nakonec v těchto souvislostech zaměřuji pozornost na koncept romantické lásky, protože ten významně formoval východiska pro představy o začátcích a cílech partnerských vztahů a očekávaných partnerských rolích muže a ženy.

Ve třetí kapitole se vracím zpátky do roviny celospolečenských změn a popisuji jejich dva směry: konzumerismus vyhybající se závazku a pro závazek perspektivnější transformovanou intimitu. V první podkapitole se tedy v souvislosti s prostupováním tržních konzumeristických tendencí do intimních vztahů zabývám motivacemi pro povrchnost až vyhybání se závazku, tedy neochotou nebo neschopností investovat se do budování vztahů, které je potom proto možné i snadno opustit. V druhé podkapitole se naopak podívám na proces transformace intimity, jeho sociální důvody a jeho důsledky pro závazek. Konkrétně rozebírám osvobození sexuality od závazku a silící důraz na autonomii a reflexivitu k vyjednávání rolí i pravidel ve vztahu.

Ve čtvrté kapitole se zabývám v moderní době obzvláště relevantní problematikou volby a tím, jak její křehkost nebo pevnost vychází z dilematu svobody a jistoty. Věnuji se vybraným procesům rozhodování, jeho dilematům a častým mechanismům relevantním pro volbu partnera. Nastiňuji specifika racionálního i intuitivního charakteru volby i problematičnost její reflexe, zahrnující strategie posuzování alternativ; a stabilitu rozhodnutí vzhledem k tendencím hledat stále dál, nebo se naopak spokojit se vybraným a vytvářet závazné pouto.

V páté kapitole nahlížím na očekávání a představy spojené s partnerstvím vzhledem k investicím do vzájemného pouta a k ústupkům v jeho prospěch, které jsou základem závazného vztahu. V podkapitole se věnuji konkrétněji představám o partnerovi a s tím spojeným zásadním aspektům jeho výběru, tedy familiaritě, kompatibilitě a komplementaritě s naším nastavením.

V šesté kapitole mezi sebou porovnávám definice závazku a systematizuji je mezi sebou z hlediska jejich významu a účelu. Zejména se soustředím na interní a externí rovinu závazku a na orientaci na budoucnost v bilanci investic, alternativ a stávající spokojenosti. V podkapitolách se potom více zaměřuji na způsob, jakým závazek ovlivňuje své aktéry skrze vzájemnou spoluzávislost a vzájemné přizpůsobování se; a jak právě skrze hlubší intimitu a autenticitu odlišuje závazek blízké vztahy od ostatních.

V sedmé kapitole se zaměřuji na problematiku identity a její stability, která by přispívala i ke stabilitě závazku. Oproti dříve očekávané stabilitě identity v dospělosti je identita v dnešní době chápána spíše v mezích celoživotního procesu konstrukce, a to má vliv na určitelnost a trvalost kompatibility partnera. Ústředním tématem podkapitol je vyvažování jedincovy autonomie a společné závazné intimity. A protože ani výběr optimálního partnera není zárukou trvání vztahu, protože tím je jednání, zkoumám v poslední podkapitole které jednání je pro partnerství prospěšné a které naopak zničující.

V osmé kapitole teoretické části nahlížím na současné trendy legitimizující partnerství navenek zejména skrze manželství a kohabitaci. Zabývám se rozvolněnější povahou sociálního tlaku na zadanost jedinců a současně silícím důrazem na prioritizaci sebeurčení a seberealizaci jedince. V navazující podkapitole pátrám po důvodech oddalování závazku skrze prodlužování etapy nestability identity a na problematiku singles žijících dlouhodobě bez partnera a její možné implikace z hlediska společenských očekávání.

Cílem celé mé práce je kritická reflexe současných teorií zabývajících se problematikou závazku v partnerských vztazích a její propojení se závěry analýz polostrukturovaných kvalitativních rozhovorů prováděných na základě metody zakotvené teorie s komunikačními partnery a partnerkami ve věku dvacet šest až třicet pět let; kteří žijí v manželství, kohabitaci, otevřených polyamorních vztazích, nebo sami jako singles. Zabývala jsem se jejich přístupy k závazku v rovinách od vnímání samotného pojmu, přes volbu a prioritizaci partnera, dále přesvědčením o chtění pokračování ve vztahu a o povaze představ společné budoucnosti. Bližší popis empirické části uvádím v úvodu k ní.

1. Význam partnerství pro jedince a pro společnost

Na začátek nastíním význam partnerského závazku pro společnost a základní princip vlivu společnosti na podobu závazku. Při odpovědi na otázku, z čeho pramení potřeba a přínos závazků se se neobejdu bez bližšího pohledu na princip lásky, který je jádrem závazku a jehož výklad je také do jisté míry modelován dobou a kulturou. Partnerství nemá totiž jen zcela jedinečný význam z hlediska jedince života, ale i z hlediska celospolečenského fungování. Dokládá to i fakt, že je závazné partnerství zpravidla považováno za stěžejní sociální vztah v dospělosti a tato centralita je vyzorovatelná i z rozsahu pozornosti a očekávání, která jsou k němu obvykle směřována (Jamieson, 1998; Perel, 2008).

Láska, na které je partnerství založeno, je totiž nejen citem, ale i „symbolickým kódem informací“ (Luhmann, 2002). Jako cit je láska základní lidskou emocí subjektivně prožívanou ve všech kulturních prostředích (Shaver a kol., 1996; Jankowiak a Fischer, 1992); zato „symbolický kód“ lásky je kulturně vázaným systémem vymezujícím představu o optimálním modelu partnerského vztahu a o způsobech k němu směřujícímu jednání (Luhmann, 2002; Coontz, 2005; Beall a Sternberg, 1995). Právě tato sociálně konstruovaná očekávání od partnerství se proměňují s povahou společnosti a jejími možnostmi a hodnotami (Luhmann, 2002; Fromm, 1996; Kipnis, 2003), a proto se budu blíže věnovat v následujících kapitolách tomu, jak se proměnil tento „symbolický kód“ lásky a díky němu i požadavky na závazné pevné partnerství, a to zejména vlivem pluralismu, konzumerismu a individualismu.

Budeme-li se ptát po hlubokých primárních důvodech, z kterých pramení jedince touha po závazku vůči druhému, je jím podle Fromma (1996) to, že láska je jedinou zralou a úplnou odpovědí na problém lidské existence, čímž je pocit oddělenosti a izolace od všech ostatních. Ten je zdrojem všech úzkostí jedince je generován racionalitou¹ a vychází z vědomí sebe sama. Touha tuto odloučenost překonat a cítit spojení s druhými je proto nejsilnější nezákladnější snahou a silou držící celou společnost pohromadě. A právě pouze skrze lásku je jedinec schopen si cele uvědomit iluzornost oddělenosti a namísto toho pocíťovat hlubokou jednotu (ibid). Z psychologického hlediska bývá tato touha po plném přijetí² a porozumění označována za primární potřebu afiliace, tedy potřebu „vztahování se“ a „náležení“ ke druhému (Výrost a Slaměník, 1997), a je uspokojována blízkostí a bezpečím stabilního láskyplného – a nejlépe právě závazného vztahu (Fromm, 1996).

Tímto způsobem nás tedy princip lásky udržuje ve společném světě, protože coby socializující impuls umožňuje fungování sociálního systému, a to nejen fyzickou reprodukcí skrze prokreaci, ale i na hluboké hodnotové úrovni pocitem naplnění existenciálního smyslu a jednoty (Luhmann, 2002; Fromm, 1996).

¹ viz rozpory racionality a lásky v kap. 2.1

² ve smyslu potvrzení hodnoty naší identity

Takto tvoří láska, a z ní vycházející závazky, sociální systém a zároveň je sociálním systémem utvářena, protože společnost formuje, definuje a prezentuje její uznávané legitimní formy „komunikačními kódy“ (Luhmann, 2002). Proto lze také říci, že je láska coby systém vědění jednou z největších mytologií naší doby, která nám pomáhá osmyslnovat a spoluutvářet sociální realitu (Beck a Beck-Gernsheim, 1995, s. 168-175). V dnešní společnosti zaujímá dokonce až roli určitého „sekulárního náboženství“, právě protože bývá považována za zásadní nezastupitelný zdroj smyslu (ibid). Důvodem, proč je láska, resp. partnerství, pro jedince významným zdrojem smyslu, je pocit bezpečí a stability a možnost vytváření intimního autentického světa společných partnerských významů, což odlišuje soukromý svět od veřejného (Luhmann, 2002). Proto je partnerská identita a partnerský závazek důležitým ukotvením jedince a patří mezi nejvýznamnější sociální instituce přispívající k budování a stabilizaci identity (Berger a Kellner, 1964). Být v partnerském vztahu je skrze to považováno za nejen osobně, ale i společensky žádoucí (Goode, 2005). Ostatně manželství je důležitou institucí téměř všech kultur (Daly a Wilson, 1983).

Láska a na ní založené partnerské závazky nabývají nového smyslu v moderní době, která se sekularizovala a namísto toho oslavuje racionalitu, a právě tím umocňuje pocit osamělosti a neukotvenosti jedince. Přílišná stabilita a rigidita tradičních rolí je jen druhým extrémem k přílišné flexibilitě a pluralismu modernity. Individualismus sice oslavuje autonomii jedince a svobodu vybrat si životní dráhu, ale primární potřeba nálezení k někomu blízkému zůstává bez partnerského závazku značně neuspokojena. Podoba a role funkčního závazku se proto musí proměňovat tak, aby přinášela pokud možno jen to nejlepší z obojího, tzn. stabilitu k dostatečně flexibilnímu budování identity. Proto budu dále představovat jakými dalšími společenskými procesy jsou možnosti a role závazku utvářeny a v následně v jakých souvislostech je závazek ovlivňován pohledem na lásku.

1.1 Souvislosti monogamie

Partnerský závazek je často chápán ve smyslu věrnosti a v těchto dvou podkapitolách vysvětlím proč právě primárnost partnera hraje důležitou roli a jaké sociální změny se promítly do změny očekávání závazku okolím i do jedincových očekávání od případného vlastního závazku.

I v současné detradicionalizované euroatlantické společnosti stále pokračuje trend sociokulturní dominance heteronormativity a mononormativity, takže je za model partnerství považován heterosexuální monogamní vztah (Gross, 2005; Kipnis, 2003). Jeho opodstatnění není pouze vázané na cit, protože více či méně exkluzivní dlouhodobá partnerství vyhledávají jedinci nejen k reprodukci, ale i všeobecně ke spolupráci (Buss, 2003). Sociobiologickými důvody k exkluzivitě závazku jsou investice do reprodukce a její sociální podpory. Ta zahrnuje následnou péči o potomstvo ve formě jeho výchovy i sdílení majetku a jeho dědictví. Tyto formy podpory a ochrany poskytuje partnerství na principu vzájemných investic bez

kalkulací výnosů a nákladů. Právě to, že na rozdíl od tržních vztahů jsou blízké vztahy založené na důvěře a víře v nekalkulovanou reciprocitu, je činí jedinečnými (Aron a Aron, 1991; Buss, 2003; Ariely, 2009).

Tato strategie zaměření se na jeden primární vztah je totiž považována za žádoucí z hlediska investic pozornosti, času a energie, protože z perspektivy evoluční teorie lze maximálními investicemi do jednoho vztahu pokrývajících všechny nejdůležitější potřeby dosáhnout nejspokojivějších výsledků jejich naplnění (Pillsworth a Haselton, 2005). Od partnerství očekáváme, že bude naše potřeby uspokojovat mnohostranně – že pro nás bude významným ukotvením smyslu života, jeho kontinuity a stability (Perel, 2008, s. 17). Do partnerství vstupujeme jako komplexní bytosti se širokou škálou rolí a potřeb a jejich uspokojení máme tendenci hledat převážně u partnera. Proto v partnerovi hledáme řadu stěžejních vztahů: nejlepšího přítele, sexuálního, ekonomického i primárního sociálního partnera. Očekáváme tím primární naplňování našich psychických, fyzických, materiálních i intelektuálních potřeb (DePaulo a Morris, 2005).

Tento aspekt investic založených na důvěře a slábnutí ekonomické role partnerství je právě jedním z aspektů, které dnešní podobu závazku zásadně mění. V předmoderní Evropě byla rodina zejména ekonomickou jednotkou, a proto i volba partnera byla zakládána na ekonomických faktorech a časté byly dopředu smluvené sňatky (Stone, 1979; podle Giddense, 2012). Proměnou sociální reality ale došlo k posunutí hlavního cíle rodiny k rozvoji intimity a tím byly ovlivněny i primární parametry pro volbu partnera, kterou už může činit jedinec sám. Třemi zásadními vzájemně provázanými změnami byly: oddělení soukromé sféry od zaměstnání, emancipace žen a ustanovení sociálního státu s jeho podporou rodiny. Zaprvé se oddělením soukromé a veřejné sféry přesunutím práce z domova stal domov doménou intimity. Zadruhé emancipace žen, které jsou díky vlastnímu příjmu schopny soběstačnosti i bez manžela, pro ně oslabil nezbytnost závazku. A zatřetí vyvlastněním většiny původních funkcí rodiny státem, tzn. ekonomické a sociální podpory nemocných, starých a jinak nesoběstačných, o které by dříve pečovala právě jejich rodina – činí rodinu v těchto ohledech osvobozenější.

Právě osvobození partnerství od dřívější míry ekonomické zátěže se pravděpodobně podílí také na rozšiřování mononormativního ideálu partnerství i do dříve nemonogamních společností a naznačuje souvislost mezi životní úrovní a ekonomickou dostupností monogamie. To můžeme usuzovat na základě proměny závazku v určitých tradičně polygamních mimoevropských společnostech, kde lze spolu s měnící se ekonomickou situací vyzorovat inklinaci k monogamnímu partnerství založenému na romantické lásce. Konkrétně v tradičně polygynní společnosti Mormonů je prezentovanou normou svazku mnohoženství, v dnešní době ale podléhají mnozí muži i ženy z mormonské komunity vnitřním konfliktům a inklinují k monogamii³ (Jankowiak, 2008). Podobná touha po dyadických monogamních

³ Od mužů je tradičně žádána schopnost milovat všechny své manželky stejně a od žen ochota se o manžela dělit a nežárlit na ostatní manželky. V současné době ale mnozí jedinci pociťují vnitřní rozpor mezi dříve internalizovaným očekáváním komunity

vztazích se vynořuje i v tradičně polyandrické společnosti Kinnaur v Himalájích, kde důvodem pro mnohomužství byly tamní těžké životní podmínky před příchodem a rozmachem moderního kapitalismu v okolních oblastech a jakmile jsou monogamní svazky ekonomicky možné, často nahrazují svazky polyandrické (Tiwari, 2008).

Na závěr této podkapitoly bych chtěla podtrhnout důležitost odlišnosti podstaty důvěrných vztahů od tržních. Investice do prohlubování vztahů založených na lásce jsou založené na důvěře vyplývající právě z pocitu jednoty⁴, ne z kalkulace. V moderní době lze vidět, že tomuto napomáhá větší ekonomická osvobozenost rodiny (spojená i s klesající reprodukcí), která umožňuje, aby partnerství byla založená na citu a na vlastní volbě, což je důležitý moment vytvářející nejen svobodu, ale i dilema výběru partnera⁵. Na druhou stranu, jak si osvětlíme dále, konzumeristická povaha dnešní společnosti rozmachem kalkulace ohrožuje cit a s ním spojené investice na základě důvěry⁶ (Bauman, 2013). K pochopení podstaty proměny závazku proto považují za přínosné se podívat na důvody pro exkluzivitu partnerství a v následující kapitole na relevantní výklady principů lásky.

1.2 Exkluzivita partnerství a primárnost partnera

V této podkapitole se zaměřím na mimoekonomické důvody pro exkluzivitu závazku. V souvislosti s ní nahlédnu ale nejen na sexuální věrnost, která je pro závazek v běžném chápání základem; ale i na primárnost partnera v dalších oblastech interakcí.

Jak už jsem uvedla výše, po vyvlastnění značné míry ekonomických, vzdělávacích a pečovatelských funkcí rodiny státem, se její zásadní funkcí stává rozvíjení intimity a autenticity (Giddens, 2012), což je pro partnerský závazek zásadním přelomem. Na tom se podílí i koncept romantické lásky, vznikající od konce osmnáctého století, který vede ke změně priorit při volbě partnera. Namísto objektivních ekonomických faktorů je prioritizován subjektivní pocit „souznění duší“ a ústředním důvodem ke sňatku se stává láska (Coontz, 2005), která je spjata se sexualitou. V dnešní době se ale z monogamie celoživotní, která byla ideálem romantické lásky, stala monogamie sériová; jako optimální se jeví navazovat v průběhu života řadu po sobě jdoucích nepřekrývajících se partnerských vztahů. Monogamií se tak myslí věrnost stávajícímu partnerovi, což činí z věrnosti klíčový pilíř závazku (Perel, 2008; Beck a Beck-Gernsheim, 2004).

Za důležitostí věrnosti není jen výše zmiňované sociobiologické hledisko, ale i touha a exkluzivita a primárnost vztahu, za kterou se dále skrývá touha po kontinuitě a stabilitě, tedy po potvrzení „správnosti“

a svým vlastním přesvědčením. Pokud se i přesto rozhodnou zůstat v komunitě, nenavazují partnerské vztahy, nebo se v nich emočně neangažují.

⁴ o tom jsem mluvila v úvodu této první kapitoly

⁵ Viz podkap 4.1

⁶ Konzumeristickým tendencím ohrožujícím závazek se budu věnovat blíže ve 3. kapitole

partnera a vztahu (Lipovetsky, 2011, str. 94), což je vzhledem k omezeným zdrojům času a energie na budování důvěrného pouta pochopitelné⁷. Věrnost by ale měla vycházet z lásky a reflexe vztahu⁸ a ne z loajality, zvyku nebo povinnosti (ibid). Důvodem, proč je věrnost v závazném partnerství tak důležitá je, že je sexualita považována za nedílnou součást lásky, a proto je významným funkčním prvkem partnerství (Shorter, 1975; podle Giddense, 2012; Perel, 2008; Lipovetsky, 2011). Sex, který měl dříve více instrumentální prokreační funkci, nabývá funkce expresivní a hedonistické a zároveň se stává prostředkem k navázání vztahu i k jeho udržení (Lipovetsky, 2011, s. 27). Ostatně proto je atraktivita a sexualita i legitimní a vědomou součástí výběru partnera a interferuje s dalšími požadavky na partnera (Illouz, 2012). Láska sexualitu zahrnuje, ale kultivuje ji, osvobozuje se od její živočišnosti. „Romance (totiž) orientuje sexualitu směrem k očekávané budoucnosti“ (Thompson, 1989; podle Giddense, 2012, s. 60). Sexualita je konceptualizována jako médium lásky, a naopak láska je systematizací sexuality (Bauman, 2002; Luhmann, 2002, s. 49). Z tohoto vyplývá, že představou o trvání vztahu se láska snaží svázat sexualitu se závazkem.

Důraz na věrnost, která je určitou izolací lásky z vnějšího světa, vychází i ze strachu založeném na přesvědčení o křehkosti partnerské intimity a důvěry⁹. Z hlediska subjektu a jeho schopnosti milovat může být exkluzivita důkazem prohlubování intimity a zralosti citu. V kontextu objektu by požadavek věrnosti vycházel z přesvědčení o jeho nezastupitelnosti. Nevěra potom bývá považována za zradu důvěry a známku nedostatečnosti objektu (Jankowiak, 2002), právě protože chceme věřit v naši nezastupitelnost (Day, 2016). Proto bývá závazek považován za formu výhradních práv na sexuální i emoční intimitu, které mají zajistit větší autenticitu vyhrazenou pro jediného partnera¹⁰ (Jankowiak, 2002; Rostosky a kol., 2006; van Hooff, 2013). Pro mnohé jedince je exkluzivita emocionální vazby důležitější než exkluzivita sexuální (Carpenter, 2012), přičemž emoční nevěra partnerů vadí více ženám než mužům (Sagarin, 2005).

Z tohoto hlediska tedy právě svázanost lásky a sexuality utváří závazek. Původně prokreační funkce sexuality je upozadřována a sexualita je kultivována závazkem a zároveň jej rozvíjí. Zajímalo mě, jak věrnost vnímají moji respondenti, tedy jak je pro ně důležitá a jak by reagovali na případnou nevěru z partnerovy nebo i ze své strany, jestli by byli schopni ji odpustit, jestli by jim to vůbec připadalo smysluplné. Také jsem zjišťovala, jak se respondenti staví k „mimovztahové“ zamilovanosti a jak by v takové potenciální situaci postupovali, popř. jak takovou situaci reálně řešili. Právě proto se teď podívejme na souvislosti zamilovanosti, lásky a závazku.

⁷ viz předchozí kap. 1.1

⁸ Povaha reflexe ale nemůže být čistě racionální, jak si vysvětlíme v podkapitole 2.1

⁹ To souvisí s křehkostí nezralé identity potřebující externí potvrzení hodnoty.

¹⁰ Viz kap. 3.2

2. Koncepty lásky a jejich role pro proměnu závazku

Nyní se blíže podívám na chápání lásky, na které se zpravidla zakládá závazek, a budu jej zkoumat nejprve v kontrastu k racionalitě a k touze, jejichž význam v moderní době sílí. Pojmeme touhu je v této kapitole popisována konzumní vyprázdňená sexualita, zaujímající velmi odlišnou roli od sexuality utvářející závazek a směřující lásku ke společné budoucnosti. Jak si ukážeme, záměry touhy, rozumu i lásky se diametrálně liší, a proto dochází i k různým výsledkům, i když se vzájemně mohou podporovat. Ostatně podle Fromma (1996) je to právě racionalita, která vytváří pocit oddělenosti a osamělosti od ostatních, který je překonatelný jen láskou; což ale na druhou stranu znamená, že tak racionalita i podněcuje potřebu lásky. Ve druhé podkapitole osvětlím základní dichotomii v přístupu k lásce jako k externí nebo interní kvalitě, která nastoluje dilema objektu a subjektu, tzn. aktivní nebo pasivní role. Na těch se ostatně začíná zakládat i přístup k volbě partnera, který je prvním krokem k závazku. Celou kapitolu uzavřu soustředěním se uceleně na romantickou lásku, která hrála převratnou roli pro představy o závazku.

2.1. Láska ve vztahu k touze a racionalitě

Podstatu lásky můžeme uchopit pomocí kontrastu k touze a racionalitě, které jsou chápány jako její protipóly (Bauman, 2004). Racionální (vědecké) úvahy naráží na první překážku: láska je obtížně zařaditelná do schémat, protože spojení skrze ni je poznáním jednoty mimo kategorie rozumu (Fromm, 1996). Láska má ve své podstatě otevřenost novému a jeho kreaci, neuchopitelnost a neohraničitelnost, takže akceptuje nepochopitelnost a nepoznatelnost druhého, a proto mu nechává svobodu a nesnaží se jej ovládat. Zralá láska je činností, procesem, není statická, ale dynamická, jejím smyslem je vytváření a rozvíjení nového a stávajícího, ne úkryt a konečnost splynutí „dvou v jedno“; což je záměrem romantické lásky¹¹. Díky své neuchopitelnosti je pravá láska nevyčerpatelná a není konečná, protože podněcuje snahu vidět vždy další potenciál vztahu a milovaného – vnímat nejen to, čím „nyní je“, ale i to, čím „by mohl být“. Milovat druhého znamená jej bezpodmínečně přijímat v jeho odlišnosti, cenit si jí a podporovat ji; přát mu štěstí a aktivně jej podporovat v jeho dosahování (Fromm, 1996; Frankl, 1998).

Oproti tomu cílem rozumu a touhy je ovládnutí objektu a využití jej k vlastním cílům, tedy na rozdíl od lásky jsou založeny na ohraničenosti a konečnosti. Jednota dosažená pouze skrze sexualitu samu o sobě je jen přechodná (Fromm, 1996), protože touha chce objekt jen co nejrychleji přitažlivé neznámosti zbavit a využít pro instantní uspokojení (Bauman, 2004). Jinými slovy, touha si objektu nechce cenit, využívá jej, aby mu hodnotu odebrala; zatímco láska si objektu cení, pečuje o něj a podporuje rozvoj jeho hodnoty (Bauman, 2004, s. 19). A protože modernita je neoddelitelná od nadvlády rozumu (Giddens, 2012, s. 51),

¹¹Tomu se věnuji blíže v následující podkapitole

stává se společenské klima výzvou pro lásku, která je ze své podstaty pocíťovaná za hranicemi slov mimo kategorie rozumu (Luhmann, 2002; Bauman, 2004). Přílišná racionalita totiž může svým zkoumáním iracionální emoce zničit, protože láska upřednostňuje „porozumění samo sebou“ a potřeba vysvětlování vyvolává pochybnosti o citech (Luhmann, 2002). To se ale vztahuje spíše na romantickou lásku, která je spíše statické povahy. Na druhou stranu je totiž verbální sdílení a reflexe stěžejní součástí nové narace lásky, která se zakládá na otevřené a explicitní komunikaci (Giddens, 2012). Láska tak potřebuje rozum „jako nástroj, nikoliv jako omluvu, ospravedlnění nebo úkryt“ (Bauman, 2004, s. 200). A intimní vztahy jsou zároveň utvářeny i nesdělitelným, stejně jako verbalizací. Při správném uchopení může racionalita pomáhat rozvoji lásky a závazku ve svých dimenzích právě skrze reflexi a její vyjadřování.

Lásku tedy můžeme konceptualizovat pomocí jejích součástí a nástrojů: racionality, emocionality a sexuality. Pro závazek to znamená následující: racionalitu používáme při přehodnocování míry splňování našich představ a očekávání od partnera a od vztahu a dále k její explicitní komunikaci, která hraje ústřední roli při vyjednávání pravidel vztahu, jak si přiblížíme v následujících kapitolách. Vedle toho potom emocionalita, která zahrnuje počáteční zamilovanost vyvíjející se ve stabilní pozitivní cit, pojí závazek s touhou po pronikavosti, nenahraditelnosti a nezaměnitelnosti citu, a ty ústí v požadavek exkluzivity vztahu. Zejména z hlediska romantické lásky hraje tato jedinečnost partnera ústřední roli. Třetí dimenze lásky i závazku je sexualita, která je buď prohlubováním intimity, pokud vychází právě z lásky, nebo pokud vychází z touhy, je hedonistickým uspokojením libida s konzumními sklony.

Že zralá láska podporuje novost, tvorbu a proměnu, znamená také, že určovat jí hranice závazkem může být obtížné právě pro neuchopitelnost. Závazek by neměl být úkrytem, i když věrnost určitou izolací od ostatních alternativ partnerů být může. To ale může být funkční, pokud toto omezení svobody vychází z vůle obou a ponechává jim zároveň autonomní svobodu, protože se je nesnaží omezovat, ale bezpodmínečně přijímat v odlišnosti. To naznačuje, že klíčová je pro závazek vůle a rozhodnutí, a proto nyní představím rovinu dilematu subjektu a objektu pro závazek.

2.2 Láska a závazek ve vztahu k subjektu a objektu

Pojmem láska bývá označována zralá láska anebo její nezralé pseudoformy. Zralá láska je milováním, ne zamilováním; je aktivní, ne pasivní; je interní, ne externí kvalitou. Jednoduše řečeno je láska jako opojení zamilováním náhlé podlehnutí intenzivnímu citu, je pronikavá, nekontrolovatelná a neudržitelná, externí a pasivní, čímž obrací pozornost k objektu. Závazek založený na zamilovanosti je tedy velmi iracionální a těžce udržitelný v době mnoha možností. Láska jako spojení milováním je schopnost, rozhodnutí založené na vůli, interní a aktivní, a tím obrací pozornost k subjektu. Závazek je v takovémto případě převzetím plné odpovědnosti za volbu.

Zralá láska je více než jen externě přicházejícím pocitem, kterým je zamilovanost; je vědomým rozhodnutím, schopností založenou na vůli a odvaze, tvůrčí silou pramenící ze svobody (Fromm, 1996). Frankl (1998), Fromm (1996) i Giddens (2012) mluví o zralé lásce jako o důsledku schopnosti subjektu, ne o následku ideálnosti objektu. Jedinci nečekají na „Toho pravého partnera“, ale snaží se vytvářet „ten pravý vztah“. Zralá schopnost milovat pramení ze sebelásky, která je integrovanou mateřskou i otcovskou lásku; přičemž mateřská je bezpodmínečným přijetím a otcovskou je třeba si zasloužit, čímž ale může podněcovat rozvoj osobnosti. Schopnost milovat je potom bezpodmínečným přijetím druhého na základě poznání; snahou o pokud možno objektivní poznání druhého bez projekcí našich přání, a také snahou dávat se poznávat druhému (Fromm, 1996). Láska je tedy dáváním se druhému, projevováním zájmu a podpory, bez požadavků na recipocitu uspokojování našich potřeb, ale zároveň nemůže být neodrážena zpět k dávajícímu, proto vychází z odvahy a sebedůvěry. Právě odvaha spoléhat se sám na sebe a na svoji schopnost milovat a její spolehlivost vyvolávat lásku v druhých směrem k nám umožňuje lásce být aktem svobody ponechávajícímu ji i objektu (viz ibid, s.115). Bezpečí nalézáme v podstatě interně v sobě.

To znamená, že zralá láska je projevem víry v jednotu, na základě sebevědomí, že jsme ji schopni iniciovat. Právě důvěra v předobsaženou jednotu, která čeká na potvrzení své existence, k sobě jedince přitahuje a podněcuje je k úsilí o její prožití skrze oboustranné otevření se skrze snahu a lásku, trpělivost a oddanost. Naopak záměr ze spojení uniknout a vyhnout se snažení, budování a investování se do nich je důsledkem nedůvěry v možnost dosažení jednoty (Bauman, 2002, s. 44) a ústí v konzumeristický přístup ke vztahům, která je chápán jako následek ztráty odvahy milovat a vyprázdňení smyslu sexuality v účel sám o sobě (Frankl, 1998), taková sexualita je potom pouze konzumní touhou, o které jsme mluvili v předchozí podkapitole.

Právě v Baumanově (2013, 2004) pojetí není láska internalizovanou schopností, které se můžeme naučit; ale externalitou, nad kterou nemáme moc, přichází náhle „z ničeho nic“. Je prý iluzorní se domnívat, že láska je schopnost, ve které se zdokonalujeme s počtem opakování a snahou. Právě naopak, „ostentativní „osvojování si dovednosti“ vede k odnaučení se lásce, k „naučené neschopnosti“ milovat“ (Bauman, 2013, s. 19). Na základě těchto premis se vztahy potom nevyhnutelně stávají spíše předmětem konzumu. Konzumenti touží po pronikavosti citu a postupně sami sebe přesvědčují o nevyhnutelné krátkosti a křehkosti lásky a o nutnosti snižování standardů při výběru dalšího partnera. Tím v konzumeristické kultuře hrozí lásce eliminace pouze na povrchní sexualitu, deformace v prázdnu touhu; v touhu po uspokojení na počkání, bez úsilí a bez emoční angažovanosti (ibid).

Na základě těchto myšlenek mě napadá, že pokud je za centrum moci považován subjekt, je láska externě motivovaná a dilema závazku a volby partnera je o hledání ideálního objektu. Tím se pouze vzdáváme důvěry v sebe sama, ve vlastní moc a schopnost zdárně budovat závazek, v terminologii Fromma (1996)

vůbec iniciovat lásku. Právě důvěra v jednotu a v sebe sama hraje zásadní roli. Pokud ji cítíme, můžeme k lásce a závazku přistupovat z pozice tvůrce a potom víme, že fungování závazku je v naší moci, tzn. o našem odhodlání a o naší schopnosti milovat druhého i sebe sama. Naopak nedůvěra v sebe sama a v naději na dosažení jednoty s druhými směřuje až k rezignaci. Při takovémto vyhýbání se citu, snaze i zodpovědnosti, je touha po překonání izolace od ostatních pouze potlačována, nebo zaháněna krátkodobými povrchními sexuálními střetnutími bez jakéhokoliv chtění je prohlubovat. To také přibližuje z jiného úhlu pohledu roli důvěry v blízkých vztazích, která je odlišuje od chladného kalkulu.

2.3 Závazek romantické lásky

Teď se ještě blíže dostaneme k lásce jako problematice objektu, protože uceleněji nahlédneme na pojmání romantické lásky. Ta je v naší kultuře vykreslována jako ideální koncept formy citu a vztahu několik století. Při budování partnerství přesunula pozornost ke kompatibilitě objektu a k citu. Myšlenku, že láska je touhou po úplnosti, která nám samotným nevyhnutelně chybí, můžeme dohledat už v Platonově Symposionu (podle Baumana, 2002, s. 23). Toto přesvědčení o nevyhnutelné nedostatečnosti vlastních kvalit vychází z důrazu na protikladnost a oddělenost maskulinity a feminity. Proto je dosažení celistvosti jedince možné až skrze, prostřednictvím, druhého. „Vlastní identita nabývá na hodnotě objevem toho druhého,“ a partner navíc potvrzuje hodnotu naší identity tím, že i on si vybral právě nás (Giddens, 2012, s. 57). Idea romantické lásky se totiž zároveň zakládá na představě, že existuje ideální partner, který nás bude celoživotně dokonale doplňovat (West, 2002). Objevení takového partnera je aktivním počinem, ale následně jako by se jedinec své vlastní moci do značné míry zříkal a odevzdával ji druhému, resp. vztahu, nechával se jím pohltit a choval se spíše pasivně. Role ve vztahu jsou genderově definovány, žena zpravidla po volbě partnera ztrácí významnou část rozhodovacích práv a je spíše submisivní vůči muži (Giddens 2012; Luhmann 2002). Romantická láska je proto opravdu ve své podstatě spíše pasivní a konstantní ve smyslu konečnosti a rigidity nereflexivity. Ideálem je totiž splynutí dvou pro sebe navzájem ideálních partnerů a trváním takového vztahu až do smrti. Toto splynutí by mělo být emocionálním i sexuálním a mělo by být exkluzivní a vzhledem ke společné budoucnosti by mělo vést k reorganizaci životních priorit podle něj (Harris, 1995).

V moderní době narůstá role racionality a konzumu, což znamená, že závazek může ohrožovat konzumní sexualita založená na tělesné touze bez záměru o hlubší intimitu závazku. Docházím proto k závěru, že klíčem zralé lásky je vyvažování mezi emocionalitou, sexualitou a racionalitou. Když jsem vycházela ze všech tří zmiňovaných rovin lásky jako podkladu pro závazek, zajímalo mě, jak moji respondenti přistupují k volbě partnera, jakou roli pro ně hraje zamilovanost oproti vědomému rozhodnutí; tedy jestli k lásce přistupují více jako ke schopnosti, ve které má určující roli i racionalita a vůle. Role racionality bude rozhovory prostupovat celkově v přístupu k závazku a v bilanci požadavků na partnera a zhodnocování spokojenosti.

3. Rozvolnění norem společnosti

V této kapitole se nejprve podívám na ohrožení závazku konzumeristickými tendencemi a následně naopak na podněcování smysluplnosti závazku na základě transformované intimity. Obojí vychází z sexuality osvobozené od reprodukce i pevných společenských očekávání. Na základě podlehnutí konzumeristickým tendencím v mezilidské rovině mají jedinci tendenci se vyhýbat investování se do budování závazných pout a to ze strachu o utopené náklady. Osvobozené sexuality se ale dá využít i konstruktivněji pro závazek, a to právě větším prostorem pro svobodu konstrukce pravidel závazku a autonomie, na což se podívám v druhé části kapitoly.

3.1 Ohrožení závazku konzumeristickými tendencemi

Nyní tedy nahlédnu na konzumeristické tendence, které svým prostupováním z tržní sféry do soukromé ohrožují intimní vztahy. Strukturuji různé varianty východisek coby motivací pro povrchnost, která je výsledkem nezájmu se do budování vztahů investovat, a proto je i umožňuje snadno opustit.

Bauman (2002) popisuje dnešní dobu jako společnost tekuté moderny, ve které je nestálost a změnitelnost žádoucí hodnotou v kontrastu ke stálému a stabilnímu. Vztah pevnosti a tekutosti je dialektický; vzájemně se zkapaňují a tuhnou jeden do druhého. „Tekuté“ vzniká z nespokojenosti buď s nedostatkem „pevnosti“ nebo s nedostatkem „tekutosti“. V případě závazků by to mohlo znamenat, že nespokojená touha po závazku vede k rezignaci na něj, podobně jako naopak pocit nedostatečné svobody může vést k utlumení závazku. Důsledkem může být z nezměnitelného, trvalého a vyžadujícího předem neurčitelné úsilí; vedoucí ve vyhýbání se slibu věrnosti, oddanosti a podpory. Bauman (2013) proto zastává skeptické stanovisko a tvrdí, že za optimální je v moderní době považován lehce navazatelný, lehce rozvazatelný, tzv. „kapesní vztah“, bez záměru závazku, tzn. bez záměru pokračování a bez záměru opravdové intimity. Příčinou této neangažovanosti jedinců je snaha o kalkulaci nákladů a výnosů vztahu, který ale kalkulovatelný není. Namísto pocitu vřelosti a bezpečí tak ve vztazích přibývá pocitu chladu, nezájmu a oddělené koexistence (ibid, s. 71-72). V podobném smyslu hovoří Fromm (1996, s.85-86) o vyprázdněných vztazích „odcizených automatů“, kteří jsou schopni jen co nejvýhodněji směřovat své „osobní balíčky“, ale zůstávají si neustále cizí. Z této kalkulující reciprocitě vychází etika slušnosti a vztahy na ní založené jsou pokusem pomoci si navzájem, ale bez skutečného zájmu o poznání, podporu a odpovědnost (ibid, s. 120).

Podstatou konzumerismu je povrchnost. Z jeho perspektivy je ideální na ničem ani nikom nelpět, příliš se nevázat, ale jen využívat příležitosti a neustále hledat lepší; zkrátka se nespokojit se stávajícím a toužit po dalších krátkodobých uspokojeních¹². Kvalita je nahrazována kvantitou, namísto trvání je oslavována

¹² V tomto smyslu hovoří Schwartz (2004) o maximalizátorských tendencích, viz podkap. 4.1

změna a její jednoduchost (Bauman, 2002, s. 65)¹³. Konzument je ze své podstaty neustále otevřen novým možnostem a pomíjivost adoruje coby příležitost k lepšímu. Hon za kvantitou namísto kvality umožňuje ale maximálně povrchní intimitu. Powell (2003) v tomto duchu poukazuje na rozmáhající se „kult zážitku“, který je honbou za rozmanitostí, novostí a kvantitou, namísto budování hodnotných vztahů založených na hlubším poznání „lásce bez podmínek“. Kontrastem intenzivní změny z úplně neznámého na rázem blízke je jednoduché přechodně uspokojit touhu po zážitku, po iluzi poznání¹⁴.

Povrchnost vztahů konzumentů nemusí vycházet jen z neochoty se investovat kvůli nekalkulovatelnosti investic, ale i z neschopnosti hlouběji poznávat druhého. Povrchnost pramenící z neochoty značí, že konzument není schopen bezpodmínečně dávat, protože dar pociťuje jako oběť. Povrchnost pramenící z neschopnosti poukazuje na konzumentovu neschopnost sebelásky a namísto přijetí sebe sama čeká na přijetí vnější; není ochoten poznávat ani sebe sama, natož druhého. Pseudoláska se se potom stává útekem od sebe, úkrytem před sebou sama (Fromm, 1996). Neschopnost a neochota navazovat a dále prohlubovat intimní vztahy může pramenit ze „ztráty odvahy milovat druhého“, která může vycházet např. ze zklamání a je stagnací jedincova vývoje (Frankl, 1998). Vedle toho je touha po snadnosti založena na přesvědčení, že láska je problémem objektu, ne subjektu; tedy že milovat je snadné, těžké je najít ten správný objekt, se kterým to snadné bude. To je ostatně i princip romantické lásky a jejího trvání až do smrti s ideálním partnerem (Fromm, 1996). Tato externalizace odpovědnosti a kladení vysokých požadavků a očekávání na partnera podporuje určitou pasivitu jedince.

Dominantní hodnoty společnosti ovlivňují podobu milostných vztahů skrze utváření očekávání od vztahu, ale i charakteru a jednání člověka a jeho schopnosti milovat (viz Fromm, 1996, s. 83). Ta byla vždy poměrně vzácná, protože vyžaduje dostatečnou sebejistotu a odvalu. Nezralé pseudoformy lásky jsou v podstatě důsledky touhy po externím uspokojení našich potřeb a dnešní doba je podporuje více faktory. Zaprvé kapitalistické tržní nastavení má tendenci prostupovat z veřejné sféry do soukromé podněcuje jedince v zaměření se na maximální zisky a minimální náklady (ibid; Bauman, 2002, 2013). Zadruhé individualizace implikuje oddělenost jedince z celku a jeho pocit vysoké sebehodnoty a tím i vysoké hodnoty času jím investovaného do vztahů, z čehož plynou vysoké nároky na partnera. Zatřetí je charakter blízkých vztahů ovlivňován i možností virtuální blízkosti a její pohodlnou dostupností. Díky ní sice stačí ke kontaktu méně času a úsilí, takže interakce mohou být častější a v určitém směru i intenzivnější, ale na druhou stranu mohou být ze stejného důvodu povrchnější a kratší (Bauman, 2013, s. 69). Navíc si díky nim přesně můžeme vybrat s kým, kdy a kde budeme interagovat. Tento rozsah svobody může podporovat touhou po externích vodítcích, které nám pomohou usnadňovat naše volby a určování našich priorit a cílů

¹³ Konzument tak žije v duchu motto: „Zklame-li vás kvalita, hledáte záchranu v kvantitě. Nedostává-li se vám trvání, může vás spasit rychlost změny“ (Bauman, 2002, s. 65).

¹⁴ touha se totiž snaží zbavit neznámé neznámosti, viz kap. 2.1

a v tomto smyslu podporuje nezralé formy pseudolásky i pluralistický, detradicionalizovaný charakter dnešní společnosti. Ve stejném smyslu i koncept romantické lásky vzbuzuje cílem splynutí s ideální „polovičkou“ představu o naší vlastní nedostatečnosti a potřebu spolehnout se na druhého. Navíc se nás romantický ideál snaží zbavit nutnosti dalšího zvažování alternativ partnerů svojí aspirací na konečnost. A v neposlední řadě nám nabízí možnost čistého konzumu hedonistická sexualita osvobozená od reprodukce a rigidních standardů, které více prozkoumáme v následující kapitole.

Konzumerismus v ne-závazcích v podstatě pramení z neochoty nebo neschopnosti určovat si priority, zvolit si jednu možnost, do které by se jedinec investoval plně. Vyhýbáním se volbě, na které by jedinci záleželo, se vyhýbá snaze i zodpovědnosti a orientuje se na povrchní prchavé vztahy. Namísto cílené volby jedinec raději žije v iluzi, že může mít cokoli, ale ta je opravdu jen iluzorní otevřeností všem možnostem, která je ve skutečnosti uzavřeností smysluplné hloubce. To ale zdaleka není jediná možná reakce na modernitu. V následující kapitole se podíváme naopak na balancování osobní svobody současně se zaměřením se na budování smysluplného vztahu.

3.2 Proces transformace intimity a jeho důsledky pro závazek

V posledních desetiletích dochází procesem postupného uvolňování sociálních norem k proměně intimity pramenící ze zrovnoprávnění obou genderů, které je možné díky třem faktorům: díky schopnosti ovládat reprodukci, tzn. reprodukci uměle zamezit i ji uměle navodit; díky emancipaci žen a díky proměně narácí o sexualitě narovnáváním dvojitých standardů (Giddens, 2012). Procesem proměny intimity došlo ke značnému osvobození žen i mužů od tradičních genderových rolí a omezení z nich vyplývajících (ibid, Beck a Beck-Gernsheim 1995, 2002). Dříve běžné dvojitě genderové standardy v oblasti sexuality jsou postupně narovnávány a sexualita je osvobozována od původních restrikcí (Giddens, 2012; Jankowiak, 2002).

Důsledkem transformace intimity je umožnění svobodnějšího navazování partnerských vztahů včetně jejich sexuální stránky (Giddens, 2012). Legitimní sexualita byla dříve podmíněna institucionalizovaným závazkem a skrze svoji exkluzivitu jej upevňovala. Snahou transformované intimity je i to, aby motivací pro závazek nebyla sexualita, která by měla primárně posilovat pocity blízkosti a pokračujícího vzájemného poznávání, protože se ze sexuality stává funkční prvek budování vztahu. Důraz je totiž kladen na podporu svobody založenou na akceptování odlišnosti potřeb partnerů. Oproti romantické lásce mohou být snahy o rigidní omezování partnerovy svobody včetně požadování striktní věrnosti mohou být někým považovány až za majetnické omezování jeho rozvoje (ibid; Coontz, 2005).

Tento proces osvobozování sexuality je postupný, její všudypřítomnost ve veřejném prostoru vypovídá často spíše o konzumerismu než o skutečně osvobozeném postoji k ní, protože mimo závazný vztah není stále akceptována stejně jako v něm (Perel, 2008). Nejznatelnější je to v neexkluzivních polyamorních

vztazích, ve kterých partneři připisují intimitě jiný význam než běžná populace a nechávají si oboustrannou vyjednávanou svobodu k navazování emocionální i fyzické blízkosti mimo vzájemný vztah. Stěžejní je neustálá aktivní konstrukce podoby závazku a revize rozhodnutí ve vztahu být (Cook, 2005). Na základě této reflektované a svobody můžeme polyamorní vztahy konceptuálně zařadit mezi „čisté vztahy“, které jsou ideálním typem vztahů transformované intimity (Giddens, 2012).

Emancipované „čisté vztahy“ jsou založené „spoluplynoucí lásce“, která klade důraz na autonomii, individualitu a rovnost obou partnerů. Touhu najít „Tu pravou osobu“ a splynout s ní v jedno nahrazuje deziluze a namísto ní nastupuje touha být přijímán a podporován ve své odlišnosti a utvářet s druhým „ten pravý vztah“, který je dostatečně závazný a dostatečně flexibilní. Podoba závazku je totiž průběžně přehodnocována a vyjednávána na základě explicitního vyjadřování potřeb a způsobilosti jejich uspokojování (ibid). Ustavujícím prvkem osobních vztahů je reflexivita vycházející z vědomí vlastní identity, potřeb, přání a schopností (ibid; Beck a Beck-Gernsheim, 1995). Role v partnerství jsou vyjednávány, ideálem je i emocionální rovnováha v dávání i braní. Vztahy se zakládají na vyjednávání a rovnosti (Weeks, 1995). Z tohoto hlediska je ideální rovnostářský vztah, který je založen na rovnováze moci i schopnosti se vzájemně ve stejné míře ovlivnit (Dallos, 1993).

Ve vztazích narůstá potřeba reflexivity a její komunikace, ale stále má své limity. Dříve starší páry podle svých slov příliš nereflektovaly a nevědomy volbu do vztahu vstoupit, ale reálný rozsah reflexivity závazku je limitován i dnes. Mladší páry popisují sice vstup do vztahu jako volbu, poté závazek nezřídka stále do značné míry podléhá očekáváním, která jsou brána jako samozřejmá. Rozhodnutí spíše vyplývá na základě absence důvodů proti pokračování a na základě uspokojování potřeb, bez jasné vize budoucnosti. I ke kohabitaci, většinou nevede pečlivě uvážené rozhodnutí, ale spíše vyplyne z vnějších okolností (van Hooff, 2013). I přesto si starší páry si všimají, že otevřená komunikace ve vztahu je důležitější, než byla ve vztahu jejich rodičů. Za silnou stránku partnerství ale považují především neverbální empatii k přáním a potřebám druhého. Vzájemná transparentnost je pro mladé páry důležitou aspirací, ale možná se obrací v kontraproduktivní extrém, a neschopnost podle něj žít vede k napětí a nespokojenosti (ibid). Přílišná reflexe se navíc může snadno obrátit ve zpochybňování správnosti vztahu¹⁵ a přílišná otevřenost může mít za důsledek nedostatek hledané jistoty¹⁶ (ibid; Beck a Beck-Gernsheim, 2004).

Na míru detradicionalizace a demokratizace intimity existuje i skeptický pohled, podle kterého z hlediska udržování tradičních genderových nerovností rolí a moci ve vztazích je intimita stále hluboce mononormativní a heteronormativní (Vogler, 2000) a ne tolik demokratizující, jak Giddens (2012) věří.

¹⁵ Viz kap 2.1

¹⁶ Viz kap 4

Ženy a muži často prý nemají tendence měnit odlišnosti genderových rolí, ale naopak je hájí a reprodukuje (van Hooff, 2013), a proto ženy nadále postrádají ve vztahu stejnou úroveň moci, jako mají jejich partneři (Chung, 2005). To by nasvědčovalo tomu, že genderově rovnoprávná spoluplynoucí láska je spíše „ideálním typem“, který ještě nemá tak pevnou pozici jako stále ještě má romantická láska. Této skepsi odpovídá i názor, že Giddensovy (2012) „čisté vztahy“ bez pevnějšího závazku v tradičním smyslu nejsou trvalým cílem podoby vztahu, ale že jsou specifickým experimentální fází života, zejména v období tzv. vynořující se dospělosti¹⁷ (Spangler, 2014).

Odpoutáním sexuality od reprodukce a omezováním velikosti rodiny se nejdůležitějším stává pouto mezi partnery, pozornost je obrácena k intimitě a její autenticitě. Zároveň transformace intimity zdůrazňuje důležitost sledování individuálních aspirací a k tomu potřebnou schopnost autonomie a reflexe vztahu, jestli stále podporuje jedince na jeho životní cestě. Dříve oddanost a věrnost jednomu partnerovi demonstrovala více integritu identity i převahu důležitosti společné identity nad individuální. Transformace intimity ale klade individuální identitu do rovnováhy ke společné partnerské a oddanost je zakládá na adaptaci na aktualizaci identit.

Na rozdíl od Baumana (2013); který tvrdí, že trendem je neplýtvat svojí energií, časem, ani city na budování „mostů do neznáma“ bez záruky výnosné, výhodné investice; Lipovetsky (2011), podobně jako Giddens (2012), nesouhlasí a popisuje, že opět začíná sílit tendence investovat se plně, do partnerství investovat plně, se záměrem pokračování, ale bez nátlaku na něj. Jinými slovy, trvání není nárokováno, ale je v něj doufáno. Jak říká Lipovetsky, „Chceme všechno – ale ne navždy“ (2011, s. 93).

Jistá míra nepředvídatelnosti vyplývá ze samotné podstaty lásky. Vztah je vždy opřen na důvěře, protože není možné vědět, jaká přesně budoucnost bude, ale je důležité věřit v její potenciál a s tímto záměrem vztah budovat. Otázkou je na základě čeho se jedinci rozhodnou pokračovat zrovna v daném vztahu, protože začátky vztahů mají jinou povahu právě protože se důvěra mezi partnery teprve vytváří a tehdy hraje zásadní roli právě zamilovanost, která je určitou zkratkou k důvěře. Při rozhovorech s respondenty mě proto zajímalo, na základě čeho navazují vztahy se (zatím) omezenou vizí budoucnosti; co jim přináší ujištění, resp. jak sami sebe ujišťují, že ve vztahu chtějí pokračovat.

¹⁷ Viz kap. 8

4. Význam svobody a jistoty v kontextu závazku

Protože je závazek čím dál více volbou, pojďme se podívat na dilema volby, její mechanismy a motivace. Právě protože je soudobá společnost je charakteristická svobodou voleb a pluralitou, díky které si jedinci mohou určovat podobu svojí životní dráhy svobodněji než v tradičních společnostech, roste nejen možnost, ale i nutnost volit. Volba je vždy dilematem svobody vs. bezpečí. Svoboda voleb jde přitom vždy ruku v ruce s nejistotou jejich důsledků a hodnotová rozvolněnost a roztržičnost pak vede k menší předvídatelnosti, a proto je významná míra nejistoty neoddelitelnou součástí současné společnosti (Bauman, 2002, 2013).

Svoboda a bezpečí, resp. jistota, jsou ze své podstaty navzájem vylučné. Svoboda klade důraz na nepředvídatelnost, která je opakem jistoty. Z toho vyplývá, že není možné mít kompletní svobodu a zároveň úplnou jistotu. Ke spokojenosti potřebujeme ale v různé míře obojí. „Svoboda bez záruk bezpečí nebude šťastnější než bezpečí bez svobody“ (Bauman, 2004, s. 55). Východiskem ke spokojenosti je proto objevování optimální uspokojivé rovnováhy mezi nimi: části svojí svobody se vzdáváme pro pocit stability a jistoty – a opačně: část jistoty obětujeme na úkor pocitu vlastní volnosti. A právě závazek je manifestací vzdání se části svobody pro pocit bezpečí a stability.

Přílišná svoboda přispívá k větší nejistotě o trvalosti volby, jejíž zrušitelnost může být bez závazku až příliš rychlá a snadná. V případě partnerství to znamená, že zatímco jeho vznik vyžaduje oboustrannou shodu, k jeho zániku stačí jen rozhodnutí jednoho (Bauman, 2013, s. 36). Moderní láska se snaží o to, aby podpora svobody obou převažovala nad touhou se vlastnit a pohlit (Giddens, 2012). Svoboda volby je tedy nevyhnutelně spjata s její křehkostí, ale je podstatou lásky, která je proto nepředvídatelná. Milovat druhého znamená „žít ve stavu trvalé nejistoty“ (Bauman, 2004, s. 200). Nejistotu přináší i nenadanost, i intimní vztah. S nejistotou se tedy učíme žít.

Myslím, že rozhodující je, jakou povahu má jistota bezpečí, kterou hledáme. Přístupy k bezpečí proto dělím na externího a interního představující hledání bezpečí primárně v partnerství anebo v sobě. To odkazuje zpátky i k mému rozčlenění na interní a externí pojetí lásky¹⁸. Obdobně hledáme-li vnější zdroj bezpečí, bude vždy nepředvídatelné, protože závisí na druhém objektu, se kterým bychom se mohli spojit v jedno a spoléhat se na něj. Naopak nalezení bezpečí a jistoty v sobě vychází ze zralosti identity a schopnosti milovat, díky které budeme vždy schopni lásku vyvolávat a proto jsme-li jí schopni, nemusíme být závislí na objektu (viz Fromm, 1996).

¹⁸ Viz podkap. 2.2

4.1 Závazek jako rozhodnutí a rozhodovací mechanismy

Závazek je v jistém smyslu stabilizací volby partnera. Proto nyní osvětlím relevantní principy procesu rozhodování, specifika racionálního i intuitivního charakteru volby i problematičnost její reflexe, zahrnující strategie posuzování alternativ a mechanismy podporující trvalost rozhodnutí vzhledem k tendencím hledat stále dál, nebo se naopak spokojit se vybraným a vytvářet závazné pouto.

Protože pluralitní charakter současné sociální reality odmítá redukovat množství možných voleb na jedinou správnou, činí tím zároveň z možnosti volby nejen svobodu, ale nevyhnutelnost. Navíc se ukazuje, že přemíra možností nám rozhodnutí ztěžuje a to tím, že nám díky ní hrozí rozhodovací paralýza a následně menší spokojenost s tím, co jsme si sami vybrali (Schwartz, 2004), protože od určitého počtu alternativ k výběru klesá pravděpodobnost rozhodnutí a ocenění vybraného (Ariely, 2009). Proto abychom si rozhodování zjednodušili, vědomě i nevědomě omezujeme posuzování alternativ.

Naše rozhodování vychází z našich přání, přesvědčení a příležitostí k jejich realizaci (Hedström, 2009). Podle teorie racionálně jednajícího aktéra by v procesu rozhodování docházelo k pečlivé kalkulaci potenciálních nákladů, rizik a výnosů všech známých alternativ a výsledek by vedl k jednoznačné volbě (Ariely, 2009).¹⁹To by z hlediska závazku znamenalo, že by si jedinci vybírali partnera pečlivě a dlouho (Katrňák a kol., 2011). Tak složité se ale často nerozhodujeme, a to i protože nikdy nemáme všechny informace, ani si nedokážeme představit všechny alternativy. Rozhodování si usnadňujeme pomocí intuice, mentálních zkratk a přehlížení disonantních informací (Kahneman, 2013; Ariely, 2009). Navíc pokud máme v dané oblasti již mnoho zkušeností, vede rychlé intuitivní rozhodnutí k lepším výsledkům než pomalé racionální zvažování (Gladwell, 2007). Možná i proto s rozhodnutím, které učiníme po dlouhém váhání na základě racionálních úvah, býváme méně spokojeni (Kahneman, 2013). V případě volby partnera je obzvláště žádoucí, aby byla volba zakládána i na emocích, ostatně chladný racionální kalkul je typický pro konzumní vztahy (viz Bauman, 2013). A právě zkušenosti z minulých vztahů mohou být zdrojem určité jistoty pro intuici.

Racionální aktéři by byli hodnotově konzistentní a logicky koherentní, ale takoví často nejsme, měníme narace (právě svoje přesvědčení), abychom si byli schopni každou svoji volbu zpětně obhájit (Kahneman, 2013; Sternberg, 2004). Rozhodnutí tak zpětně mění naše preference; to, co jsme si vybrali, se nám posléze zdá lepší než předtím; volba samotná tedy zvyšuje subjektivní hodnotu zvoleného (Sharot, 2013). V partnerství toto vede k časté idealizaci partnera (ibid; viz Rusbult a Buunk, 1993). Vnímání partnera se ukazuje být spíše odrazem vlastního sebeobrazu a ideálů než odrazem partnerových skutečných, jím udávaných, vlastností (Murray a kol., 2004). A porovnávání subjektivních dojmů z alternativ potenciálních partnerů je nepřesné i z dalších důvodů. Vůči reflexi nás zaslepuje i přílišná touha po

¹⁹ Právě ale nekalkulovatelnost vztahů ostatně i Bauman (2013) považuje za překážku k investování se do nich.

naplnění našich potřeb, včetně zamilovanosti. Kromě toho při pokusu o vyjádření vjemů dochází k potlačení původní vzpomínky, tzv. verbálnímu stínění, které introspekci zkresluje (Gladwell, 2007).

Právě závazek podporuje přehlížení alternativ a idealizaci partnera i vztahu (Rusbult a Buunk, 1993). Proto pokud se objeví lepší dostupná alternativa – potenciaální partner, není vztah nutně ohrožen (Rusbult, 1983). Naše minulé rozhodnutí ukotvuje i averze ke ztrátám (Sharot, 2013; Ariely, 2009). Přirozeně máme tendenci přeceňovat vliv ztrát na náš život, i když reálně jsme schopni se rychle adaptovat na novou situaci a dosáhnout předchozí úrovně životní spokojenosti. Averze ke ztrátám proto může přispět ke spokojenosti s partnerstvím i naopak při uvědomění si mechanismu adaptace i na sebelepší alternativu (Sharot, 2013). Obecně schopnost představit si budoucnost je značně omezená, máme pouze mlhavou představu našeho budoucího já, se kterou se nedokážeme plně ztotožnit (ibid). Představit si společnou budoucnost potom logicky může být ještě obtížnější než představit si budoucnost individuální. Že se s představou svého budoucího já nedokážeme plně ztotožnit ale znamená, že rozhodnost pro zvolení partnera potřebujeme hledat i jinde než v jistotě o vizi společné budoucnosti. Ostatně jak už jsem psala, zralá láska je více založená na vůli a odhodlání.

Trvalost volby kromě toho ovládají dvě základní strategie: chtít to nejlepší možné a neustále jej hledat, nebo se spokojit s dostatečně dobrým. Maximalizátoři, chtějící neustále to nejlepší, mají objektivně lepší výsledky, ale zároveň větší sklony k nespokojenosti s rozhodnutím a lítosti, než uspokojovači (Schwartz, 2004). Tendence maximalizovat zisky totiž negativně ovlivňuje závazek, protože neustále otevřená možnost změny brání svojí neudržitelností a nepředvídatelností vztahu v prohloubení tím, že lákavost potenciálně lepších alternativ může odradit od investic do prohlubování stávajícího pouta²⁰ (Mikkelsen a Pauley, 2013). V jistém smyslu jsou právě Baumanovy (2013) „kapesní vztahy“ založeny na těchto strategiích. Uspokojovači jsou si jistější svými volbami, dokud splňují jejich požadavky, investují se do vztahu a nezatěžují se nerozhodností a hledáním alternativ. Vybrat si dostatečně dobré a už nehledat to nejlepší možné (ibid). Náklady na hledání ideálního partnera mohou totiž být příliš vysoké, protože platíme i samotou (Pinker, 2009).

Jistou spojitost nacházím mezi maximalizačními strategiemi a chápáním lásky a závazku jako něčeho závisícího na kvalitách objektu, což opodstatňuje hledání co nejideálnějšího partnera²¹. Zajímalo mě, jak se respondenti stavěli k tomuto dilematu výběru a jak popisovali volbu současného partnera, zda dlouho váhali, zvažovali a vybírali, nebo se rozhodli spíše spontánně a intuitivně a nechali vztah vyplynout. A jak se staví k možným alternativám partnera, jestli je na základě vlastní spokojenosti a popř. i idealizace partnera neřeší a přehlíží automaticky, nebo jestli je to stojí nějaké úsilí.

²⁰ Míra investic je z tohoto důvodu nejsilnějším mediátorem vztahu mezi maximalizací a závazkem (ibid).

²¹ Viz podkap. 2.2

5. Očekávání a představy o partnerství

Na tomto místě se podívám na očekávání a představy spojené s partnerstvím vzhledem k investicím do vzájemného pouta a k ústupkům v jeho prospěch. V podkapitole se věnuji konkrétněji představám o partnerovi a s tím spojeným aspektům jeho výběru v souvislosti s familiaritou, kompatibilitou a komplementaritou s naším vlastním nastavením.

Vývoj partnerského vztahu bývá konceptualizován ve smyslu postupného nárůstu v dimenzích otevřenosti, závislosti a jistoty (Baxter a Montgomery, 1998). Na jedné straně je touha po dostatečné svobodě a nezávislosti, na druhé straně touha po jednotě hluboké důvěrnosti, sounáležitosti a vzájemnosti. Na partnerství proto můžeme nahlížet jako na neustálé působení protikladných tužeb, kterými jsou: soukromí vs. sdílení; novost vs. důvěrnost a předpověditelnost; a autonomie vs. závislost (Baxter a Montgomery, 1996). Jedinci přirozeně očekávají dostatečnou spokojenost ve všech dimenzích a snaží se minimálně o rovnováhu mezi uspokojením a ústupky ve prospěch vztahu. Chtějí, aby jim partnerství přinášelo co nejméně omezení svobody i spokojenosti kvůli konfliktům a ústupkům, a co nejvíce pocitu jistoty a stability (Swidler, 1983).

Obvykle jedinci očekávají partnerství monogamní a závazné, založené na rovnoprávnosti a na reflexi i na racionalizaci důvodů, tedy ne na nezbytnosti nebo samozřejmosti (Spangler, 2014; Giddens, 2012; Lipovetsky, 2011). Pro většinovou společnost je stále nezbytná exkluzivita sexuální a emocionální intimity, která je neodlučitelně spojená s nutností hranic a omezováním osobní svobody (Rostosky a kol., 2006). Tato konstrukce hranic je tedy spojená s ochotou k ústupkům, které jsou nevyhnutelné. Obětování části vlastních individuálních zájmů vnímáno jako nezbytné pro spokojenost a harmoničnost vztahu (Ruppel a Curran, 2012). Pro spokojený vztah je kromě vzájemné lásky a přitažlivosti proto esenciální i osobnostní zralost obou partnerů ovlivňující právě i jejich vstřícnost k ústupkům (Buss a kol., 1990). Není tedy překvapující, že postoj vnímající obětování svých zájmů jako něčeho jedinci škodícího, je se závazkem a fungováním páru asociován negativně (Whitton a kol., 2007). Závazek navíc už svým trváním podporuje sám sebe, protože ochota k ústupkům roste spolu se závazkem, kterým sílí i spoluzávislost a síla společné identity (Agnew a kol., 1998).

Současná doba vyzdvihuje jedince, který je plně schopný existovat sám a v páru snižovat potřebu spoluzávislosti. Raději než se stát specializovanou „polovičkou“, která nutně k úplnosti potřebuje být součástí páru, se jedinci snaží být kompletní každý zvlášť. I ve vztahu pak jde o vzájemné obohacování k tomu, aby oba z páru byli sami o sobě kompletnější, nezávislejší a zralejší (Swidler, 1983). Tím si v podstatě zdokonalujeme schopnost milovat nejen daného konkrétního partnera. Na druhou stranu zrovna

konkrétnímu partnerovi se přizpůsobujeme, takže do jisté míry záleží na jeho specifčnosti, nejde o úplně univerzální schopnost.

Potenciál obohacení by měl být oboustranně vyvážený, poměr vkladů obou stran by měl být podobný a zároveň by zisky měly převažovat investice (Kratochvíl, 2005). Do harmonického vztahu třeba investovat více úsilí, protože závazek není nezrušitelný a očekávání od vztahu jsou vysoká. Na druhou stranu je díky tomu, že záměrem vztahu větší autentičnost a reflexe, je vyšší šance na to, že budou partneři ve vztahu spokojeni a že je bude naplňovat (Coontz, 2005). Investice do vztahu tedy svědčí o počítání s budoucností a nechtění konce vztahu a k tomu, aby se jedinci rozhodli do vztahu investovat, mají vyšší standardy a následně míra naplňování představ koreluje se spokojeností nebo nespokojeností ve vztahu (Sternberg, 1986) a důsledkem časté propasti mezi naddimenzovaným očekáváním a realitou je větší nespokojenost a dřívější konec vztahu (Skolnick, 2005). Konec vztahu může ale být i pozitivní, pokud by vztah byl dlouhodobě zdrojem nespokojenosti bez realistické naděje na zlepšení.

5.1 Představy o partnerovi

Volba vhodného partnera je prvním krokem k závazku, proto mě zajímaly kořeny zásadních aspektů při rozhodování, na základě čeho si nakonec jedinec vybere právě daného partnera k budování vztahu a o čem to vypovídá.

Naše představa optimálního partnera je založena na přitažlivosti nám podobným (Krueger a Caspi, 1993). To je logické, protože tomu, na co jsme zvyklí, jsme schopni lépe rozumět. Proto je partner odrazem nás samotných, s čímž je spojen i názor, že skrze něj prezentujeme na veřejnosti sebe sama (Bauman, 2013). I podle Freuda (1914; podle Plaňavy, 2000) je výběr partnera založen na touze milovat ve druhém sebe sama²². Ať už se nám partner zdá být stejný, jako jsme, nebo jsme byli, nebo jací bychom chtěli být; milujeme v něm část sebe. „Miluj bližního svého jako sebe samého“ by jinak bylo v rozporu s kulturně podporovaným prioritizováním sebe sama. „Bližní“ si naši lásku zaslouží, jen pokud je nám ve významných rysech natolik podobný, že v něm můžeme milovat sami sebe; anebo pokud je o tolik dokonalejší než my, že v něm můžeme milovat ideál sebe sama (ibid). A tím se dostáváme zpátky k důležitosti sebelásky. Láska musí vycházet ze sebelásky, která je internalizovanou mateřskou láskou bezpodmínečného přijetí sebe sama i otcovskou láskou podněcující sebe sama ke zdokonalování se (Fromm, 1996).

Protože nám vhodný partner pomáhá se rozvíjet k vlastnímu ideálnímu sebeobrazu, jeho výběrem si vybíráme i tu potencialitu sebe sama, které se s ním budeme moci nejlépe přibližovat. Každý máme předpoklady pro více potencialit své identity a výběr partnera hraje významnou roli v jejich kultivaci –

²² také je výběr partnera (a primárnost pouta) založen na touze po substituci matky (ibid)

rozvoji či stagnaci, podněcování či potlačování právě přizpůsobováním se druhému. Proto je základem kompatibility partnerů míra podobnosti v určujících životních hodnotách, postojích a stylu jednání, tzn. kompatibility životních stylů (Buss, 2003; Hatfield a Rapson, 1993, 1996; Lutz-Zois a kol., 2006; van Hooff, 2013). Podobnost a komplementarita s naším osobnostním nastavením a preferencemi, na základě kterých si partnery vybíráme, abychom se co nejvýhodněji doplňovali, začíná už tendencemi k dominanci a submisivitě; k poskytování a přijímání péče; a k mluvení a naslouchání (Výrost a kol., 1997). Individuální zkušenost lásky je sice ze subjektivní perspektivy obtížně zařaditelná do schémat, ale sama o sobě je výsledkem představ absorbovaných ze společnosti²³, konkrétně skrze narace z médií a našeho blízkého okolí; a v neposlední řadě z našich vlastních minulých zkušeností (van Hooff, 2013; Cui, 2007; Beall a Sternberg, 1995). Proto nás u potenciálního partnera zajímají jeho předchozí partnerské vztahy, zkušenosti z primární rodiny a současný vztah k ní (Willi, 2011; Cui, 2007).

Všechny naše volby jsou kontextuálně vázané. Nikdy si nevybíráme ze všech možností, ale jen z těch, co jsou nám vymezeny jako dosažitelné (Shipman a Smart, 2004). I životní styl (resp. i hodnoty a aspirace) je předurčován možnostmi, které jedinec vnímá jako realistické. Volby, včetně výběru partnera, jsou vyjádřením sociálně konstruovaného vkusu, volbami jedinci formují a prezentují svoji identitu a naopak (Slater, 1997; podle van Hooff, 2013). Vkus zastupuje naše preference, které určují naše volby činností a interakcí s druhými; a tím tvoří náš životní styl. I to je důvodem, proč se optimální partneři se často pohybují v našem okruhu, protože jsou nám podobní v sociálních, demografických a ekonomických charakteristikách (Katrňák, 2008). Jedinci sice odmítají, že by si partnera vybírali na základě tradičních praktických sociálně ekonomických výhod, ale ty jsou i přesto nejčastějšími důvody ke vztahu společně s kompatibilitou životních stylů a se správným načasováním začátku vztahu (Evans, 2003; van Hooff, 2013).

²³ viz kap. 1

6. Definice a roviny závazku

V této kapitole představím samotné definice závazku, které mezi sebou budu systematizovat z hlediska jejich významu a účelu. Zejména se zaměřím na interní a externí rovinu závazku, orientaci na budoucnost a s tím spojenou bilanci investic, alternativ a stávající spokojenosti. V podkapitole se potom více zaměřuji na způsob, jakým závazek ovlivňuje své aktéry skrze vzájemný vliv a spoluzávislost.

Podle často citované Sternbergovy triangulární teorie lásky (1986, 2004) jsou třemi určujícími komponenty intimních vztahů závazek, intimita a vášeň. Pro úplnou lásku jsou nezbytné všechny tři, absence jedné nebo více z nich by pak určovala jiný typ blízkého vztahu. Vášeň je hluboce prožívanou touhou, zejména sexuální povahy. Intimita zaštiťuje sdílení, blízkost, důvěrnost, vřelost a podporu. Závazek je postupně vybudovanou vzájemnou závislostí, vyjádřením záměru ukotvit vztah jako něco spolehlivého do budoucnosti a tím povzbudit i investice do něj, protože ukazujeme, že i my jsme odhodláni do něj vkládat úsilí (ibid). Proto právě závazek je dlouhodobou orientací na vztah (Arriga a Agnew, 2001). I když Sternberg (1986, 2004) odděluje závazek jako záměr k pokračování vztahu a sílí vzájemné závislosti od intimity sdílení a podpory a do třetice od vášně a s ní související sexuální věrnosti, jsou tyto tři komponenty úzce provázány.

Pro vývoj pouta fungují obvykle nejdříve jako stmelovací faktory „pull“ faktory láska a věrnost, a později „push“ faktory vnitřní a vnější investice a očekávání, která jsou motivována nechtění konce vztahu a počítání s budoucností (Carter, 2010). Pro některé jedince je k tomu je nezbytná jasná vize společné budoucnosti (Väänänen, 2007) a její aktivní plánování (Rostosky a kol., 2006). Nicméně samotná důvěra ve společnou budoucnost je přesvědčením o perspektivitě lásky a ta musí být založena na víře v partnera a dostatečnou předvídatelnost jeho jednání a jeho spolehlivost a schopnost uspokojovat naše potřeby (viz Rempel a kol., 1985). Tato důvěra ve vztah se zakládá na spokojenosti, na vzájemném otevřeném sdílení a porozumění, na respektu a ocenění a v neposlední řadě na jistotě přijetí i poskytnutí podpory i v nouzi (Sternberg a Grajek, 1984). To znamená, že je závazek zakládán na víře v integritu partnerovy osobnosti, jeho poznatelnost a zodpovědnost. Také proto je závazek nejpřímějším a nejsilnějším prediktorem pokračování vztahu (Rusbult, 2004), vyjadřující úmysl řešit i případné komplikace vztahu (Sternberg, 2004).

Závazek můžeme pocítovat vnitřní i vnější (Chaney, 2007), resp. morální a entuziastický (Rusbult, 1980, 1983). Entuziastický resp. vnitřní závazek je založený na našem chtění vztahu založeném na naší spokojenosti v něm. Pro trvání vztahu může mít ale menší prediktivní hodnotu než závazek morální resp. vnější, protože ten skrze internalizované hodnoty vypovídá o osobním významu vztahu a investicích do něj (ibid). Podobně i podle tzv. dvoudimenzionálního modelu je závazek interně a externě založený. Interní závazek se týká naší oddanosti a externí poměřuje naši situaci s okolím a určuje její výhodnost

(Stanley a Markman, 1992). Sociální proměna smyslu závazku je patrná právě skrze to, že mladší generace má tendenci navazovat spíše vnitřně motivované závazky, zatímco starší generace naopak navazovala závazky spíše z vnějšího tlaku, protože manželství bylo určitou sociální povinností (Lewis, 1999; podle Pryor a Roberts, 2005). Obdobně můžeme odhadovat, že zábrany vůči vztahu jsou v dnešní době spíše interní než externí, tzn. založené více na našich vnitřních bariérách oddání se než na vnějších restrikcích (Swidler, 1983).

Také můžeme závazek dělit na tuto trojici primárních komponent: oddanou lásku, morálně-normativní smysl osobní odpovědnosti a strach ze ztrát (Adams a Jones, 1997). V podobného hlediska vychází dělení na osobní, morální a strukturální rovinu. Osobní rovinou je touha ve vztahu pokračovat; morální rovinou je přesvědčení, že bychom měli; a strukturální rovina odráží nedostupnost lepších alternativ (Johnson, 1991; podle Výrosta a Slaměníka, 2008). Závazek tím vypovídá o prioritizaci vztahu partnery a jejich nastavení na s tím spojené osobní ústupky (Monk a kol., 2014). Proto podle tzv. investičního modelu mezilidských vztahů nejvíce záleží na míře investic, alternativách vztahu a úrovni uspokojení našich potřeb (Rusbult a Buunk, 1993).

Z tohoto vyplývá, že pro pokračování nebo rozpad vztahu potom hraje roli pokles míry závazku, spokojenosti ve vztahu nebo dosažitelnost atraktivní alternativy (Rusbult, 1980). Naopak nedosažitelnost atraktivních alternativ a převážení přínosů vztahu nad jeho náklady je podle teorie spoluzávislosti motivací k rozvíjení vztahu (Rusbult a Buunk, 1993). Jako náklady vnímají aktéři omezení osobní svobody, zato jako přínosy pocit bezpečí a stability. Zachování určité míry osobní nezávislosti je potřebné, ale chtění podpory od partnera nakonec převažuje nad touhou po autonomii a zatraktivňuje tak závazek (Kobayashi a kol., 2016).

Závazek bychom mohli zjednodušeně rozdělit do tří rovin: do první roviny chtění založeného na lásce a spokojenosti, která může vyplývat i z výhodnosti oproti jiným alternativám; do druhé roviny odpovědnosti a oddanosti pramenících z internalizovaných očekávání; a do třetí roviny investic do vzájemné intimity, závislosti a podpory, které jsou zakládány na důvěře ve společnou budoucnost. Externitu závazku bychom navíc mohli propojit s externitou volby – tedy s tvrzením, že láska a závazek závisí více na ideálnosti objektu. Jistou paralelu vidím právě v odevzdávání moci, aby vztah byl definován někým vnějším, ne námi samotnými. Svých respondentů jsem se ptala na to, jak samotný pojem závazku vnímají a co pro ně představuje.

6.1 Závazek jako vzájemný vliv a závislost partnerů

Nyní se zaměřím více na způsob, jakým závazky ovlivňují svoje aktéry. Obecně lze říci, že určujícím prvkem blízkých vztahů je vzájemný vliv a závislost a přímou úměrou rostou obě dimenze. Vzájemná závislost je daná spojováním dvou oddělených světů ve společný, který je základem společné identity

(Agnew a kol., 1998). To znamená, že je závislost dána těsností vztahu, je určována délkou trvání vztahu, frekvencí společně stráveného času, rozmanitostí společných aktivit a silou vzájemného vlivu (Berscheid a kol., 1989; Rusbult a kol., 1998; Kelley a Thibaut, 1978). Pocit závazku se zakládá na vzájemné závislosti, a ta zpětně zase narůstá s pocitem závazku (Rusbult a Buunk, 1993). Vzájemná závislost tak vychází ze společných aktivit a zkušeností a projevuje se tím, že partneři v závislosti na sobě uvažují o svých každodenních aktivitách (Gilovich a kol., 2006), přičemž pro zdravý vývoj vztahu je důležité, aby vzájemný vliv byl vyvážený (Reis a Rusbult, 2004).

Pevné ukotvení závislosti v jádru závazku pramení ze spokojenosti, prohlubující se důvěry a chtění být si nablízku. Pak je touha po společných aktivitách a vzájemném ovlivňování se a sladování životních cílů přirozená (Gonzaga a kol., 2001). Čím větší jsou přínosy vztahu a čím lépe vztah uspokojuje naše potřeby, tím více vzájemná závislost narůstá (Rusbult a kol., 1998). Tato vzájemná závislost coby ovlivňování voleb, motivů a chování ovlivňuje naši osobnost právě v důsledku s partnerem často zažívaných situací, adaptací na ně, snahy pochopit jejich smysl a vhodně reagovat (Rusbult a Arriaga, 2000).

6.2 Konstrukce společného partnerského světa

V této podkapitole se budu věnovat odlišnosti veřejné a soukromé sféry, ve které je doménou autenticita umožňována bezpečím intimity založené na přijetí druhého. Popisuji, proč je přijetí hodnot a postojů partnera elementárním principem budování společné partnerské identity a jak je její hloubka a míra individuální i genderově specifická.

Oproti tradiční společnosti navazují jedinci větší množství neosobních vztahů, ale i intenzivnější intimní vztahy (Luhmann, 2002). Odcizení, které nás obklopuje na veřejnosti, se vyhýbáme v soukromí, kde se projevujeme autenticky. Narůstající komplexita a diverzita postmoderní sociální reality vyvolává totiž i nárůst potřeby jistoty a předvídatelnosti, tzn. „srozumitelného, důvěrně známého, domácího, protože blízkého světa,“ (ibid, s. 20). Proto mají intimní vztahy v životě jedinců důležitou pozici díky bezpečí, přijetí, zájmu a péči proto jsou prostorem k zakotvení a rozvoji narace o sobě sama. Autenticita potřebuje intimitu a intimita autenticitu (Berger a Kellner, 1964; Giddens, 1991, s. 54). Láskou jakožto „komunikačním kódem“ jsou potom významy informací zdvojovány na významy v anonymně konstruovaném vnějším světě a ve společně konstruovaném partnerském světě, který se stává opěrným bodem (ibid). Partnerství je z tohoto úhlu pohledu společně vytvářeným vnitřním, jen partnerům srozumitelným; a vnějším veřejně srozumitelným světem se systémem konstruktů, představ o pravidlech a smyslu soužití (Willi, 2011, ibid), přičemž důležité je i to, že platnost takto utvářeného světa je průběžně validována sociálním okolím (Berger a Kellner, 1964).

Do vztahu vstupují budoucí partneři jako dva jedinci s odlišnými zkušenostmi a způsoby vnímání světa a v partnerství si vytváří společnou strukturu významů a symbolů, která bude zdrojem jejich společné

partnerské identity a tím i stability vztahu. Jinými slovy dochází k tzv. objektivizaci vztahu. Jedině potom může vztah být pevný a plnit svoji základní funkci osmyslňování každodenní reality (Berger a Kellner, 1964). Abychom byli schopni porozumění a vzájemnosti, abychom se mohli vzájemně obohacovat, poznáváme a přijímáme partnerův pohled na svět a přidáváme jej k tomu svému, protože jedině akceptování a respekt druhého, včetně uznávání relevance jeho potřeba a ochota je uspokojovat mohou ústit ve zralou lásku (ibid; Fromm, 1996; Luhmann, 2002). Díky partnerství tedy dochází v určitém smyslu ke dvojímu zdvojování významů. První se týká odlišnosti veřejného a soukromého prostoru, rozdílu mezi veřejně srozumitelným, ne tolik autentickým; a privátním důvěrnějším a autentičtějším. Druhé zdvojování významů se týká přijímání symbolických významů druhého.

K tomu, abychom byli schopni druhého přijímat bez projekcí a bez snahy jej pohlít nebo nechat se pohlít jím, musíme ale nejdříve plně přijmout sami sebe, což znamená, že podmínkou pro připravenost na tvoření společné identity je tím pádem zralost vlastní identity. Ochota ke tvoření společné identity je podmíněna zralostí – pevností vlastní identity založenou na dostatečné míře sebepoznání a sebelásky. Míra důležitosti společné vztahové identity je individuální. Ženy mají obvykle větší sklony ke tvoření společné identity a chtění závazku, protože na rozdíl od mužů mají na základě sociobiologie silnější tendence zkoumat svou identitu i skrze identitu společnou. V partnerství často cítí větší míru bezpečí než bez něj a tím jsou jím podněcovány k osobnímu růstu, proto nevnímají upozaděné příležitosti jako oběti. Závazek na druhou stranu činí zpravidla až po procesu aktivního sebezkoumání a sebeobjevování (Frisén a Wängqvist, 2010). Naopak muži mají větší tendence vnímat upozaděné příležitosti jako oběti vztahu, že partnerský vztah příliš omezuje jejich osobní svobodu a individualitu a limituje je tak v získávání individuálních zkušeností, což vnímají obvykle jako větší problém než ženy (van Hooff, 2013). Napětí mezi seberealizací a sebeobětí může být minimalizováno přesvědčením, že pouze skrze zralou lásku k druhé osobě je možné se rozvíjet cele (Swidler, 1983; viz Fromm, 1996).

Závazek tedy uspokojuje primární touhu po náležení k někomu, po pocitu jednoty, hlubšího porozumění na základě hlubšího zájmu a hlubší angažovanosti. Sdílení mezi partnery je potom odlišné od veřejného větší autentičností. A právě závazek je sdílením se zároveň s ponecháváním svobody, čehož je dosahováno vyjednáváním pravidel a hranic vztahu, opírajících se o ochotu a schopnost přizpůsobování se a naplňování potřeb partnerovi.

7. Autenticita závazku ve vztahu k vývoji identity

Nyní se budu soustředit na problematiku identity a autonomie ve vztahu k seberozvoji, který může být hlouběji podněcován i vztahem, a proto se podívám na vnímání úspěšnosti partnerství jako přibližování se individuálním aspiracím jedinců spíše než jako jeho trvání. To je možné díky vymezování hranic autonomie, tedy konstrukci hranic mezi společným a individuálním prostorem, při které hraje nezastupitelnou roli odpovědnost a důvěra, které obě vychází ze zralosti identity. Na té se zakládá i jednání udržujícím závazek, kterým celou kapitolu uzavřu.

Tradiční celoživotně monogamní model závazku opíral ideál stability lásky a stability volby o stabilitu identity v dospělosti. Pokud ale identita stabilní není a ani závazek není fixním stavem, očekávalo se, že k hlavnímu vývoji identity dochází v průběhu dospívání a v dospělosti je již dosaženo zralosti, a proto nastává její ustálení. V dnešní době ale není identita chápána jako konstanta, namísto toho je očekáváno, že bude neustále v procesu vývoje skrze celoživotní sebepoznávání a sebeaktualizaci (Swidler, 1983; Giddens, 2012). Proto ani závazek by neměl omezovat seberozvoj. Závazek ale nemusí přinášet obávanou rigiditu a stagnaci, ale naopak může povzbuzovat kontinuální rozvoj sebe sama i partnerského vztahu, na což moderní partnerství aspiruje. Z budování identity vlastní a partnerské, tedy definování sebe sama a svého místa v partnerských vztazích, se stává celoživotní proces podněcovaný ideou až nekonečného pokroku, tedy nejen snahou, ale přímo potřebou a nutností být neustále lepší a lepší (Illouz, 2012; Giddens, 2012).

Neustálý rozvoj partnerů vyvolává potřebu reflexe funkčnosti vztahu a její otevřené komunikace s partnerem. Opakovaně reflektované a potvrzované rozhodnutí je významnější než rozhodnutí udržované ze zvyku, kvůli společně prožité minulosti a investovanému času, energii a kompromisům pro společnou cestu. Hodnota vztahu není určována jistotou, že vztah potrvá, ale vírou, že vztah potrvá jen pokud to bude v zájmu obou partnerů. Závazek zajišťuje sdílenou odpovědnost za kvalitu vztahu, spíše než loajalitu. Jedinci se investují plně do zvoleného optimálního provizoria, ale nelpí na jeho bezpodmínečném trvání, spíše je partnerství založeno na důvěře v autenticitu (Lipovetsky, 2011; Giddens, 2012).

Tradičně byla hodnota vztahu posuzována podle trvání a jeho délky; a konec vztahu byl chápán jako neúspěch, což je pozůstatkem ideálu romantické lásky a celoživotní monogamie. Z individualistické perspektivy je úspěšnost a kvalita vztahu posuzována obohacením partnerů a také schopností ze vztahu odejít, či jej jinak transformovat, až přestane být „nejlepším možným“. Závazek moderních partnerství je totiž vztahován vzhledem k nejlepšímu vzájemnému podporování se partnerů v dosahování jejich individuálních aspirací i k tomu potřebných schopností reflexe a jednání podle ní (Giddens, 2012; van Hooff, 2013). Převažuje-li neporozumění a vzájemné lásky ubývá, nebo pokud se individuální aspirace

jedinců neslučují, je považováno za lepší vztah ukončit. Závazky starších párů znamenaly z tohoto hlediska více péče o druhého a odpovědnosti za druhého než závazky mladších párů, pro které je vyšší prioritou odpovědnost za sebe sama a péče o sebe sama (Sutton a kol., 2003).

Pokud už není identita vnímána jako stabilní a monogamie se z celoživotní zúžila na sériovou, kladla jsem si otázku, co zajišťuje schopnost volby optimálního partnera i trvalost této kompatibility. Exkluzivita partnerství může být důkazem integrity jedince a buď jeho odhodlanosti nebo odevzdanosti ve vztahu zůstat. Konec vztahu může totiž být důkazem růstu a zodpovědnosti, naopak trvání vztahu může být znakem stagnace a rigidity, pokud vyžaduje přílišné kompromisy individuálního směřování.

7.1 Společná a individuální identita a intimita

V této podkapitole popíšu odlišnost významů transformované intimity od intimity podle romantické lásky. Problematizace ideálu romantické lásky se kromě kritiky statické identity a kontinuální kompatibility partnera týká i genderových rolí. Touha po splynutí vychází z rigidně specifických genderových kvalit a z určité degradace sebe sama ve smyslu pocíťování vlastní neúplnosti a přesvědčení o neschopnosti nabýt kvality druhého pohlaví a tím pádem nemožnosti dosažení vlastní celistvosti bez partnerství. S proměnou intimity ale přichází nový přístup k identitě jedince, která už není genderově daná a neměnná, ale jedinci si ji konstruují sami (Giddens, 2012, Beck a Beck-Gernsheim 1995, 2002). Polarita genderů se obrušuje, a proto se i partnerství může stávat genderově vyváženější, rovnoprávnější až androgennější. Pro úplnost jedince je až třeba rozvíjet ženské i mužské kvality, přičemž za ženské kvality se tradičně považovalo vyjadřování emocí a rozvíjení intimity, za mužské naopak nezávislost a racionalita (Fabes a Martin, 1991; Luhmann, 2002; Giddens, 2012).

Na intimitu je nahlíženo jako na jednání spojené s otevíráním soukromé neveřejné zóny druhému (Výrost a Slaměnik, 2008). Intimitu v partnerském vztahu už aktéři nechápou jako výlučnou pohlcenost druhým, což bylo doménou romantické lásky, naopak ztráta autonomie je kontraproduktivní. Intimita je spíše škálou výsad a odpovědností, jejichž náplň se proměňuje v závislosti na úrovni odvahy být zranitelný, a odhalit své úzkosti a z nich pramenící potřeby (Giddens, 2012, s. 200). Proto se podle úrovně intimity rozvíjí úroveň vztahu a citu, protože intimita zaštiťuje důvěrnost a blízkost (Sternberg, 1986). V tomto smyslu vypovídá o úrovni vřelosti vzájemné péče, zájmu a snaze o pochopení a přijetí druhého (Baumeister a Bratslavsky, 1999).

Transformovaná intimita bere v úvahu sílicí význam autonomie i ve vztahu pro možnost stále jednat i nezávisle na partnerovi, následovat svoje osobní cíle a rozvíjet i tu část svojí vztahem tolik nezasažené identity. Poukazuje to na to, že centralita společné identity se díky možnostem i nárokům dnešní společnosti oslabuje. Sledování osobních aspirací by totiž mělo mít minimálně stejnou důležitost jako

prohlubování závazku. Proto je ideální, když jsou kompatibilní partneři i ve vývoji osobních aspirací a pokud se dokáží opravdu podporovat při následování i oddělených osobních cílů.

7.2 Osobní zralost a nepostradatelnost autonomie

Zralost obou partnerů je elementárním předpokladem fungujícího partnerství, aby nebylo založeno na nutnosti, ale na chtění s druhým být. Proto by oba partneři by měli být schopni být sami, nepotřebovat druhého, aby tím nesvazovali ani jeho, ani sebe, protože jenom svoboda umožňuje lásku. Je ale třeba zralosti sebe sama, aby jedinec uměl se svou svobodou nakládat; a autonomie, aby mohl (Fromm, 1996). Z tohoto hlediska je individualistická možnost volit nejen svobodou, ale dokonce až povinností. Na zralého jedince je kladena až povinnost se skrze své jednání hlouběji poznávat i rozvíjet, protože rozpoznávání chtění pomáhá vymezovat identitu a naopak – vědomí vlastní identity určuje chtění. Naše volby tak nejsou jen manifestacemi našich postojů, ale zároveň naše postoje konstruuji. Proto bychom v rámci vlastní osobní integrity měli být schopni svou identitu reflexivně rekonstruovat a jednat autenticky v souladu s ní (Giddens, 2012.). A dostatečnou sebereflexi a seberealizaci i ve vztahu nám umožňuje pouze dostatečná autonomie, která nám umožňuje svobodné utváření přítomnosti a budoucnosti, protože k tomu je nezbytná možnost osvobození se od konstruktů vycházejících z minulosti, pokud jsou v rozporu s našimi novými aspiracemi (Held, 1986; podle Giddense, 2012). Naopak neschopnost převzít zodpovědnosti za sebe sama, včetně své minulosti a budoucnosti, ústí nevyhnutelně v závislost na druhém.

Navíc tím, že adekvátní míra autonomie zaštiťuje odpovědnost za sebe sama, umožňuje i důležitou plně otevřenou komunikaci založenou na respektu a důvěře. Autonomie je totiž z druhé strany z hlediska nezávislosti a odstupu od druhých nezbytná pro jejich přijímání a respektování v jejich jedinečnosti beze strachu z ohrožení. To z ní činí podmínku otevřené komunikace, skrze kterou partneři reflektují, vyjednávají a organizují vztah na základě svých očekávání a schopnosti kompromisů mezi žádoucím a přijatelným, resp. ideálním a uspokojivým (Giddens, 2012).

Podle starší generace dlouhodobě zadaných je rozhodující podmínkou trvalosti partnerství pevnost přesvědčení o „správnosti“ a trvalosti vztahu, vycházející z pocitu, že je pro nás partner a vztah nenahraditelný. Potom při nespokojenosti nepodléháme pochybnostem a neustále se snažíme překonávat problémy ústupky ve prospěch vztahu (Henrich, 1987), protože si uvědomujeme, že dlouhodobé partnerství je umožňováno díky soustavné snaze rozvíjet vztah a vycházet si vstříc (Matsick a kol., 2014). V první řadě to musí vycházet z uvědomění, vlastních potřeb a hranic ochoty ústupků; tzn. uvědomit si, co od vztahu chceme a co jsme ochotni obětovat a nepostrádat (Perel, 2008). Také to znamená, že je partnerství založeno na důvěře v předvídatelnost kontinuity vztahu, která vychází ze vzájemného nechávání se poznat, ale i ovlivňovat. Tato důvěra je vírou v partnera a v odolnost vztahu vůči překážkám, protože je založena na důvěře v jeho integritu, otevřenost vůči nám a ochotu převzít svoji část

zodpovědnosti za rozvíjení vztahu i skrze snahu. Odpovědnost a důvěra jsou ruku v ruce, bez sebe by nebyly funkční (Giddens, 2012, s. 200). Důvěra se tak zakládá na víře, že se partner bude chovat předpověditelně na základě našeho poznání jeho povahy a hodnot a že nám pomůže jej pochopit.

Právě osobní zralostí tedy dosahuje jedinec integrity, která umožňuje otevřenost, reflexi a odpovědnost k budování fungujícího závazného vztahu. Možnost autonomie prohlubuje chtění intimity, protože možnost oddělenosti podněcuje touhu po jejím překonání, po hlubokém spojení, ale ne splynutí romantické lásky. Autonomie je pro závazek zásadní i protože volba musí být dostatečně závazná, ale zároveň i zrušitelná. Proto mě zajímalo, jak k tomuto přistupují moji respondenti, jak moc potřebují cítit možnost ze vztahu odejít, nebo naopak nakolik je zásadní tuto možnost si příliš nepřipouštět a jestli cítí, že by jim vztah více omezoval než ukotvoval jejich osobní identitu.

7.3 Konstrukce hranic ve vztahu a důvěra

Důvěrné vztahy představují výzvu pro zachování dostatečné míry soukromí i sdílení pro prohlubování vzájemného porozumění a pouta. Adekvátní míra autonomie je totiž nutným předpokladem, aby vztah nebyl patologicky závislý (Giddens, 2012). Obzvláště étos romantické lásky v sobě skrývá hrozbu potlačování partnerovy nebo naší vlastní autonomie kvůli tendencím splynout v jedno, což znamená buď pohltit druhého, nebo se jím nechat pohltit, abychom byli neoddělitelnými součástmi. Takováto identifikace s druhým nebo identifikace druhého se sebou je ale důsledkem neschopnosti sebelásky a odpovědnosti a neschopnosti milovat, protože druhou osobu milujeme pro její odlišnost a jedinečnost, ne jí navzdory (Fromm, 1996; Giddens, 2012). Zralý jedinec se ale nechce do druhého projektovat a zaměňovat jeho identitu za svoji. Bauman (2013) nesouhlasí a označuje „čistý vztah“ za oxymóron, protože podle něj mají vztahy tendenci „zaplnovat, infikovat a měnit všechny, i ty nejodlehlejší, kouty Lebensweltu“ (ibid, s. 54).

Ve funkčním vztahu ale udržují partneři vyhovující poměr mezi autonomií a spoluzávislostí. Intimita a autonomie jedna druhou nevylučují, představují spíše dvě nezávislé, navzájem se podporující, doplňující, synergetické dimenze (Cochran a Peplau, 1985). Hranice společného a individuálního, tzn. sdíleného a vlastního osobního prostoru jsou vyjadřovány optimální úrovní intimity, která znamená ochotu a snahu se druhému dávat poznávat a poznávat jeho. Optimální je pociťovat a projevovat zájem a péči o druhého, ale zároveň si zachovávat, tzv. láskyplný odstup. Osobní hranice v nakonec podporují sdílení, pokud je mezi partnery ve vztahu vyváženost moci, tzn. otevřenosti, zranitelnosti a důvěry (Giddens, 2012).

Model vztahu tak důvěrného, že v něm není prostor pro nic skrytého, tzn. požadování úplné explicity v sobě nese až agresivnost. Sdílení všeho nesmí být nutností, může být možností založenou na svobodné volbě. Možnost se vzdálit z dosahu partnera je stejně důležitá jako možnost být mu blízko; možnost oddělení se a soustředění se na sebe je stejně důležitá jako sdílení se a odevzdání se spojení (Perel, 2008).

Potřebujeme být schopni obojího – spojení beze strachu zániku vlastní jedinečnosti, že v pohlcení ztratíme sami sebe – a oddělení beze strachu z opuštění. Pocit přílišné předvídatelnosti navozuje iluzi „známa“ a tím pádem může partner ztrácet na atraktivitě, naopak prostor pro tajemno podněcuje zájem o partnera. Vzdáme-li se pocitu, že druhého plně známe a že jej plně chápeme, vnikne místo pro jeho znovuoobjevování a prohlubování vzájemného zaujetí. Ochota uznání jinakosti druhého od našich představ o něm může vést k větší touze po vzájemném sblížení, protože touha po jednotě vychází z uvědomění si oddělenosti (ibid; viz Fromm, 1996). Emocionální odhalenost a intimita je proto v partnerství stejně potřebná jako dostatečná nezávislost a tajemnost (Illouz, 2012). Sílící význam možnosti oddělenosti i ve vztahu ke svobodě jednat stále i nezávisle na partnerovi, následovat svoje osobní cíle a rozvíjet i tu část svojí vztahem tolik nezasažené identity.

7.4 Jednání udržující a upevňující závazek

Závazek je dnešní době spíše procesem, než fixním stavem (Giddens, 2012; Lewis, 2001; podle van van Hooff, 2013). Představuje spíše volbu, která je kontinuálně reflektovaná, opakovaná, potvrzovaná, upevňovaná a rozvíjená dalším jednáním (Smart a Stevens, 2000). Proto lze závazek konceptualizovat skrze chování podporující pokračování vztahu a tomu se budeme věnovat v této kapitole.

Běžně se závazek projevuje ochotou jednat konstruktivně namísto destruktivně, tzn. ochotou ustoupit, obětovat některé své preference rozdílným preferencím partnera, neoplácet destruktivní chování, ignorovat ostatní lákavé alternativy a oceňovat hodnotu současného vztahu (Rusbult, 1983). Síla závazku se nejzřetelněji projevuje v reakci na jeho ohrožení, kterým může být nízká spokojenost kvůli nedostatku svobody nebo konfliktům o ústupky, nebo vynoření se lákavější alternativy (ibid).

Mechanismy udržující a upevňující závazek můžeme koncepčně rozdělit na behaviorální a kognitivní (Rusbult a kol., 2004). Mezi behaviorální patří snaha o konstruktivní chování a ochota mírnit chování destruktivní, tzn. neoplácet jej, ale odpustit a být schopen kompromisu. Kognitivními mechanismy jsou výše zmiňovaná vzájemná závislost, idealizace vztahu i partnera a vyhýbání se jiným alternativám (Johnson a Rusbult, 1989). Nebo můžeme přístupy k udržení vztahu rozdělit na pasivní a aktivně preventivní (Stafford a Canary, 1991). Pasivní přístup předpokládá pokračování vztahu, jsou-li zisky a náklady partnerů přibližně stejné. Oproti tomu a aktivně preventivní jednání zahrnuje proaktivní strategie vyjadřující a upevňující závazek jako jeho manifestaci na veřejnosti, zejména mezi známými a přáteli a také sestěhování páru dohromady (Rostosky a kol., 2006).

Proto zda spolu pár zůstane, lze predikovat ze stylu jejich komunikace, která vypovídá o celkové spokojenosti ve vztahu. Obzvláště alarmující jsou známky pohrdání, nekonstruktivní kritiky a

defenzivnosti, protože poukazují na hluboké nevyřešené problémy ve vztahu²⁴. Ale schopnost řešit konflikty ochotou vyjít si vzájemně vstříc není sama o sobě pro predikci závazku dostačující, rozhodující je spokojenost ve vztahu mimo konflikt, která zaštiťuje převahu pozitivních citů²⁵, zájmu, sdílení se, respektu, oběma vyhovující rovnováhu moci ve vztahu a budování společného smyslu skrze sdílené cíle. I nevěra je až viditelným následkem neřešeného nedostatku podpory, pochopení, péče, úcty a zájmu (Gottman a Silver, 2015).

Pro fungující partnerství je upřímná a otevřená komunikace klíčová, ruku v ruce s následnou flexibilitou ve vzájemném naplňování potřeb a přání, které se zakládá na vzájemném oceňování, tedy věnování pozornosti tomu, co funguje, nejen tomu, co potřebuje být změněno (Cook, 2005; Giddens, 2012). Díky tomuto je závazek otevřen proměnám a vývoji, který je přirozený, protože i chápání závazku se vyvíjí s časem (Chaney, 2014). Pro stabilitu vztahu se jedinci snaží prohlubovat všechny tři jeho dimenze – závazek vizí pokračování, sexualitu neztrácením zájmu a intimitu posilováním vzájemné důvěry (Sternberg, 1986). Právě emocionální blízkost a spoluzávislost vede totiž k možnosti spolehnout se na vztah, partnerovu oddanost a podporu, které patří mezi stěžejní důvody, proč vůbec jedinci ve vztahu chtějí být (Chaney, 2014).

Je-li závazek v dnešní době více procesem, než byl dříve, narůstá význam chování podporující pokračování vztahu. Díky spokojenosti a oceňování kvality současného vztahu jsou jedinci schopni kompromisům, nezájmu o alternativy. Přitažlivost neznámosti se mohou pokoušet podněcovat i ve stávajícím vztahu zachováním soukromých nesdílených věcí a vnímat se částečně optikou cizince. Síla závazku se nejzřetelněji projevuje v reakci na jeho ohrožení, a potom se má možnost projevit kvalita a síla vztahu a vzájemná funkční závislost ke konečnému vyhnutí se jiným alternativám. V rozhovorech s respondenty jsem se ptala na to, jaké přelomy, milníky se vztahu považují za důležité a co je pro ně nezbytné, aby ve vztahu chtěli pokračovat.

²⁴ Pohrdání partnerem a kritika jeho charakteru totiž vychází z dlouhodobého negativního pohledu na něj a z nevyřešených konfliktů. Defenzivnost pak nahrazuje tendenci ustoupit a citově se angažovat (Gottman a Silver, 2015).

²⁵ Vztah je kalkulatelně perspektivní při pětinasobném převažování pozitivních aspektů nad negativními (ibid)

8. Proměna role institucionalizace závazku

V této kapitole nahlédnu na současné trendy v přístupu k manželství a kohabitaci, které legitimizují partnerství navenek. Budu se zabývat rozvolněnější povahou sociálního tlaku na zadanost jedince a současným silicím důrazem na prioritizaci sebeurčení a seberealizaci jedince.

Zadanost jedince je okolím považovaná za důležitou součást identity a manifestaci její zralosti. Prostřednictvím zadanosti jedince je usuzováno o jeho žádanosti okolím a tím o jeho osobních kvalitách (Giddens, 2012; van Hooff, 2013; Day a kol., 2011). O tom vypovídá i vyšší sociální status jedinců v dlouhodobých partnerských vztazích než u dlouhodobě nezadaných. Dlouhodobě nezadané má okolí stále tendenci posuzovat negativněji, zatímco dlouhodobě zadané považuje za zralejší, šťastnější a jistější (Väänänen, 2007; DePaulo a Morris, 2005). Závazek má tedy stále své klíčové místo v životní dráze jedince (Duncan, 2011). Význam a hodnota manželství jsou ale stále obecně považovány za nenahraditelné (Sandfield a Percy, 2003). Sice se proměňuje pořadí a načasování životních kroků, ale události samy o sobě, jako sňatek a prokreace, pro většinu zůstávají cílem (van Hooff, 2013).

Dříve bylo jedinou uznávanou formou partnerského závazku manželství a tím jedinou možností k důkladnějšímu budování vztahu včetně společného bydlení (ibid). V dnešní době je pár legitimizován a společností přijímán volněji na základě vlastní deklarace lásky, intimity a závazku (Cline, 1998). Protože ale došlo k osvobození sexuality od závazku, a zejména od manželství, může být strukturální závazek reflektovanějším, vědomějším rozhodnutím (Lewis, 2001; podle van Hooff, 2013). Dříve, když bylo manželství vyžadováno k legitimizaci vztahu, a tím bylo i nezbytným prostředkem k rozvoji vztahu i vlastní seberealizaci, vstupovali do manželství téměř všichni a velmi časně. Dnes, když už není pro legitimizaci vztahu vyžadováno, se nejdříve jedinci soustředí na vyjasnění svých vlastních životních cílů a perspektiv, posléze na přesvědčení se o funkčnosti vztahu a až potom zvažují manželství (Katrňák a kol., 2011). Tím se dřívější účel manželství obrátil spíše v jeho nezbytnou podmínku (ibid; Coontz, 2005).

Proto se mění význam kohabitace. Pro mladší páry představuje kohabitace významný závazek²⁶ (van Hooff, 2013), i když v porovnání s manželstvím poskytuje méně ekonomické a sociální podpory (Jamieson, 1998). Důsledky společného bydlení pro spokojenost vztahu závisí na důvodech rozhodnutí: Je-li důvodem ke kohabitaci praktičnost nebo testování vztahu, spokojenost i závazek se často snižují. Ale je-li impulsem ke kohabitaci touha po extenzivnějším společném trávení času, závazek a spokojenost se má tendenci prohlubovat nehledě na spokojenost s ústupky (Tang a kol., 2014).

Obecně kohabituující partneři vyzdvihují na nesezdaném soužití neustálou demonstraci reflektovaného rozhodnutí být spolu (Chaney, 2014). Soužití bez svatby považují za méně stresující (Kobayashi a kol.,

²⁶ obzvláště pokud je spojená i s koupí společného bydlení (ibid).

2016), to znamená, že je pro ně důležitější mít možnost relativně snadno vztah opustit. Ale vstupem do manželství, který je veřejným slibem před významnými druhými, je možné závazek transformovat a upevnit. Pro mnohé páry se sňatkem stupňuje odhodlání investovat se do vztahu, a pocit bezpečí a důvěry k sobě navzájem a ve vztah, a to i pro ty, kteří spolu bydleli před svatbou (Burgoyne a kol., 2010). Spokojenost s manželstvím navíc roste s délkou trvání vztahu před sňatkem (Groove a kol., 1985). Pravděpodobnost stability manželského svazku roste i s vyšším věkem žen při sňatku (Rotz, 2011).

V dlouhodobém vztahu vyplývá krok k manželství často nejen z vlastního chtění partnerů, ale i z očekávání okolí, rodiny a sezdaných přátel, zejména s rostoucím věkem jedinců (Weeks, 2007; Smart a Stevens, 2000). Protože je závazek potvrzením náležením do společnosti a ke svým vrstevníkům, po určité době kohabitace se sňatek a prokreace víceméně očekává (May, 2011; van Hooff, 2013). To poukazuje stále na to, že obecné představy o závazku jsou stále do značné míry konzervativní (Duncan, 2011). Absence strukturálního závazku, např. při trvalém odděleném bydlení partnerů (tzv. living apart together – LAT), není širší veřejností tolik respektována (Kobayashi a kol., 2016). A to ač sami partneři žijící v oddělených domácnostech přiznávají silnou touhu udržet si vlastní nezávislost, ale svůj vztah považují za závazný, založený na sexuální věrnosti, vzájemné podpoře a pomoci; a orientovaný na budoucnost včetně ochoty překonávat krize, čímž splňuje ostatní kritéria závazku.

V rozhovorech jsem zjišťovala, jak respondenti vnímají kohabitaci a manželství, jestli jsou pro ně požadovaným stvrzením vztahu a jestli je zvažují nebo plánují, byť až v dlouhodobějším horizontu. Zároveň mě u dlouhodobě zadaných zajímalo, jestli v reakcích okolí a zejména primární rodiny zaznamenávají sociální tlak ke sňatku. U kohabitujiících a sezdaných jsem zjišťovala jejich dojmy na změny, které do jejich vztahu události přinesly.

8.1 Oddalování závazku a fenomén singles

Teoretickou část práce uzavřu ještě nahlédnutím na oddalování závazku skrze prodlužování etapy nestability identity a na problematiku singles žijících dlouhodobě bez partnera a tím se přes absenci závazku opět dostanu ke společenským konvencím založených na jeho hodnotě.

Navzdory rozvolněnosti norem dnešní společnosti stále do jisté míry přetrvávají tradiční rámce strukturování partnerských vztahů konstruující význam závazku a regulující chování (Gross, 2005; Duncan, 2011). Nicméně je možné žít i bez závazku a společensky je to do určité míry přijímané. Je to v podstatě i důsledek toho, že je tento životní styl i socioekonomicky možný. To se odráží i na tom, že i když je jedincům ponecháván delší čas k sebeobjevování a experimentování, tzn. období mladé dospělosti se prodlužuje, a společenským tlakem není vyžadován časný vstup do manželství, je závazek stále vnímán jako všeobecná aspirace jedinců a přímo sňatek je stále považován za znak dosažení vývojového milníku, za důkaz vytrvalosti a odpovědnosti jedince (DePaulo a Morris, 2005). Někteří vývojoví psychologové

považují krátkodobé vztahy za vývojově normální pouze v dospívání s tím, že v mladé dospělosti²⁷ by jedinec měl navázat dlouhodobý závazný partnerský vztah a založit rodinu (Vágnerová, 2000). Dokonce jako by nedosažení adekvátní partnerské intimity v rané dospělosti bylo pro rozvoj identity nejen zmeškatelné, ale i nenahraditelné (Říčan, 2006). Tomu odpovídá hledisko v podstatě statického chápání identity, podle kterého je nutné nalezení svojí identity v období dospívání a poté ochota a snaha propojovat ji s identitou blízké osoby v období mladé dospělosti (Erikson, 2002).²⁸

„Mladí dospělí“ se ale v dnešní době chtějí nejdříve soustředit sami na sebe, osobnostně dozrát a získat dostatečnou stabilitu vlastní identity a práci a tím i ekonomicko-sociální jistotu a dospět ke schopnosti závazku (Carlsson a kol., 2014; Blossfeld a kol., 2005). Mladá dospělost se stává obdobím teprve „vynořující se dospělosti“ (tzv. emerging adulthood), životní etapou charakteristickou oceňováním vlastní nezávislosti a obecnější nejistotou ohledně své budoucnosti. Proto někteří jedinci navazují blízké vztahy, které nezbytně nepovažují za perspektivní či zavazující do budoucnosti (DePaulo a Morris, 2005). To platí i během pozdější životní fáze než mladé dospělosti. Při dobrovolném rozhodnutí může být důvodem obliba vlastní svobody anebo pocit neurčitosti budoucnosti, které stále přetrvávají. Nicméně z hlediska nezávaznosti do budoucnosti je třeba říct, že to, že si jedinci aktivně nepředstavují budoucnost se současným partnerem ještě nutně neznamena, že ji s ním nebudou chtít strávit.

Ve společnosti nicméně přibývá singles, kteří dlouhodobě žijí sami a rozvíjí jiné než rodinné životní strategie (Radimská a Tomášek, 2003). Některé postoje k této životní strategii zdůrazňují riziko jeho špatné zvrátitelnosti zvyku. Podle nich zvyk na vysokou míru svobody vyplývající z dlouhodobé nezadanosti s sebou sice nese riziko neochoty přizpůsobovat navyklý způsob života druhému a toto zafixování nekompatibilitnosti a neschopnosti soužití může nakonec vést i k nedobrovolné osamělosti a lítosti z chybějícího vztahu (Vágnerová, 2000). Singles ale nemusí nutně zaujímat postoj proti tradičním hodnotám závazku, ale naopak mohou udržovat hegemonii ideálu romantické lásky a čekat na ideálního partnera (Hughes, 2015).

Proto je možné, že tendence singles hodnotit negativně jsou založené na dojmu, že za nezadaností je jen přílišná neústupnost z hledání ideálního namísto dostatečně dobrého partnera a tím se singles brání kompromisům ke konformnímu způsobu života. Na druhou stranu sama dnešní doba umožňuje prodlužování fáze života bez závazného vztahu, neukotvenost a nerozhodnost ohledně osobních aspirací i budování závazného vztahu. Svých respondentů jsem se v tomto kontextu ptala, jak vnímají singles a jestli by tak sami chtěli žít, což mi na zároveň poodhalovalo i pro ně zásadní výhody závazku. Od samotných

²⁷ tj. ve věku dvaceti až třiceti, popř. třiceti pěti let (ibid)

²⁸ Z hlediska kontinuálního vývoje jedince není pevně nastaven věkový limit dosažení dostatečné úrovně osobnostní zralosti, viz kap. 7.

singles mě zajímalo, jak vnímají reakce a tlak okolí, rodiny a vrstevníků a jestli tuto fázi berou jako se samozřejmostí přechodnou.

9. Závěr teoretické části

Zkoumala jsem proměnu partnerského závazku s proměnou společnosti. Zajímalo mě totiž jak společenské změny ovlivnily povahu závazku ve smyslu přístupu k němu a očekávání od něj, protože formy závazku jsou utvářeny sociálním systémem a jeho možnostmi a důrazem na specifické hodnoty. Na rozdíl od tradičních společností je závazek v moderní době více o autonomii, o volbě a její reflexi. Volba partnera na totiž přesunula z rodiny na jedince, místo ekonomických faktorů začal určující roli hrát cit, sexualita se osvobodila od mnoha restrikcí a závazek se do značné míry osvobodil od nutnosti institucionalizace.

Moderní závazek je více založen na vnitřním odhodlání než vnějším očekávání, oproti institucionalizaci manželstvím je větší váha kladena na zodpovědnost za autenticitu. Záměr budovat závazek do budoucnosti je to, co dává osvobozené sexualitě hlubší význam. Investice do vztahu jsou založeny na touze po jednotě, ale při zachování dostatečné míry autonomie. Balancování bezpečí a svobody je zajištěno reflexí. Zralá láska je postavená na rozhodnutí, na vůli. Je sama o sobě aktem vycházejícím ze svobody, tedy ne nevyhnutelnosti, ale z autonomie a kompetence být sám. Závazek v tom nejlepším případě tak může poskytovat stimulaci osobního růstu k větší zralosti identity právě zájemem a podporou. Bezpečí závazku ale musí vycházet ze svobody, potom ji i může posilovat, ale jinak se stává vězením. Útěkem od závazku jsou konzumní vztahy, které využívají osvobození sexuality od závazku i od ekonomických potřeb. Dostatečná svoboda je důležitou podmínkou pro otevřenou autenticitu a odpovědnost esenciální pro závazek. Realistická důvěra se nezakládá na očekávání, že s partnerem nutně zůstaneme až do smrti, ale je důvěrou v jeho a v naši integritu, tzn. odpovědnost za autenticitu citů a zájmu o budování společného vztahu nejen v přítomnosti, ale snad i budoucnosti.

Chápání závazku, jako konvence kontaktu, forem a obsahů partnerství, resp. jejich závazků, jsou určována jedinci i společností. Jedinci si svoje závazky coby součást své volené životní dráhy v dnešní době mohou volit svobodněji, protože se společnost osvobodila od mnoha rigidních norem: od předem určených rodinou domluvených sňatků, od legitimacy pouze manželské sexuality a od celoživotní monogamie. Na druhou stranu namísto nich dosadila koncepty romantické lásky a kalkulace výhodné směny trhu, protože tržní mechanismy do osobních vztahů, které jsou umocňovány individualismem, pluralismem, a konzumerismem.

Volba je důležitější než kdy dřív, zaprvé, protože už není nutný rodinou dohodnutý ekonomicky motivovaný sňatek jako v tradičních společnostech. Zadruhé protože už není dominantní celoživotní monogamie, ale sériová, což znamená, že svazky jsou zrušitelnější, což je funkční při dlouhodobé nespokojenosti a to i v souvislosti s vyvíjejícími se identitami partnerů, které mohou zásadně zvrátit původní kompatibilitu. A vůbec je volba důležitější obecně tím, že jsme díky prosperitě svobodnější, a

vyvazatelnost ze vztahů je snazší. Volba je proto navázaná na schopnost milovat a závazek je rozhodnutím, odhodláním a vůlí k trvání vztahu. A to obzvláště pokud se už obecně nevěří na ideálního partnera, není láska a závazek tolik problémem objektu, ale subjektu.

Když se už nevěří na ideálního partnera ve smyslu narace romantické lásky, a nevěří se na tak striktně daná pravidla závazku, tak je větší a větší potřeba zralosti obou jedinců, kteří na základě ní mají být schopni vytvářet pravidla, dokážou se vůlí udržet ve vztahu a počítat s ním do budoucnosti, ale ne rigidně bez reflexe. Protože jsou legitimní formy závazku rozvolněny, je základem závazku více a více variabilní dohoda mezi dvěma partnery. Aby byli schopni si pravidla tvořit, je třeba zralosti identity, zahrnující sebelásku a sebedůvěru, ze kterých vychází i schopnost přijetí druhého a vůbec vzájemného intimního otevřeného sdílení se. Závazek je totiž sdílením se a intimita je jedinečná svojí výlučností, skrze ni sdílíme jiným nepřístupné až nesrozumitelné významy a jednání. Toto dávání se otevřeně, blízce, důvěrně, autenticky poznávat souvisí s větší angažovaností a odpovědností. Partneři jsou si pak navzájem primárními zdroji i cíli podpory a zájmu.

Podle Baumana (2012) má modernita za následek příklon k tržní logice konzumerismu i ve vztazích, podle Giddense (2013) naopak rozvoj intimity a podporu v osobních aspiracích. Zatímco Bauman (2012) tedy tvrdí, že modernita umocňuje vyhybavost a přílišnou opatrnost vzhledem k nepředvídatelným investicím do budování závazku, které ústí v nezáměr o něj a v oddělenou koexistenci v „kapesních vztazích“ založených na povrchnosti konzumní sexuality, která je ale pouze imitací intimity. Konzum ale možná ohrožuje vztahy spíše jedinců s nezralými osobnostmi a nezralost osobnosti se prodlužuje s prodlužujícím obdobím mladé dospělosti. Naproti tomu Giddens (2013) vidí jako trend závazků spíše snahu o stabilizaci a společný růst z „láskyplného odstupu“, čímž se „spoluplynoucí láska“ snaží omezovat spoluzávislost spíše na vzájemnou podporu a autonomii tak vyvažovat společnou identitou a nacházet prolínání na oddělených životních cestách. To je možné i díky prodlužování fáze pocitu dostatečné neurčenosti vlastní identity kdy není závaznost do budoucnosti nevyhnutelná, i když je v ni doufáno (Lipovetsky, 2011).

10. Úvod k empirické části

10.1 Výzkumný záměr a metodologie

Přístup jedinců k partnerským závazkům jsem zkoumala pomocí kvalitativního výzkumu a analýzy. Chápání partnerského závazku aktéry jsem zjišťovala prostřednictvím hloubkových polostrukturovaných rozhovorů na základě metody zakotvené teorie (Strauss a Corbin, 1999; Řiháček a Hytych, 2013). Respondenty jsem vybírala metodou snowball a v momentě, kdy jsem předpokládala, že je vzorek tzv. „teoreticky nasycený“ (viz Strauss a Corbin, 1999), jsem rozšiřování výzkumného vzorku ukončila. Hlavní vlna dotazování probíhala formou osobního rozhovorů, nejčastěji v délce devadesáti minut, během kterých jsem se svolením respondentů nahrávala zvukovou stopu, abych následně provedla její plnou doslovnou transkripci k bližší analýze. Abych pokud možno co nejnezkresleněji zjistila, jak o závazcích respondenti přemýšlí a jak k nim přistupují, neposkytla jsem jim dopředu osnovu otázek, pouze jsem je obeznámila rámcově s tématem rozhovoru. Posléze proběhla krátká doplňková vlna doptávání formou online chatu v jednoduchých doplňujících a případně upřesňujících otázkách.

Transkripty rozhovorů jsem následně analyzovala pomocí opakovaného čtení, poznámkování a kódování v programu ATLAS.ti. Na základě induktivního přístupu jsem kombinací otevřeného a axiálního kódování prováděla analýzu zásadních konceptů závazku. Při kódování výpovědí jsem postupně rozšiřovala kategorie s ohledem na vynořující se relevantní souvislosti a uzavřeným sgrupováním jsem snížila počet subkódů a vyextrahovala dominantní koncepty. Hledala jsem motivy, vzorce chování a významy, které byly překvapivé nebo opakující se a ty, jež sami respondenti zdůrazňovali jako obzvláště důležité. V procesu axiálního kódování jsem postupně vytvářela určité struktury strategií, a jejich vzájemné spojitosti, odlišnosti a podobnosti mezi nimi na základě kontextu, kauzálních a intervenujících podmínek, následků a obzvláště strategií jednání.

Nejprve jsem si určila hlavní výzkumný záměr a jeho dílčí části a podle nich jsem zkonstruovala modelové okruhy zájmu s dílčími variantami otázek.²⁹ Mým výzkumným záměrem bylo zjišťovat co tvoří a ovlivňuje strategie rozhodování se o závazku, trvání vztahu, jeho prohlubování či ukončení. Zajímalo mě, jestli a z čeho nejlépe lze stále vypozařovat známky svědčící o klíčovém místě závazku v životní dráze jedince coby přesvědčení o nezastupitelnosti vztahové identity. Proto jsem se zajímala o tyto oblasti a témata vycházející i z rešerše v teoretické části, jak jsem shrnovala i v předchozí kapitole: 1) vnímání partnerského závazku jako pojmu, 2) představy o smysluplném vztahu, 3) volbu právě daného partnera mezi alternativami a přístup k alternativám, tedy problematiku svobodné volby ke prioritizaci vztahu, která se týká i další oblasti 4) postoje k věrnosti a monogamii, 5) důvody pro pokračování, a naopak

²⁹ Viz příloha 1

potenciální důvody k rozchodu, a 6) vnímání společné budoucnosti, které poukazuje na tendence ke stabilizaci nebo rozvolněnosti.

Mým hlavním výzkumným záměrem bylo zkoumat strategie rozhodování o závazku a aspekty, které je ovlivňují a jakým způsobem. Prvním bodem výzkumného záměru bylo zkoumat závazek jako pokračování právě v daném vztahu právě s daným partnerem, a proto se zároveň vyhýbat ostatním alternativám potenciálních partnerů. Proto mě zajímaly strategie posuzování vhodnosti partnera a přehodnocování míry splňování požadavků a očekávání od vztahu na základě kterých jsou si respondenti dostatečně nebo naopak nedostatečně jisti, že je pro ně dobré ve vztahu pokračovat. Takže jsem zkoumala, na čem je zakládána klíčová důvěra v partnera a vztah, která je důležitá pro pocit bezpečí k plnému investování se do vztahu a prioritizaci vztahu a partnera jako primárního směru zájmu, péče a pozornosti.

V návaznosti jsem se zabývala přehodnocováním závazku vzhledem k tomu, jakou váhu přikládají počátečnímu rozhodnutí, nakolik jej považují za fixní a jestli je pro ně právě dodržování původního rozhodnutí důležitým důkazem integrity vlastní identity a na druhou stranu nakolik je možné a snadné průběžně měnit pravidla a hranice vztahu, vypořádávání se s krizemi ve vztahu a zároveň nelpění na něm za každou cenu. To se vztahuje k závazku ve smyslu demokratické dohody mezi partnery.

Dále jsem se zaměřovala na postoj k prohlubování závazku a společné budoucnosti. Zjišťovala jsem, jak se záměr ve vztahu pokračovat odráží na podobě představ o společné budoucnosti, míře důvěry a víry ni, počítání s ní a jejím případném plánování. Zajímalo mě, jakým způsobem reagují jedinci na případný nesoulad těchto představ s partnerem, případně jestli mají určité časové limity při čekání na partnerův soulad.

Dalším předmětem zkoumání byly také strategie vyvažování spoluzávislosti a autonomie v partnerství, jakým způsobem konstruují jedinci hranici mezi individuální a společnou identitou, tzn. mezi odděleností a sdílením. Zároveň jsem zjišťovala, jestli se ve výpovědích objevují důkazy o rovnocenné důležitosti budování vlastní oddělené a zralé identity a jak respondenti vnímají roli podpory vztahu pro seberozvoj a důležitost rozvoje vztahu.

Implicitně jsem se věnovala i projevům míry standardizace představ o životních drahách vzhledem k závazku na základě toho, jak jedinci vnímají kohabitaci, manželství a založení rodiny a jak vzhledem k těmto tradičním milníkům závazku oni sami vnímají reakce okolí a možný sociální tlak; a také i skrze vnímání singles a reakce na představu, že by tak také žili a jestli by tak také chtěli žít.

V souvislosti se strategiemi rozhodování o závazku jsem zkoumala: 1) důvody pokračování závazku, 2) sílu závazku a hranice vztahu, 3) ne-soulad v přístupech ke společné budoucnosti, 4) vyvažování závislosti na partnerovi a autonomie, 5) míru podléhání standardizovaným podobám vztahů.

10.2 Představení komunikačních partnerek a partnerů

Komunikační partnerkami a partnery se mi stalo osm žen a osm mužů. V době osobního rozhovoru dosahovali věku dvacet šest až třicet pět let, přičemž s výjimkou čtyř z nich byli všichni ve věku dvaceti šesti až dvaceti osmi let. Všichni měli ukončené vysokoškolské vzdělání a žijí ve městech nad sto tisíc obyvatel, i když dva z nich se zrovna stěhovali na venkov. Všichni jsou heterosexuální orientace. Mezi respondenty byly dva páry – jeden monogamní a jeden nemonogamní polyamorní. V době první vlny dotazování byli dva respondenti v manželství a jedna respondentka byla zasnoubená, pět žen a jeden muž byli v kohabitacích, dva muži a jedna žena byli v otevřených polyamorních vztazích a tři muži a jedna žena nebyli momentálně v partnerském vztahu. Partnerské vztahy všech zadaných respondentů trvaly minimálně dva roky. Na tomto místě stručně představím každého z respondentů pod pseudonymy³⁰:

Mikoláš - 35 let, ženatý čtyři roky, celkem deset let ve vztahu na dálku s o dva roky mladší partnerkou. Vztah už překonal mnohé krize vyplývající často z nedostatku přímého kontaktu. Mají zkušenosti se společnou kohabitací. Momentálně je odhodlaný se za partnerkou do sousedního státu přestěhovat a po zajištění kariéry založit rodinu.

Jindřich - 27 let, ženatý, pátý rok ve vztahu s o rok starší partnerkou, zároveň spolu přes čtyři roky bydlí v domácnosti sdílené s dalšími přáteli. V době rozhovoru už byli rok a půl manželé, nyní mají několikaměsíční dítě. Svatbu i narození dítěte vnímá jako až nečekaně významné přelomy ve vztahu. Momentálně se z města stěhují na venkov.

Eva - 27 let, tři roky ve vztahu s partnerem o dva roky mladším, v době první vlny rozhovorů spolu byli zasnoubení, neměli zkušenosti s kohabitací, plánovali společné bydlení až po svatbě. V době doptávání už byli spokojeně sezdání a bydleli ve společné domácnosti.

Ida - 27 let, dvanáct let ve vztahu se stejně starým partnerem. Tento vztah byl také jejím prvním vážným vztahem. Osm let spolu bydlí, při studiích vysokých škol sdíleli domácnost ještě s dalšími spolubydlíci, nyní přes rok bydlí jen spolu, a kocourem. Manželství zatím sice neplánují, ale spíše jen proto, že se jim nechce pořádat svatba. Ona už začíná přemýšlet o dětech, nejlépe v horizontu dvou let, partner zatím ne. Jejich vztah podle jejích výpovědí neprošel žádnou významnější krizí, spíše plynulým vývojem.

Nela - 26 let, téměř dva roky zadaná, v době první vlny rozhovorů spolu se stejně starým partnerem začínali bydlet, do té doby neměla zkušenosti s kohabitací. Vztah prošel pár katarzními menšími krizemi, ale celkově je v něm velmi spokojená.

³⁰ Stručnou přehledovou tabulku příkládám jako přílohu 2

Linda - 26 let, téměř dva roky ve vztahu se stejně starým partnerem. Tento vztah je jejím nejdelším, nyní spolu začínají bydlet v novém městě, dosud měla jen velmi krátkou zkušenost s kohabitací, v domácnosti sdílené s dalšími přáteli.

Nina - 28 let, zadaná tři roky, téměř tři roky spolu také bydlí, výhledově uvažuje o manželství, partner zatím příliš ne. Měla již zkušenosti s kohabitací s předchozím přítelem.

Anna - 28 let, partnerka Petra, se kterým je tři a půl roku, téměř dva roky spolu bydlí. Chtěla by se výhledově do dvou let vdávat, partner ale ne, takže zatím nechává vztah vyvíjet. Děti ani jeden z nich ani v budoucnu nechce.

Petr - 26 let, partner Anny, díky tomu, že je z rozvedené rodiny, považuje závazky za prázdné, vztah zakládá na přítomnosti.

Ondřej - 28 let, tři roky ve vztahu, který začínal jako monogamní a během druhého roku se vyvinul v polyamorní. Jeho nejdelší vztah trval pět let, včetně dvouleté kohabítace v domácnosti sdílené s dalšími přáteli. Momentálně sdílí domácnost s přáteli, za nynější partnerkou do jiného města si nepřeje se přestěhovat, vídají se obvykle ve městě, kde pobývá on a odkud ona pochází.

Eliška - 28 let, partnerka Dana, se kterým jsou téměř tři roky v nemonogamním polyamorním vztahu. Vztah si nedávno prošel krizí, protože partner přemýšlel o navázání monogamního vztahu s jinou ženou; v době rozhovoru by se spíše označila za nezadanou, v době doptávání už byla krize překlenuta. Její předchozí partnerské vztahy byly monogamní, ale dosud nemá žádné zkušenosti s kohabitací. V současné době sdílí domácnost s přáteli.

Dan - 34 let, partner Elišky, má zkušenosti s nemonogamními i s monogamními vztahy i s kohabitací. Během jednoho z předešlých vztahů bydlel s partnerkou v domácnosti s dalšími spolubydlíci. Již delší dobu upřednostňuje polyamorní vztahy. Momentálně se přestěhoval za město a bydlí sám.

Vít - 27 let, více než rok nezadaný, dříve byl ve víceletých vztazích, s jednou z minulých partnerek déle než rok bydlel. Momentálně bydlí ve sdílené domácnosti s přáteli.

Matěj - 28 let, téměř rok nezadaný. S poslední partnerkou bydlel déle než rok, rozešli se po tom, co se za prací přestěhoval daleko na venkov, kde bydlí sám. Ostatně mu i přišlo obohacující si vyzkoušet, jaké to je být single. Kromě posledního vztahu má zkušenosti se dvěma dalšími vážnými několikaletými vztahy.

Tomáš - 31 let, nezadaný, přes dva roky bez vážného vztahu, s kohabitací nemá žádné zkušenosti. V současné době sdílí domácnost s přáteli.

Viki - 33 let, rok nezadaná, její poslední vztah trval čtyři roky, ale protože netoužila po stabilitě, nebyl tak závazný, jak by si teď u příštího vztahu přála. Má okrajové zkušenosti s kohabitací, poslední roky bydlí sama.

10.3 Představení struktury empirické části

Partnerský závazek můžeme uchopit jako volbu ke stabilitě vztahu, tedy něco, co aktér sám ovlivňuje a tvoří na několika úrovních. Aktérova moc začíná u volby partnera a pokračuje mírou otevřenosti, upřímnosti i empatie při vykomunikování hranic a pravidel závazku, což zároveň může zahrnovat i přehodnocování očekávání a představ o podobě partnerství a o jeho směřování do budoucnosti; a s nemenší důležitostí zahrnuje také míru snahy a času, kterou jedinec do závazku vkládá. Tyto všechny faktory pramení ze záměru, se kterým jedinec do vztahu vstupuje a zejména se kterým v něm dále pokračuje.

Postupně jsem proto analyzovala strategie a důrazy na následující dominantní aspekty závazku, které byly kategoriemi z výpovědí respondentů. Postupnou analýzou strategií v oblastech koncipování závazku jsem dospěla ke třem celkovým strategiím přístupů k závazku. Nyní je krátce představím, protože se jejich podrobnější výklad bude postupně vypořádat v průběhu empirické části, podle dominantních aspektů vztahu. Těmito třemi celkovými strategiemi, které se od sebe liší různými přístupy k jednotlivým aspektům závazku, jsou: 1) stabilizace a budování zázemí, 2) cílení na snahu ke společnému růstu, a 3) neochota závazek prohlubovat.

První celkovou strategií je jeho stabilizace pro budování zázemí a jistoty. Není ani příliš důležité přebírat toho nejvhodnějšího partnera, protože záleží zejména na čase, který umožňuje hluboké vzájemné poznání se a přizpůsobování se k souladu. Společná budoucnost je samozřejmostí až nezbytností, ale na její jednotlivé kroky je možné čekat s trpělivostí.

Druhou celkovou strategií je cílení na jeho prohlubování i skrze posun po vztahových milnících, kterými jsou kohabitanice, manželství a plánování založení rodiny. Klíčem závazku je pevné rozhodnutí se pro vztah a snaha vkládat se do něj plně včetně velké snahy překonávat problémy. Právě silná záměrnost a odhodlanost oddat se vztahu a nezpochybňovat závazek je typická pro tuto strategii oproti zbývajícím dvěma. Ani v této strategii nezáleží na co nejoptimálnějším partnerovi, ale na souhře.

Třetí celkovou strategií je vyhýbání se závazku nebo nezájem o jeho prohlubování. Důraz je kladen na osobní svobodu a sledování vlastních individuálních aspirací nebo teprve jejich bližší vymezení a s tím spojená možná nepřipravenost na závazek. Důvěra je zakládána na upřímnosti a otevřenosti mezi partnery, vztah je vyjednávanou, nejsnáze ze tří strategií měnitelnou dohodou, s důrazem spíše na dočasnost, a proto je případně možné i přehlížet určité nedostatky partnera.

Postupně s fázemi vztahu budu tyto strategie představovat a přidruženě k nim i proces tvorby závazku ve vztahu od začátečního výběru partnera až po důvody pro konec. V jedenácté kapitole začnu první celkovou strategií, kterou je stabilizace závazku pro budování zázemí a jistoty. V rámci ní budu v jednotlivých podkapitolách hovořit o volbě právě daného partnera a zároveň ne-zvažování jiných a

postoje k případné mimovztahové zamilovanosti a nevěře. Už při postupně rozvíjející se volbě partnera začínají hrát roli důvody pro pokračování ve vztahu, takže je zde začnu přibližovat a budu s tím pokračovat v následující kapitole. V té se zaměřím na druhou celkovou strategii: cílení na prohlubování závazku. V rámci této kapitoly se proto budu zabírat zralostí a seberozvojem ve vztahu i otevřeností komunikace. Ve třinácté kapitole nahlédneme na přístupy ke společné budoucnosti a možné reakce na jejich nesoulad. Na to navážu kapitolou o chápání samotného závazku jako pojmu a v relevanci na to podkapitolou o postojích k manželství a dětem i vnímáním vztahu okolím a pocíťováním sociálního tlaku. V patnácté kapitole osvětlím třetí celkovou strategii, kterou je vyhýbání se závazku nebo nezájem o jeho prohlubování. V šestnácté kapitole se budu zajímat o absenci závazku skrze postoje k singles a důvody pro ukončení vztahu. Závěrem empirické části představím souhrn čtyřech pilířů závazku a znovu se vrátím k systematizaci tří celkových strategií.

11. Orientace na stabilizaci vztahu a zázemí

Abychom vůbec partnerský závazek mohli mít, potřebujeme si vybrat partnera, a to nejlépe tak, abychom s volbou byli spokojeni a jak se z výpovědí respondentů ukazuje, stačí být spokojený dostatečně. Protože výběr partnera je stále jen první, byť důležitý krok. Buď si partnera budeme vybírat velmi pečlivě s ohledem na naplňování konkrétních požadavků a na pocit co nejuplněnějšího souznění, což dává smysl zejména tehdy, pokud věříme v ideálního partnera; nebo si můžeme partnera vybrat spíše na základě pocitu dostatečnosti, abychom se posunuli k budování vztahu s tím, že čím víc času na něj budeme mít, tím lépe. V tomto ohledu jsem zjistila, že volby zadaných jedinců byly pro mě až překvapivě často založeny na přesvědčení, že ideální partner neexistuje, ale zároveň je dostatek těch uspokojivě kompatibilních, ze kterých si stačí poměrně snadno vybrat partner dostatečně vyhovující.

V této souvislosti představím jako první základní strategii k závazku ovlivňující i výběr partnera celkovou strategii orientace především na stabilitu a kontinuitu, pro kterou více záleží na čase, který spolu partneri mohou hlouběji rozvíjet vztah poznávat se. V tom případě nemusí jít tolik o přesné splňování specifických kvalit partnerem, a dokonce tolik nemusí ani záležet na společných zájmech, může stačit soulad hodnot, přístupu k životu a popř. temperamentu. Ten, kdo se více orientuje na budování zázemí, jistotu, nemá potřebu zkoušet ani zvažovat jiné vztahy, ale raději prohlubovat ten stávající.

„Vždycky jsem chtěla mít prostě životní lásku, dlouhodobý vztah, vztah o důvěře, žádný experimentování (...) asi je důležitý najít někoho víceméně kompatibilního a pak si to dotvořit. Dotvořit ten vztah. Nemyslím ho jako měnit, ale prostě ty kompromisy udělat. Tohle skousnu, tohle neskousnu. Takřka ideálního, najít někoho takřka ideálního. (...) Nevím, jestli kdybychom třeba hledali dál, tak bysme našli někoho ještě ideálnějšího. Ale myslím, že je důležité najít někoho přijatelného (...) Mě přijde, že tohle člověk fakt má řešit do určitého věku, pak už (má řešit) zase jiné otázky“ (Ida).

11.1 Volba partnera a důvody pro pokračování

Překvapivě se z určitých výpovědí mých komunikačních partnerů zdá, že tolik nezáleží na aspektech, které partner má, jako na těch, které nemá. Jinými slovy je důležitá absence nechtěného. Tento přístup je založen právě na nevěře v ideálního partnera. Rozpoznání budován na uvědomení na základě zkušeností z předchozích partnerských vztahů, které povahové vlastnosti nebo styly chování daní jedinci nechtějí nebo nejsou schopni u partnera tolerovat.

„Myslím si, že bych se spíš musel změnit já a jakoby nějaký moje hodnoty, než prostě jakoby že by přišel ideální partner, teď prostě jako jsem tady“ (Dan).

„Vím, jaký byl chlap, kdy to nedopadlo, vím, jaké člověk může mít chyby, a vím, jaké chyby umím tolerovat. A vím, že kdybych si našla někoho jiného, než ho poznám, (...) tak ty chyby stejně se objeví a objeví se jiné a třeba horší“ (Nina).

„Já jsem předtím měla takovej jeden delší vztah, kde jsem si vlastně uvědomila, co ve vztahu jako nechci a zjistila jsem, že vlastně asi to pro mě bylo důležitější, než to, co ve vztahu chci. Že je mnohem důležitější, že to, co mi tam vadí, aby v tom vztahu prostě nebylo, nějaký špatný věci, nebo ty druhý vlastnosti na tom partnerovi, co nechci, aby měl, že to fakt nezvládám tolerovat“ (Eva).

Pokud je ale více těch, se kterými jsme schopni dosáhnout porozumění, je stále třeba se na základě něčeho rozhodnout s kým tedy budovat vztah. Jedním z rozhodujících aspektů při počátečním posuzování potenciálního partnera se ukazují být jeho hodnoty a zájmy, které jsou potom důležité pro společné trávení volného času. Ideální je, pokud je partner dostatečně podobný v životních hodnotách, pohledu na život, a přístupu ke vztahu.

Zaujetí druhým se může v prvotní fázi zakládat na jeho charismatu a jednání, na podobnosti a zároveň komplementaritě, kterou se obohacují oba dva. Někomu funguje právě tato strategie sblížení bez záměru a plánování, tedy strategie určité odevzdanosti a otevřenosti bez očekávání nebo aktivního chtění závazku, který se může bez nátlaku postupně rozvinout a prohlubovat. Začátek vztahu může být určitou nezávaznou hrou, pokusem.

„(Já) jsem to prostě chtěla zkusit, a jakože dát tomu prostě nějaký čas, jestli to půjde nebo ne“ (Linda).

Po čase ale přichází rozhodování o pokračování vztahu. Obzvláště při projevujících se vzájemných odlišnostech povah a nastavení přichází aktivní rozvažování, jestli budovat tento vztah dál. Po začátcích, které mohou být spontánní a nezáměrné, a obvykle zkrácené v důsledku idealizace pramenící ze zamilovanosti a nadšení ze sblížení, totiž začíná období, kdy už je jedinec schopnější vnímat možnou kompatibilitu i díky času prohlubující vzájemné poznání, i díky autentičtějšímu projevování se obou. Tehdy začíná jedinec být schopen se rozhodnout, zda rozvíjet daný vztah a cele se do něj investovat, nebo ne. Je to tedy období, kdy se obvykle začíná více objevovat přemýšlení o závazku.

„Jako emoce jsou krásný, je to krásné prožívat, je to fajn, ale ono to tak za ty dva tři měsíce prostě vyprchá. A tam je dobrý prostě ten zlom si uvědomit, jestli jo nebo ne“ (Viki).

Zatímco prvotní seznamování může být spíše souhrou náhod a správného načasování, které záleží i na tom, jak moc jsme otevřeni novému kontaktu, a možná i více na nezáměrnosti hledání partnera; při budování závazku postupně na záměrnosti záleží. Nejprve je možné nechat vztah spontánně vyplynout, zkusit, jestli vztah jako porozumění a soulad může fungovat, ale postupem času s prohlubujícím se poznáním a sdílením pomalu ale jistě přichází zvažování, zda je pro nás dobré s tímto jedincem ve vztahu pokračovat. A protože samotná míra toho, jak si partneři vzájemně vyhovují, není tak rychle poznatelná, proto k posuzování musí docházet také v průběhu vztahu, kdy máme možnost poznat partnerovo běžné každodenní jednání a jeho chování při neshodách a vztahových nebo i našich osobních krizích. K tomu je

dobré zejména společné bydlení, které je určitým testem pro vztah. Díky tomu se může více rozvíjet právě schopnost spolu komunikovat k porozumění a ke konstruktivnímu řešení neshod, které téměř s určitostí nastanou. Vztah je optimální navázat s jedincem, se kterým si dostatečně rozumíme, protože má podobné životní hodnoty a zájmy. A že by dál partnerství mohlo fungovat ke spokojenosti obou lze nejlépe posoudit pomocí splňování části představ o životě, na základě kterých můžeme nabývat důvěry, že se bude partner snažit chovat konstruktivně pro náš vztah.

„Jakože ideální partner je podobnej něčemu, co tě, co tě těší. Že něco v tobě naplňuje a přijde ti, že takhle by to teda mohlo fungovat. (...) ten, kterej splňuje aspoň kousek z toho života, kterej si dokážeš představit. (...) Na základě toho už jakože se můžeš o toho člověka opřít. (...) mít aspoň nějakej společnej zájem a tím se dá potom ten vztah budovat. Aspoň jeden, ale čím víc, tím líp. Něco, aby se na něčem vůbec dalo stavět“ (Jindřich).

Pro fungování vztahu je nezbytná schopnost vzájemného přizpůsobování se, začínající u ochoty měnění se jeden pro druhého, tedy ochoty se na základě vypořádání se potřeb naučit uspokojovat partnerovy potřeby, resp. návykům, které jsou důležité pro druhého. Takovými mohou být častější nebo jiná forma sdílení se ve smyslu kontinuálního udržování kontaktu, tzn. dávat o sobě vědět, vyjadřovat se více slovy nebo poskytovat více fyzické blízkosti druhému. Kompatibilita obou partnerů se ale postupem času může vyvíjet, a to nejen pozitivně vzájemným přizpůsobováním se, ale i nepředvídatelně vlivem životních okolností. I to dokládá, že se vhodnost partnera nedá zcela poznat a předpovědět do budoucna, a proto je trvání závazku více o osobním nastavení.

„ty si prostě plánuješ vztah a snažíš se najít ideálního partnera, najdeš ho, nebo třeba, funguje to v rámci možností a funguje to dobře a ty si říkáš paráda a najednou přijde dítě a je to jakoby začala ten vztah budovat úplně celej znova. Je super v tom, že už seš otrkaná v tom, jak to společně dělat, ale musíš to celý dělat znovu. Prostě občas něco přijde a ovlivní to ten vztah zásadně“ (Jindřich).

11.2 Vnímání alternativ a idealizace vztahu

Nezvažování ostatních možných partnerů je založeno na různé míře následující faktorů: buď na dostatečné spokojenosti ve stávajícím vztahu, nebo na přesvědčení, že po hlubším poznání by ani jiný partner nebyl lepší, nebo na důrazu na soulad partnerů, který je vybudovatelný pouze časem anebo na velké náročnosti budování nového vztahu. Obzvláště jedinci s dominantní strategií zaměřením na stabilitu a zázemí vztahu při dostatečné spokojenosti necítí žádnou tendenci řešit jiné možné alternativy. Protože i když kompatibilních partnerů je sice více, záleží právě na poznání časem, a to tím pádem vede k upřednostňování stávajícího vztahu. Navíc navazování nového vztahu je příliš náročné z hlediska energie, citu i dalšího času. Proto i věrnost sama o sobě je usnadněním. Spokojeně zadaní jedinci a zejména ti zaměřením na stabilizaci vztahu se nezabývají myšlenkami, jaké by to bylo s někým novým, popř. pouze hypoteticky, ale neposuzují ostatní jako možné alternativy partnera, stačí jim porovnání s předchozími vztahy a partnery.

„pak už se zaměřím jen na tu partnerku a úplně vypustím uvažování, jaké by to bylo s někým jiným. Neexistuje totiž žádná pravá osoba pro vztah, spíš jde o tu souhru mezi lidma“ (Tomáš).

„Přitahuje mě víc a víc, čím víc toho člověka poznám a nemám v hlavě žádný další muže“ (Nela).

Strategie spokojení se s dostatečně dobrým vyplývá z názoru, že žádný partner není ideální, a postupem času o to méně, a všechny vztahy mohou být nakonec velmi málo odlišné; na druhou stranu je spousta méně kompatibilních partnerů, a proto bychom v jiném vztahu mohli být mnohem méně spokojeni. Že by mohli být spokojenější, ale tito jedinci nevěří, nebo je jim to jedno, protože jejich spokojenost ve vztahu je taková, jaká chtějí, aby byla. Strach z představy, že by stejně nepotkali nikoho lepšího, tedy není motivací nehledat dál; ale právě na základě dostatečné spokojenosti nemají žádnou motivaci hledat někoho jiného, vnímat druhé jako potenciální alternativy, a to ani když si s nimi dobře rozumí.

„Nikdy nemůže mít člověk všechno, někdy je lepší vybrat si jednu věc a té se držet, když to stojí za to. Jasně, může být někde něco lepšího, ale taky na to nemusíš stejně natrefit a dopadnout hůř (...) ale jako nemotivuje mě ta obava, že bych dopadla třeba hůř nebo nedemotivuje mě, ale prostě to, že jsem spokojená, tak není důvod“ (Ida).

„Člověk se zamilovává v jednom kuse a často to prostě neslibuje nic lepšího nebo zajímavějšího nakonec“ (Linda).

Nezpochybňování vztahu je v podstatě upřednostněním důvěry ve správnou volbu partnera namísto nejistoty a vychází z přesvědčení, že přílišné váhání o závazku je nekonstruktivní a negativně ovlivňuje celý vztah. Podstatné je přesvědčení o správnosti budovat stávající vztah a průběžně o tom ujišťovat sebe sama i být ujišťován od partnera jeho jednáním. Případným nejistotám není třeba podléhat, naopak lepší je mít vůči nim trpělivost, vnímat je jako přirozené, proměnlivé a proto nepodstatné, namísto nich je důležitější zvolit si a ve svém rozhodnutí vytrvat.

„je to o odhodlání a rozhodnutí pro to být v tom vztahu. Jakože co je nejhorší, tak jako stále váhat, jako já nevím, jestli jo nebo ne, jakože to je něco, co je nekonstruktivní“ (Vít).

11.3 Relevance zamilovanosti a lásky

Z výpovědí respondentů se projevuje i to, že je láska ustanovujícím prvkem blízkých vztahů. Ať už ji respondenti zmiňují explicitně, nebo ji popisují „mezi řádky“, považují ji za nezbytnou až samozřejmou komponentu vztahu. Rozlišují mezi zamilovaností a láskou, vnímání vzájemného citu se proměňuje, ale je považováno za podstatné, aby vztah pramenil ze zamilovanosti a ta se postupem času a vzájemným poznáváním se rozvíjela v lásku, která je více pozorností a péčí o druhého. Pro pevnou důvěru ve vztah je důležitý cit, ale může mít i formu zájmu a pozornosti, které ústí v pocity blízkosti a sounáležitosti.

„Není potřeba neustále zamilovanosti. Je to o pozornosti, ale nemusí bejt neustálá“ (Nina).

V souvislosti s přehodnocováním vztahu a zvažováním alternativ jsem také identifikovala dva přístupy k mimovztahové zamilovanosti. První přístup jí nepřikládá přílišnou váhu, protože je založen na

přesvědčení, že určitý potenciál k zamilovanosti i směřující mimo vztah je přirozeně kontinuálně přítomný, zamilovanost je spíše fascinací. Více než na ní záleží na záleží na rozhodnutí a na stabilní lásce. Pokud jsou jedinci dominantně zaměřeni na stabilitu závazku a jeho růst, lze i mimovztahové zamilovanosti využít ve prospěch stávajícího vztahu. Vynoří-li pochyby a nejistoty o vztahu, včetně případné zamilovanosti a pokušení k nevěře, jednou ze strategií je racionálně jim čelit a obnovit svoje chtění být ve stávajícím vztahu na základě ocenění jeho kvalit. Zaujetí někým dalším potom takto nastavení jedinci využívají jako zdroj informací, jako zrcadlo, co jim ve stávajícím vztahu chybí a jako impuls ke snaze o zlepšení situace. Naopak z hlediska druhého postoje, zakládajícího se na mononormativní výlučnosti lásky, by mimovztahová zamilovanost indikovala zásadní deficienci vztahu, hlubokou nespokojenost a touhu po „lepší“, která jen čekala na vhodnější objekt. Pokud se jedinec zamiluje mimo vztah, je to považováno za důkaz, že ve stávajícím vztahu chybí láska a dostatečný smysl.

„Prostě když zamiluješ se do někoho jinýho, tak bys měla bejt s tím druhým. Protože kdybys milovala toho prvního, tak by ses do toho jinýho nezamilovala“ (Petr).

11.4 Význam věrnosti

Věrnost je považována za ustanovující prvek závazku. Pouze polyamorní partneři si i hranice věrnosti určují na základě vyjednávání a věrnost je pro ně více otázkou důvěry v otevřenost a upřímnost partnera (ibid). Vymezují ji jako „věrnost v tom, co jsme si slíbili s tím partnerem“ (Eliška). Pro monogamní jedince je ale nevěra obvykle těžce sluchitelná až neslučitelná s pokračováním vztahu, protože je považována za zradu důvěry. V pozadí to je pravděpodobně přesvědčení, že bez exkluzivity partnerství není dostatečně přijímána a oceňována naše vlastní hodnota. V případě nevěry si jedinci nejsou jisti, nakolik by bylo možné ztracenou důvěru obnovit, i kdyby se rozhodli nevěru odpustit a obtížné by bylo i odpustit si vlastní nevěru. To opět poukazuje na přesvědčení o mimovztahové touze a zamilování jako následku rozhodujícího deficitu ve vztahu.

„Jako myslím si, že se dá nevěra odpustit, ale ten vztah už nebude nikdy jako dřív. Bude tam prostě nějaká díra v důvěře“ (Matěj).

Při posuzování závažnosti nevěry hraje roli i rozlišování mezi nevěrou sexuální a emocionální. Emocionálně založená nevěra je buď brána závažnější, protože otrásá podstatou citu, a proto by podle jednoho přístupu vztah nemělo příliš smyslu zachraňovat. Závazek je totiž běžně spjat s exkluzivním nárokováním si partnerovy sexuální i emoční intimity. Touha po neohroženém primárním poutu s partnerem se může projevat až v považování partnerova hlubšího sdílení se s někým dalším za určitou formu nevěry.

„šlo (by) asi i o sdílení nějakýho, nějakých touh, nějakých cílů, myšlenek; času. Jako aby se tímhle způsobem svěřoval a věnoval někomu víc než mě“ (Nina).

12. Důraz na prohlubování závazku a společný růst

Pokud úspěšnost závazku nezáleží pouze na výběru partnera, protože je více dostatečně kompatibilních partnerů, pak záleží na souladu partnerů v záměrech, jak vážně vztah berou, tedy na chtění být ve vztahu a na snaze a na práci při jeho budování. To se odvíjí i od toho, jestli se potkají načasování, kdy budou oba chtít vstoupit do vztahu a potom dále prohlubovat závazek např. společným bydlením, uzavřením manželství nebo založením rodiny. Proto v této kapitole představím druhou souhrnnou strategii cílení závazku vycházející z touhy po jeho prohlubování a posunu partnerství dál a následně i s tím související přístupy ve vnímání společné budoucnosti.

Jako jeden širší přístup k závazku a vůbec smysl celého partnerského vztahu se mi vynořovalo záměrné cílení na jeho narůstající význam. Pro někoho je úmysl prohlubování závazku a chtění a budování společné budoucnosti vyloženě podmínkou pro pokračování ve vztahu, a proto potřebuje i partnerovo plné odevzdání se vztahu. Vidinou smyslu ve vztahu pokračovat a toužit po větším závazku je potom právě chtění a snaha závazek prohlubovat, posouvat vztah dál a vkládat se do něj naplno svou snahou, časem, nepřikládáním přílišné váhy nejistotám, ale naopak vyzdvihováním váhy partnerství jako jedné ze základních životních priorit. Zároveň tento přístup nevyklučuje ponechání dostatečné svobody sobě i partnerovi, možnost vyjednávat pravidla závazku jako dohody založené na rovnosti obou a vzájemném poznání na základě upřímnosti a otevřenosti a v neposlední řadě na postupně vybudované důvěře. Pocit svobody nemusí spočívat ve stále otevřené možnosti opustit vztah, ale může být svobodou vybrat si brát vztah zodpovědně ve smyslu chtění cíleně pracovat na jeho fungování skrze jeho posun.

„Hlavně to prostě chtít, to naplňovat. To znamená mít nějakým způsobem ujištění, že to bude spět k něčemu dobrému. Ale tohle je tak dvě třetiny všeho, že to není o nějakém nastavení nebo tak, jako jasně, to ti přidá, ale to hlavní je, jo to je ta svoboda člověka, že si může vybrat, že na tom chce makat“ (Jindřich).

Jádrem strategie je pevné rozhodnutí, že vztah stojí za to budovat a to na základě toho, že funguje ke spokojenosti obou, že je možné slučování životních cest obou partnerů, že poskytuje možnost se na sebe navzájem spolehnout. Na základě toho je možné partnerovi důvěřovat, že se bude snažit vztah udržet, zejména jestli už vztah přestál krize, protože i partner má vizi společné budoucnosti.

Pokud bychom se na přístupy k ne-záměrnosti cílení závazku podívali jako na určitou formu škály, pak by jejím jedním pólem byla nezáměrnost „nechávání vztahu volně plynout“ a druhým pólem by byla záměrnost na základě pocitování potřeby závazek prohlubovat a tím postupně zvyšovat závažnost vztahu. Tento přístup k závaznosti a záměrnosti vztahu vychází z přesvědčení, že vztah by měl být založen na něčem více než jen na splňování romantických a dalších praktických požadavků a na sdílení volného času. Postupně by mělo docházet i ke společnému bydlení, zakládání rodiny, aby se tak partnerství stávalo čím dál větší součástí života. Tím hlubším důvodem pro smysl pokračování vztahu je právě ono odhodlání,

počítání s partnerem do budoucnosti, a převzetí zodpovědnosti za vztah. To znamená chtít, aby vztah více svazoval a měl čím dál pevnější základ.

Např. společné bydlení je v tomto ohledu vnímáno jako určitý test vztahu díky více interakcím a více informacím, které přináší. Proto se partneři mají šanci ještě lépe poznat, naučit se víc mluvit o svých pocitech a potřebách a snažit se o empatické pochopení a přijetí nich u druhého, zvykat si na sebe a svoje návyky a ve výsledku si mohou partneři být blíž, více si důvěřovat i více plánovat a brát vztah vážněji. Vytváření společného domova je z těchto důvodů právě nárůstem závazku, a proto jsou jedinci zaměřeni na něj se vztahem spokojenější.

Uskutečňování zásadních důležitých kroků ve vztahu může být navíc motivací pro další zlepšování vztahu, protože jsou důkazem, že vztah spěje k něčemu dobrému. Samotné trvání partnerství je založeno na investování se do vztahu vlastním časem, snahou, kompromisy, city a pozorností, a to je možné plně právě s vírou a přesvědčením, že i v budoucnu bude vztah jedním ze zdrojů naší spokojenosti. Právě rozhodnutí a odhodlání být si vztahem jistý zásadně mění celou povahu vztahu; podobně jako naopak pochyby také mění celý vztah tím, že nejistota má tendenci odebírat právě cíl vztahu a tím i pocit, že je správně být spolu.

„Když si tím nejseš jistá, tak to bude, tak to bude vždycky takový, že to nebude mít cíl prostě, takže si nebudeš jistá, že je to správně a budeš tím třeba ovlivňovat celý ten vztah. (...) Když to bere člověk zodpovědně, nechce před tím furt jenom utíkat, to samozřejmě se děje, to je jako proces (...). Ale když máš hlavní motiv jakože „chci zůstat“, tak se tam dokážou otevřít obrovský věci. Že ten závazek nakonec vlastně tě samotného objeví. Ale, ale musíš na tom makat“ (Jindřich).

Právě orientace na společný růst je východiskem k často obávanému ustrnutí na místě díky přílišné stabilitě vztahu. Pro některé jedince je pouze při stálém vývoji vztahu možná kontinuální spokojenost, jen tehdy má partnerství podle tohoto přístupu doopravdy smysl, a naopak pokud se vztah už nikam neposouvá, je nespokojenost až nevyhnutelná. Proto je cílem hledat stále nové podněty, ale uvnitř stávajícího vztahu, ne vně něj u alternativ partnera.

„potřebuju, abysme furt furt dál hledali něco ještě dalšího. A, jo, potřebuju zkoušet furt něco dalšího, od toho druhého. Což jako, ono to není těžký, stačí prostě, že toho partnera nemáš jenom jako nějakýho prostě, že s ním trávíš volnej čas, nebo něco, ale že mu fakt, že ti chce fakt odevzdat celý ten život“ (Jindřich).

„Důležitý je pořád vidět něco do budoucna nebo něco hledat nový ho, společně něco vytvářet. (...) (když) nemáš progres, začneš bejt nespokojená a dojde k tomu prostě přetržení toho vztahu“ (Anna).

Důvodem k zániku závazku by proto bylo právě ustrnutí na místě z důvodu neochoty partnera se posunout ve vztahu dál ve stupňování závazku, pokud by neochota byla delší než čas, který druhému na dozrání

k touze po prohloubení závazku partner trpělivě poskytuje. Potom je otázka, kdy je třeba přestat poskytovat čas na vývoj vztahu a partnera a ukončit vztah, protože partner stále nechce stejně hlubší, dohodnutější závazek, který nebude poskytovat přemíru prostoru pro osobní rozhodnutí, které by bylo zdrojem nejistoty pro druhou stranu. Do tohoto bodu se ale žádný z mých komunikačních partnerů prý nedostal.

„Já vždycky mám asi nastavený časový ultimátum a pro mě je asi důležitý být do třiceti prostě vdaná nebo mít pevně nějakou už svůj základ, myslet na nějakou větší budoucnost než prostě jenom společný nájem a společná jako teď je nám dobře, no. Ale, ale je to prostě otázka času, co se jako stane, nestane nebo jak se jako vyvine všechno“ (Anna).

„Nechci na něj tlačit a dávat mu ultimáta, že do roka a do dne, ale prostě, aby dospěl aspoň relativně v době tak jako já“ (Ida).

Právě na upřednostňování plynulého organického vývoje vztahu oproti skokovým přelomům poukazují i tvrzení o tom, že společné bydlení vyplynulo bez většího plánování a zvažování.

12.1 Zralost, podpora autonomie a seberozvoje ve vztahu

V kontextu růstu závazku ve vztahu se nyní podívám na seberozvoj a k němu potřebnou autonomii ve vztahu. Na základě sílicího významu autonomie a seberozvoje je totiž i ve vztahu vyžadován dostatečný pocit svobody a nezávislosti. Autonomie, která umožňuje rozvíjení vlastní svébytné identity, je považována za nenahraditelný předpoklad budování společné identity u obou partnerů. Z hlediska tří celkových strategií se akorát liší míra její důležitosti, která je největší u strategie vyhýbání se prohlubování závazku a nejnižší u strategie zaměřené na stabilizaci vztahu. Stablní vztah totiž stojí na snaze o vývoj a posun, odhodlání snažit se pracovat na sobě je základem pro odhodlání pracovat na vztahu. Vztah proto nesmí příliš omezovat možnost seberozvoje a seberealizace, dostatečná svoboda i projevit svoji osobnost je zásadní, není žádoucí pracovat na vztahu na úkor seberealizace v jiných oblastech. Právě pocit vyrovnanosti zralosti obou partnerů jej umožňuje zakládat na respektu, úctě, mocenské vyváženosti a tím i na demokratické dohodě.

„Aby respektoval, že v tom vztahu jsme pořád dvě jako osobnosti, dva jedinci, kteří se nějak vyvíjí, pak ten vztah se nějak vyvíjí a jsme prostě oba dva svobodní a v tom vztahu zůstáváme svobodně“ (Eva).

„(důležitá je) určitá "mocenská vyváženost" jako že jsou si oba rovni, nikdo není lepší nebo horší a oba to tak vnímají i když jsou jiní a podporují se v té jinakosti“ (Ida).

Potřeba autonomie a rovnosti je manifestována i tím, že by vztah měl být založen na plném přijetí druhého, bez touhy měnit jeho osobnost, ale vzájemně se ve svých odlišnostech doplňovat, obohacovat a pomáhat. Podpora vzájemného rozvoje je založená i na poskytování zpětné vazby na naše jednání, která je nezastupitelná díky úrovni zájmu a poznání partnerů. Důležitá je synergie: autonomie rozvíjí prohlubování osobní zralosti a tím i vztah a naopak vztah buď vývoj zralosti podněcuje, nebo by alespoň neměl brzdit.

„Když chci toho druhého poznávat, tak se pořád musím rozvíjet a někam se posouvat, protože ten druhý to taky dělá. A myslím si, že jako to není spojený, že mám prostě vlastní život, abych byla právoplatnej člen toho vztahu“ (Nela).

„(ve vztahu je pro mě důležité) pozorovat růst ještě někoho druhého, což jako hází zrcadlo na mě samotnýho (...) (vztah je) zrcadlo k hlubší reflexi, že se navzájem můžeme posouvat někam a nějak se obohacovat“ (Vít).

12.2 Otevřenost a upřímnost

Otevřená komunikace je důkazem důvěry a zároveň jejím rozvojem, protože s otevřeností vycházející z odvahy ukázat i svoji zranitelnost roste míra intimity. Právě i touha sdílet se primárně s partnerem, moci, ale nemuset sdílet všechno, je pro mnohé klíčem ke spokojenosti. Otevřenost a upřímnost ale musí vycházet ze schopnosti upřímnosti k sobě sama a ta z odpovědné sebereflexe a sebezkoumání, tedy opět ze zralosti identity. Důvěrná komunikace je považována za nezbytný stavební prvek zdravého vztahu, což znamená umět spolu upřímně a otevřeně mluvit o vlastních potřebách a pocitech. Ideální je mít možnost s partnerem sdílet všechno s vědomím jeho zájmu a přijetí, nemuset nic zatajovat. Zároveň není explicitní sdílení všeho nezbytné, protože možnost nesdílet úplně vše je důležitá pro zachování určité míry autonomie i tajemna. Pokud se nejedná o pro vztah zásadní informace, je určitá oddělenost pro vztah přínosná a umožnit ji partnerovi je důkazem důvěry a respektu.

„Že to není jen upřímnost ke mně, ale že se ten člověk vyzná v sobě. A to samozřejmě to podle mě nikdy nemůže být tak jako úplně stoprocentní. Ale u X. to je tak, si myslím, že, že jako co řekne, tak to tak je. Že to není nalhávání si, přesvědčování se“ (Dan).

13. Přístupy ke společné budoucnosti

Nyní nahlédněme blíže na zvažování a plánování budoucnosti, protože na povaha představ společné budoucnosti je jedním z důležitých ukazatelů závazku jako záměru pokračování vztahu, jako nechtění jeho konce. Podrobněji jsem proto analyzovala postoje jedinců ke společné budoucnosti a systematizovala jsem je do dvou základních rovin. První základní rovinou je schopnost a ochota si ji představit, jejíž jedním pólem je nezbytnost a druhým absence představ společné budoucnosti, přičemž mezi nimi je širší škála strategií, které také představím. Druhou méně obsáhlejší rovinou je konkrétnější zabývání se představami a povaha plánování vyhlídek do budoucnosti.

Prvním pólem je přesvědčení o její nezbytnosti ve smysluplném vztahu. Podle tohoto přístupu nelze bez přemyšlení a přesvědčení o společné budoucnosti vztahu důvěřovat a už od základu tak nemá smysl. Implicitní je potom i pocit, že by jedinec s daným partnerem chtěl strávit zbytek života, že je nakloněn této vizi. Tento přístup je spojen s touhou po jistotě stability, a to znamená rozhodnost v budování společného života, což je právě výše představená strategie cílení závazku. Toto zakládání vztahu na důvěře v jeho trvání a zaměřování se na pevné trvalé zázemí už od začátku vztahu hraje důležitou roli a může být až podmínkou jeho pokračování, aby přístupy obou ke vztahu byly stejně jisté. Závazek budují s vírou a přáním, aby partnerství vydrželo celý život. Počítání s budoucností může být až automatické, společná budoucnost je brána se samozřejmostí, což se projevuje i mimoděk v konverzacích mezi partnery; v rámci dlouhodobého horizontu mohou být dokonce sdíleny představy a přání o typu bydlení nebo i výchově dětí.

„Bez pocitu, že bys s tím člověkem chtěl být už napořád, je to zpronevěra sobě samému“ (Tomáš).

„Aby on to měl taky tak, prostě mě má napořád, to pro to udržení vztahu je důležitý“ (Ida).

„Nemusíš si říkat, jaký to bude za... v budoucnu, protože nevíš, co bude v budoucnu (...). v ten daný moment kdy s tím člověkem seš, tak si musíš umět představit, že tu společnou budoucnost máte. Protože pokud si to neumíš představit, tak je to ztráta času a (...) není to ten pravej člověk prostě“ (Mikoláš).

„vychází to jen z toho, jak vnímám toho druhýho, jak se na něj dívám, jak ho prostě pocítuju, že jo. Že to není přechodná stanice“ (Viki).

Protipólem nezbytnosti a samozřejmosti vizí společné budoucnosti je nepotřeba nebo neochota se společnou budoucností zabývat. Jedinci používající tuto strategii do daleké budoucnosti nepřemýšlí, některým to přijde až irelevantní, nechávají vztahu volný průběh a časem uvidí, jestli má smysl pokračovat nebo ne. Na rozdíl od sledování pevné vize budoucnosti i záměrného snažení se vztah posilovat, je zde shluk strategií nechat vztah samovolně plynout, dokud to oběma partnerům vyhovuje bezproblémově, dokud jim stačí spokojenost s přítomností. Pak se typy strategií dále člení podle toho,

jestli vize budoucnosti komunikovaná, ale minimálně ze strany jednoho partnera úplně chybí z nezájmu anebo jestli je otevřená, možná, ale nekomunikovaná:

První strategií je nezájem o budoucnost, nepotřeba slibů, že spolu partneři zůstanou, ale budou spolu, dokud jim to bude připadat smysluplné. Protože nechtějí vztahu dávat takovou prioritu, aby slibovali, že vztah vydrží i změny, které nedokážou předvídat, a právě na ty kladou větší důraz než ti, pro které je trvalost vztahu jednou z priorit. Jejich záměr setrvávání ve vztahu je ohraničen přítomnou spokojeností, tedy tím, dokud jim vztah bude vyhovovat, a ne pokud se jejich životní směřování nebudou už dále slučovat, protože budou chtít každý něco jiného, když si celkově změní své osobní cíle. Tento přístup vyhýbání se představám i plánům je platný i z hlediska jejich individuální budoucnosti, kterou také spíše nechávají plynout organicky.

„právěže jsme se shodli na tom, že si tady v tom jakoby nic neslibujeme, že pokud každý z nás bude chtít něco jiného a nebude se to vůbec slučovat, nebo bude, prostě se mu nějak změní jeho cíle, prostě celkově, tak, že to prostě k tomu rozchodu povede, ale že teď prostě víme, proč chceme být spolu, takže jsme. (...) takový pocit mám vždycky, jo v podstatě, že můžu odejít“ (Eliška).

„Společná budoucnost, no to já taky moc neřeším. Spíš to беру tak přítomně. Uživat života, jakej je. Neřeším, co bude zítra, nebo později“ (Petr).

Nuancí přístupu nepotřeby přemýšlet nad budoucností je druhá strategie nepřikládání vizi budoucnosti přílišné důležitosti, ale oproti předchozímu přístupu je znát větší důraz na její možnost, tedy na otevřenost vůči ní. To znamená, že i když pevná vize budoucnosti nemusí teď být tolik důležitá, je ale podstatné zároveň necítit nemožnost budoucnosti, protože se individuální nastavení nebo cesty příliš rozcházejí. I přes nevyžadování pevnějšího závazku zůstává důležité neomezovat vztah jen na sdílení přítomnosti na základě chtění trávit spolu volný čas, protože partnerství podle jedinců s tímto přístupem nemá být jen dočasná „výplň“ času, ale přinášet i pocit hlubší přínosnosti vztahu pro oba. To může být podpořeno i sestěhováním se, pokud vyplývá ze situace a není požadováno. Postupné posuny vztahu potom přinášejí dostatečné ujištění o jeho perspektivitě a přímo plánovat dlouhodobou budoucnost není třeba, ostatně důkladněji se jí zabývat ani nemá smysl, je dobré nechat si svobodu. Důležitá je ale ona obecná otevřenost a ochota společnou budoucnost nezavrhovat, ale být nakloněn k jejímu postupnému vznikání. Což zahrnuje buď společnou budoucnost intuitivně chtít, nebo mít alespoň pocit, že by společnou budoucnost mohli opravdu chtít, ale nechtějí mít přehnaná očekávání. Tato zratelná opatrnost může být obraným mechanismem před zklamáním.

„zatím oba víme, že chceme být tady a bydlet spolu a že jsme spokojeni“ (Nela).

„raději se snažím nepřemýšlet o ní, nepředstavovat si ji (...) Není to o tom, že ji potřebuju vidět, ale potřebuju ji mít otevřenou. (...) potřebuju, aby ji neviděl stejně jako já. Aby to byla ta velká míra neurčitosti, co se bude dít, aby to

mohlo vznikat mezi námi. Aby tam byl prostor pro to (...) Až to přijde, tak to budou řešit, (...) ale muselo by to vyplýnout jako z toho, že tam se mezi náma něco děje“ (Vít).

13.1 Řešení nesouladů vizí společné budoucnosti

Nyní blíže popíšu způsoby, jakými na partneri řeší situaci, pokud jsou v páru svými přístupy k budoucnosti opačně laděni, jeden na silnou touhu po stabilitě a pevnějším závazku a druhý na vyhýbání se jí na základě neochoty nad budoucností přemýšlet a určovat ji. V takovém případě jsou jedinci určitou dobu schopni čekat na soulad nyní jasně odlišných představ o míře závazku ve sdílenou vizi budoucnosti. Protože doufají v postupné nalezení kompromisu a pevnější závazek, odkládají tento rozpor a rozhodnutí o způsobu dalšího směřování vztahu. Mezitím se snaží krátkodobě přizpůsobit druhému, přistoupit na jeho jiné nastavení, soustředit se na současnou spokojenost i spokojenost s dosavadním vývojem vztahu a dát mu čas, ve kterém věří v postupné sladování partnera ke větší rozhodnosti směřující k větší jistotě a závaznosti. Čekat jsou ochotni, dokud se individuální aspirace a představy ještě relativně slučují, nebo diametrálně nevyklučují; tedy do momentu, až se shodnou k plné spokojenosti obou, nebo neshodnou natolik, že zjistí, že ve vztahu definitivně nemá cenu pokračovat. Činí tak s vírou, že shoda nastane, ale i s odevzdáním, že i kdyby nenastala, nebyly investice do vztahu zbytečné.

„Vždycky to nadhodíme, zjistíme, že se v tom neshodnem, tak to zas odložíme“ (Petr).

„(Já už) jsem dost přehodnotila plánování. Prostě jsem se víc naučila žít tady a teď a brát věci takový, jaký jsou a plány prostě nedělat dlouhodobý a nějaký takový pevný, ale spíš je nechávat otevřený. (...) Asi možná očekávám to, že prostě se společně někam vyvineme, že společně někam pudeme dál. (...) A očekávám taky, že třeba najdem potom nějaký asi společný kompromis mezi tou budoucností, tou volnou budoucností a tou budoucností, kterou si třeba představuju já. (...) Nechci to mít takhle propočítaný, ale prostě předpokládám, že to jednou takováhle nějaká věc přijde“ (Anna).

Tuto neochotu partnera si společnou budoucnost představovat mají partnerky nebo partneri tendence si vykládat jako přechodný stav pramenící z jeho nejistoty ohledně jeho vlastní individuální budoucnosti a strachu se do partnerství více vkládat kvůli obavě o jeho ukončení ne ze svojí, ale z druhé strany, právě protože nebudou dostatečně brzo připraveni na soulad. Na dozrání partnera ale jistější strana i proto čeká s nadějí a přesvědčením, že partner bude chtít stejnou budoucnost, že jej od toho dělí pouze lepší podmínky pro vlastní stabilitu jako stabilní práce a finance.

„on sám právě jako přemýšlí tak asi o společné budoucnosti, ale není si tím jistý, prostě má prostě strach, že to budu chtít dřív, než on bude schopný mi to dát (...) Částečně je to proto asi, že se obává toho, že si prostě najdu někoho jiného. (...) Myslím si, že si představuje společnou budoucnost, ale nerad o tom mluví, protože neví, jaká bude.

Jakože kdyby měl nějakou větší vizi a měl by nějakou jistotu (ohledně svojí osobní budoucnosti³¹) tak by určitě si ji představoval víc“ (Nina).

Vysvětlením pro ne-ochotu činit vztah závaznější a ukotvovat jej k jistotě společné budoucnosti osobní nastavení vůči ne-předvídatelnosti budoucnosti. Přesvědčení o nepředvídatelnosti vlastní individuální budoucnosti ústí v neochotu si možnost jejího svobodného rozvíjení omezovat sliby konkrétní partnerské budoucnosti.

„že ještě mě toho čeká strašně moc a že já nakonec budu úplně někde jinde než v té jejich představě; (...) nezůstanu prostě na tom místě, kde jsem zrovna se ocitla, když mě potkal ve svém životě“ (Viki).

Zatímco tento přístup klade důraz na nepředvídatelnost budoucnosti se sklonem předpokládat, že bude rozhodně jiná, než se teď může chtít jedinci jevit; jeho opakem je přístup předpokládající, že není třeba předpokládat, že je budoucnost natolik nepředvídatelná a nutně odlišná od přítomnosti, od současné stabilní spokojenosti ve vztahu.

„Jsem s někým, protože teď momentálně se mi líbí, mám ho ráda, ale neočekávám, že se to za chvíli změní, takže jo, asi jdu do toho vždycky s tím, že je to na celý život nebo ten pocit je takový, že to má být na celý život“ (Ida).

Speciální se svou nuancí přístupů se ukázala být představa, že by s partnerem byli už napořád. Reakce na škále od nedokázání si ji představit a přesvědčení o její nadbytečnosti, protože se může stát cokoliv, přes nejistotu, ale případnou nakloněnost, až po nezbytnost touhy po ní s neoblomnou jistotou. Neschopnost si ji vůbec představit, nebo nadbytečnost představ přitom nemusí pramenit z nechtění jí nebo nedůvěry ve stávající vztah, ale spíše z elementárnější nejistoty ohledně realistické možnosti společné budoucnosti s jakýmkoliv partnerem.

„přijde mi to hlavně nepravděpodobné, protože si nedokážu představit, co to je nafurt. Mě přijde děsivé říct si, že s někým jsi a že s ním budeš napořád“ (Linda).

Druhá základní rovina představ o budoucnosti se týká jejího konkrétního praktického plánování. Kvůli možnosti flexibilně reagovat na vnější změny okolností i vnitřní změny potřeb partnerů se takovéto plánování vztahuje na krátkodobý až střednědobý horizont. To partnerům umožňuje ponechat si dostatečnou svobodu, protože přílišné plány brání reflexi a přizpůsobování se měnícím životním okolnostem. Při přílišném množství plánů se vynořuje obava ze strnulosti, trvání na něčem, co už potom nebude funkční a obava, že by díky tomu mohli nakonec ztratit oporu i sami v sobě. Tzv. přeplánovat si

³¹ „co se týče práce, co se týče toho, kdy dokončí doktorát, co se týče platu a vědět kde bude“

život příliš dopředu by bylo pro závazek spíše kontraproduktivní, pokud by docházelo ke splňování požadavků a zjišťovat, že už vlastně nejsou relevantní. Při větším zabývání se budoucností se plány týkají důležitých rozhodnutí jako stěhování se do jiného města nebo sestěhování se.

„To bysme se mohli ztratit v tom, že prostě jako budeme akorát splňovat náš šťastnej život, svoji super hypotéku a splácení věci na dluh na dalších třicet let“ (Jindřich).

„Jakože myslím si, že je lepší nechat to tak nějak organicky plynout, dost těch věcí. Jako některý si rozhodnout, ale ty, co nemusíš, nebo nejsou zas tak zásadní, jak nechat tak trošku být. (...) A mám pocit, že to je taková jako strnulost, že jinak si něco nalinkuješ, jak bys chtěla, aby to bylo a vlastně už na tom tak nějak trváš. Rozhodneš si to a potom když to nevyjde, tak sama v sobě ztratíš nějaký systém, oporu“ (Linda).

Závěrem této kapitoly bych tedy chtěla shrnout, že z hlediska přístupů ke společné budoucnosti si lze všimnout strategií záměrnosti i nezáměrnosti, na základě postradatelnosti a nepostradatelnosti jistoty: přístupu se samozřejmostí a pevným přesvědčením, nebo naopak spíše s opatrností. Jednotlivé přístupy z hlediska schopnosti a ochoty si ji představit se pohybují mezi nezbytností nebo nadbytečností, vyhýbáním se tomu nebo důvěřující samozřejmostí. Jedinci s opatrnějším nejistějším přístupem k budoucnosti rozlišují mezi jejím plánováním, aktivním představováním si, a schopností si ji představit a být jí otevřen – mezi konkrétní představou a intuitivním pocitem její možnosti a chtění.

14. Chápání závazku jako pojmu a jeho význam pro respondenty

Základní polarizaci přístupů k závazku lze z hlediska zásadovosti vidět na upřednostňování měnitelnosti nebo neměnitelnosti prvotního rozhodnutí. Pak je závazek vnímán buď s důrazem na pevnost vazby a pevnost vlastní volby coby věrnost dřívějšímu rozhodnutí, nebo až na snadnou měnitelnost celé otevřené dohody na základě přítomnosti a upřímné reflexe spokojenosti. To se také vztahuje zpátky k obecné konceptualizaci budoucnosti buď jako něčeho předpověditelného v dostatečných nebo v nedostatečných mezích. Jedním pólem je potom neočekávání změny trvalé spokojenosti; a druhým více spontaneity a nechávání závazku volně vyplynout, nebo jej ukončit.

„člověk má nějaký závazek, kterej by měl dodržet, i když třeba má pochyby nějaký. Už prostě protože se pro to jednou rozhod, tak by to neměl zpochybňovat“ (Mikoláš).

„pokud každý z nás bude chtít něco jiného a nebude se to vůbec slučovat, (...) tak to prostě k tomu rozchodu povede, ale teď prostě víme, proč chceme být spolu, takže jsme“ (Eliška).

Bližší by tyto přístupy byly dilematem: odhodlání až pocit'ování povinnosti založených na rozhodnutí vs. chtění založené na pocitu štěstí a spokojenosti. Tím prvním by bylo vnímání závazku jako morální povinnosti, která rigidně udržuje nefunkční vztah. V tom případě je optimální závazek nepocit'ovat a vztah je zakládán na spokojenosti a chtění být spolu, což je přístupem druhým. Cítit se někomu zavázaný je nežádoucí, protože pouze pokud jednáme na základě přesvědčení podle hlubšího chtění a pocitu štěstí plynoucího ze vztahu, má vztah smysl. Pocit závazku by se vynořoval při pochybách zásadně ohrožujících chtění ve vztahu pokračovat, např. vlivem trvalé nespokojenosti a novými lákavějšími alternativami.

„pro mě ideální představa je, že ten vztah nevnímám jako závazek, ale (...) že to tak dělám, protože to vnímám, že to je správný a že to tak chci. (...) Nevnímám to jako závazek teďka, protože já s tím jedním člověkem chci být, nemám potřebu být s nikým jiným. Klasika, věrnost“ (Nela).

„No jako závazek vnímám děti, jako opravdovej závazek. Jiný věci jsou takový spíš self-induced, můžeš se někomu cítit zavázaný, ale to je prostě blbost. Protože pak nejednáš ve svojí přirozenosti a nemůže ti to přinést takovou tu plnou opravdovou radost (...) Jakože s někým nechci být, ale prostě cítím, že by to bylo správný, že jsem mu podporou a já nevím, co že se beze mě neobejde atd. To je ale podle mě blbost. Oni říknou, že si sobec, ale ty prostě jen hledáš vlastní štěstí a neuspokojuje tě přinášet štěstí zrovna tomuto člověku“ (Matěj).

Je tedy možné závazek začít vnímat zejména až když by se jedinec při naskytnutí jiných lákavých alternativ rozhodl o stávajícím vztahu nepochybovat a věřit v jeho perspektivu. Vnitřní přesvědčení o „správnosti“ vztahu pak může být ale stabilizujícím prvkem partnerství i při momentální krizi. A to pokud na základě hlubší reflexe a ocenění dobrých aspektů vztahu dojde jedinec k přesvědčení, že vztah stojí za úsilí a snahu o opětovné souznění, které s partnerem prožívá nebo prožíval a věří, že je možné a reálné prožívat opět. Závazek je v tomto smyslu chápán jako odevzdání se vztahu zejména jednáním

potvrzujícím odhodláním snažit se vztah zkvalitňovat a růst spolu i vedle sebe. Tato prioritizace vztahu a ochota překonávat překážky a krizová období je tedy dokazována snahou ve vztahu vytrvat i přes pochyby v krizích, pokud cítíme, že jsou překonatelné nebo pomíjivé.

„Závazek je chtění být v tom vztahu. Chtění a snaha se podle toho chovat (...) hlavně jako, jakože bejt si tím jistej a pak to dělat“ (Jindřich).

Z jiného úhlu pohledu je závazek uvědoměním si vážnosti pouta, osobním přijetím zadanosti, přesvědčením o jejím smyslu a nabýváním jistoty. To nazpátek generuje větší zájem, orientaci na druhého a investovanost do vztahu. Paralelním způsobem je chápání závazku jako „*ohraničení svobodou druhého*“ (Vít), tedy určitá ohleduplnost vycházející z rozhodnutí, že stojí za to omezit svoji svobodu a brát ohledy na potřeby druhého, abychom jej nezradili, nezranili a neztratili. To dále zahrnuje i substrategii poskytovat partnerovi oporu a podporu v naplňování jeho individuálních potřeb, v jejich reflexi a akceptaci. Také si lze povšimnout, že tento přístup se vyjadřuje více o podpoře konkrétně partnerovi než o vztahu jako takovém, jedinec je více orientován na svoji schopnost „být tu pro druhého“. Tato strategie by se tedy dala shrnout jako orientace na primárnost partnera a plná angažovanost v poskytnutí mu jistoty zájmu a podpory. Naopak nezájem a nevěšmavost jsou z tohoto hlediska vyvazováním se ze vztahu.

„Závazek vnímám tak, že ten druhej člověk je pro tebe tím nejdůležitějším, co si umíš představit. I když třeba není s tebou, tak víš o tom, že tam někde je, čeká na tebe; a že tam pro tebe bude vždycky prostě. A že já bych měl bejt tady pro toho člověka taky“ (Mikoláš).

„Snažím se prostě, chovat se tak, aby věděl, že se na mě může spolehnout a že ve mně má oporu, a to je jako kdyby pro mě ten závazek“ (Eliška).

14.1 Postoje k manželství a dětem

V této kapitole představím systematizaci postojů k manželství a k založení rodiny, které mě zajímaly, protože jsou obecně tradičně vnímány za standardizované formy závazku. Přístupy vůči manželství se člení od jeho negativního vnímání jako přítěže, přes neutrální, že manželství nemusí nic znamenat, až po pozitivní jako důkaz stabilizace vztahu. Mezi skeptickými respondenty je znatelná míra nedůvěry k manželství, že by a priori zaručovalo stabilitu vztahu, protože míra rozvodovosti je vysoká. Že manželství nemusí nic znamenat, pokud skončí rozvodem, je zajímavé z hlediska vztahováním závazku k přítomné spokojenosti a snaze, které tedy po neúspěchu nemají už zpětnou hodnotu.

Ti, kteří se manželství spíše vyhýbají, zdůrazňují, že neví, co by jim přineslo pozitivního navíc, ale naopak, že by je nutilo vnímat vztah jako povinnost k zůstání v něm i přes nespokojenost. Právě protože nevidí pozitivní vzory spokojeného manželství, ale naopak manžele, kteří spolu zůstali v nefunkčním

vztahu, ve kterém už dlouhodobě nejsou spokojeni, chápou toto silnější pouto ze kterého je těžší odejít negativně.

Méně skeptičtí respondenti naopak chápou právě pozitivně to, že je těžší ze silnějšího pouta odejít a to s tím, že pokud se pro svatbu rozhodnou, pak věří, že zrovna jim by svazek mohl vydržet až do konce života. Jsou přesvědčení, že sezdání partneri se více snaží vztah udržet a překonávat krize, nejen protože je těžší z něj vystoupit, ale i protože je považováno za závažné závazné rozhodnutí, které by nemělo ztrácet svoji platnost. Pro tyto je spojení definovanější a vážnější, než by jinak mohlo být. Složení manželského slibu je vzájemným ubezpečením partnerů o vážnosti závazku, stvrzením a důkazem i před ostatními, že oba prioritizují trvalost a exkluzivitu vztahu. Svoji důležitou roli hraje právě oficiálnost a veřejnost obřadu před rodinami a blízkými. Nové semknutí může být překvapivě silné i pro páry, které vnímaly svůj závazek jako velmi hluboký i díky několikaletému sdílení domácnosti a kterým manželství přišlo více jako logický krok.

„Hrozně mě překvapilo, že nás to hrozně semklo dohromady, že to vytvořilo takovou jako, prostě pevnou vazbu, že najednou ti přijde, že to je fakt vážný, to je doopravdický (...), fakt jsme teďka jako dva, který se složili v jednotku“ (Jindřich).

„Máme něco společného. Nejen jakýsi vztah, který může kdykoli skončit“ (Eva).

Zásadnějším větším závazkem než manželství je ale vnímáno založení rodiny, resp. s výjimkou některých s dominantní strategií vyhýbání se závazku.

„Až děti jsou opravdu reálnej závazek“ (Viki)

„ty děti, to už je pak jako vážně o tom, že rozhodnutí odejít z toho vztahu musíš zvažovat s ohledem na někoho dalšího. Tam se mění vlastně úplně to, co jsem říkal předtím, že máš hledat vlastní štěstí“ (Matěj).

Právě jedinci s více neutrálním emocionálním postojem k manželství více zdůrazňují jeho praktický smysl. Pro ně není důvod se svatbě vyhýbat, a neudělat tak to, co se čeká. Zmiňovaným přínosem jsou i praktické výhody včetně rozhodovacích pravomocí za partnera. Motivací ke svatbě může být rozhodnutí mít děti, protože pro ně, kvůli nim je lepší se vzít. Takže při založení rodiny je dobré v rámci všech možností zabezpečit stabilní domov.

14.2 Vnímání sociálního tlaku

Zejména singles a ti, co ve vztahu potřebují cítit více volnosti, se okolím snaží nechat neovlivnit. A obávají se, že by k tomu postupem času s přibývajícím věkem a tlakem okolí mohlo dojít. Vnímají tradiční společenské konvence jako do určité míry stále platné a snaží se od nich osvobodit. Proto si přesně vyjasňují své požadavky na partnerství a odhadují i věk, dokdy pro ně bude únosné tlaku společnosti čelit. Rodiče jsou nepřekvapivě hlavním zdrojem vnějšího očekávání. Někteří kohabituující vnímají, že okolí

jejich vztah nyní uznává víc a že už začíná očekávat svatbu, jako přirozené vyplnutí událostí, popř. je pro jejich původní rodinu milníkem až svatba a přátelé je vnímají jako stejně stabilní pár před i po sestěhování. Sezdaní cítí, že je jejich vztah okolím více přijímán a brán vážněji, když byl stvrzen oficiálně. Míra transformace závazku je i pro některé z nich velmi překvapující. Projevuje se odpor k externě motivovaným závazkům, což znamená, že ke sňatku ani kohabitaci by respondenti nechtěli přistoupit na základě přílišného sociálního tlaku okolí. Zároveň si mnozí dokážou představit přizpůsobení se konvencím, hlavně kvůli dětem a právním a ekonomickým záležitostem.

15. Obavy před prohloubením závazku

Poslední z hlavních celkových přístupů k partnerskému závazku je vyhýbání se mu. Toto „neřešení závazku“ je spojené s obavami z přílišné ztráty osobní volnosti a přílišného přizpůsobování se, což je provázáno s vlažným přístupem vůči společné budoucnosti, nad kterou tito jedinci příliš nepřemýšlí ani nemají potřebu přemýšlet. Zdá se, že jádrem samotného důrazu na nejistotu budoucnosti se stávajícím partnerem není obava o nestálost citu, ale spíše obava z nestálosti sebe sama. Důraz kladou spíše na nepředvídatelnost než předvídatelnost své identity a chtějí se rozvíjet bez omezení, která závazek může přinášet. Tito jedinci totiž předpokládají, že se sami budou spíše měnit než stabilizovat a to natolik, že nedokáží odhadnout, co budou v budoucnosti chtít a potřebovat a jestli s tímto partnerem budou chtít směřovat slučitelným a ne neslučitelným směrem a ne za cenu kompromisů odchýlení se od svých hodnot a cílů. Nezáměr o závazný stabilní vztah je buď pouze určitým nedostatkem připravenosti na něj, který pramení právě z vnímání neurčenosti vlastního směřování; anebo je spíše až stálým osobnostním nastavením na nepředvídatelnost sebe sama, a proto i nezávaznost.

„Oni asi i tu stabilitu chtěli, no, a se mnou ji teda neměli, já jsem po ní netoužila. (...) No, možná v tom věku a možná i s nima. Když to tak vezmu, že jsem pořád měla nějaký takový, že to ještě není poslední, že to..., ještě mě toho čeká strašně moc. A že já nakonec budu úplně někde jinde než v té jejich představě, (...) nezůstanu prostě na tom místě, kde jsem zrovna se ocitla, když mě potkal ve svém životě“ (Viki).

„Nevím, myslím si, že bych se spíš musel změnit já a jakoby nějaký moje hodnoty, (...) ale nemyslím, že bych tomu věřil třeba za, že bych to třeba za deset let třeba cítil stejně“ (Dan).

Vztah je brán jako otevřená dohoda založená na férovém otevřeném vyjednávání o jeho pravidlech mezi sobě rovnými partnery. Tato férovost vůči druhému, ve smyslu otevřenosti a upřímnosti, společně s pocitem zodpovědnosti za podporu druhého je považována za adekvátní formu závazku.

Na základě toho cítí oproti přátelství větší angažovanost a tím i důvěru. Je pro ně totiž důležité, aby je partner spíše podporoval při sledování jejich osobních aspirací, aby je motivoval k seberůstu, a to právě skrze zájem o ně a o vzájemné důvěrné svěřování se a inspirování se. Kromě sdílení se navzájem je vztah příležitostí ke sdílení volného času.

„můžu s někým něco sdílet nějaký konkrétní čas, jezdit s někým jako na výlety, někam zažívat nějaká dobrodružství, s někým, že tam jako nejsem sám“ (Vít).

„člověk má někoho stále vedle sebe a (...) Vlastně ti jakoby vyplňuje nějaký ten prostor, který.... Jo, tak jednoduše je výhoda sdílení. Ať se jedná o koníčky, o jídlo, o spánek“ (Viki).

Právě společnost druhého působí proti přílišné osamělosti, která by mohla vést k neuváženým vztahům, když už by na ně byli jedinci připravení. Pokud je totiž potřeba blízkosti příliš velká, je těžké racionálně posuzovat, jestli je jedinec jako potenciální partner vyhovující a nepřehlížet jeho zásadní nedostatky.

Oproti strategii zaměřující se na jistotu stability závazku je touto strategií jeho odsunu kladen důraz na svobodu zaměřit se na sebe, nechtění být svazován očekáváním partnera, nepřizpůsobovat se mu, necítit se mu zavázaný a nemuset jej prioritizovat. Tato větší míra chtěné nezávislosti je předpokládána minimálně do té doby, než si uspořádají vlastní životní priority a cíle a budou dostatečně spokojeni se svým životním směřováním. V této chvíli tito jedinci netouží po stabilitě, trvalém vztahu, stačí jim i dočasnost. Budou spolu, dokud bude dávat smysl „*se dál vídat a podnikat společné věci*“ (Eliška). Vztah je hlavně o pocitu štěstí, které přináší jinak je nesmyslné cítit se partnerovi zavázán.

„tady v tom jakoby nic neslibujeme, že pokud každý z nás bude chtít něco jiného a nebude se to vůbec slučovat, nebo bude, prostě se mu nějak změni jeho cíle, prostě celkově, tak že to prostě k tomu rozchodu povede, ale, že ted' prostě víme, proč chceme být spolu, takže jsme“ (Eliška).

Tento důraz spíše na dočasnost dokud jedincům vztah bude vyhovovat může být i důvodem, proč jsou schopni přehlížet i případné nedostatky a rezignovat na problémy, aby jejich řešení nenarušovalo spokojenost v současném okamžiku. A to právě protože je vztah orientován k trávení volného času. To by se mohlo změnit, jakmile by jedinci dozráli do bodu, kdy by se začali přiklánět budování závazku, ale na dlouhodobější horizont zatím nepomýšlí a proto si dovolují i slevování z požadavků na partnera.

„Tak ty seš pako, ale dobrý, tak budiž ti to ted'ka odpuštěno. S tebou ještě chvíli budu. (...) (Ted') vlastně už nemám chuť už jen tak experimentovat a říkat si tak ted' tady někdo je a jo je to dobrý. je to fajn, ale nebude to prostě, nebude to takhle“ (Viki).

Na druhou stranu upřednostňování individuální identity nad budováním společné není tolik lhostejností, ale spíše přesvědčením o neadekvátnosti plánů a obava se na vztah upínat, právě protože s rostoucí osobnostní zralostí se posiluje sebejistota vlastní autonomií a tím snižování pocitu nezbytnosti podpory od druhého. Zralost tak posiluje vědomí, že dané partnerství není pro vlastní spokojenost nezbytné, že je možné být i sami, nebo s někým jiným.

„Prostě máš nějakého člověka ráda, víš, že s ním chceš být, ale na druhou stranu prostě seš si aji vědomá toho, že můžete být aji každý sám“ (Nina).

16. Důvody k ukončení závazku a postoje k bytí bez vztahu

Na závěr představím zásadní důvody k ukončení závazku a následně postoje k singles i skrze reakce na představu, jestli by tak chtěli žít také. Hranice závazku jsou totiž vymezovány i důvody k jeho ukončení a reakce na představu absence závazku může podtrhovat hlavní důvody, proč v něm naopak být.

I když právě hranice mohou vymezovat smysluplný vztah, přemýšlet nad nimi může paradoxně být problematické, a proto je jednou strategií vyhýbání se tomu, buď protože je to příliš nepříjemné, nebo se to jeví jako aktuálně nepředstavitelné nebo nepodstatné. Dalším neurčitým přístupem k rozchodu je intuitivní rozpoznání vhodnosti konce vztahu, podobně jako jeho začátku, což ale nese svoje riziko, že by v případě nejednoznačně závažných problémů mohlo být obtížné překonat pohodlnost plynoucí ze zvyku a hluboké důvěrnosti vztahu. Důvodem ke zpozornění, zda je vztah stále smysluplný, může ale být přílišný stereotyp a pouhá absence uvědomění důvodů pro konec vztahu, bez přesvědčení o důvodech pro pokračování.

Když byli respondenti schopni být konkrétnější, tak k nedostatečnému smyslu vztahu přistupovali z optiky nedostatku porozumění, ztráty důvěry, lásky nebo zájmu o blízkost a o sdílení. To se může zakládat na přestání chtění být s partnerem nebo na přílišném množství vzájemných neshod a komunikačních problémů vycházejících z neschopnosti se přizpůsobit se např. neslučitelným změnám životních cílů a způsobu života. Bez přijatelného kompromisu, který by nepředstavoval přílišný odklon od individuálních aspirací, se může vztah stát příliš svazujícím. Také nadměrné omezování vlastní autonomie s pocitem, že se jeden partner snaží organizovat život druhého, je pocíťováno jako nedostatečná důvěra a tolerance odlišnosti. Sladění změněných individuálních směřování může být neperspektivním, pokud je pocíťován obtěžující nedostatek seberozvoje, resp. stagnace jednoho partnera, protože důležitým zmiňovaným aspektem vztahů je rovnocennost partnerů. Následkem tohoto může být i proměna citu na základě zamilování se (nebo partnera) do někoho jiného, „lepšího“.

Jasným indikátorem potřeby rozchodu by byla absence představ společné budoucnosti a ztráta naděje na ně, pokud po nich jedinec touží. Neschopnost nebo neochota představit si dostatečně pevně společnou budoucnost, tedy neshodnout se na míře závazku, může být přechodně akceptovatelná, ale jen pokud partnerova neochota udělat další společný krok a upevnit závazek netrvá příliš dlouho. Jedinci s pevnější vizí budoucnosti volí v takovém případě strategii doufání a víry založenou na názoru, že určitá neochota k závazku je pro někoho přirozená, a to zejména pro muže; a že stačí mu poskytnout dostatek prostoru a času, aby osobnostně více dozrál a dospěl tak k touze s nimi být ve stejně závazném vztahu, jako chtějí oni. Tyto tendence žen i mužů k prezentismu a flexibilitě vedou ke strategii zaměřit se více na spokojenost v krátkodobém horizontu. Nicméně respondenti věří, že poznají, kdy je vhodné vztahu dávat naději a šanci na zlepšení, kdy má smysl za vztah bojovat a kdy ne.

Důvody ke konci vztahu by tedy s různou důležitostí a mírou snahy a trpělivostí vkládaných do jejich vývoje byly: více než jen absence zásadní nespokojenosti a absence důvodů proti vztahu, kterými by byly zejména mimovztahová zamilovanost a nevěra, vymizení lásky, ztráta zájmu o blízkost, neochota rozvíjet vztah dál a absence vize možné chtěné společné budoucnosti anebo neschopnost nalezení společného směřování při přílišné odlišnosti osobních aspirací, nebo naopak nabourávání vyrovnané zralosti jednoho partnera oproti druhému jednoduše přestat chtít dál být spolu.

„když se oba shodnou na tom, že nemá smysl v takovém vztahu pokračovat, protože by jim takovej vztah byl překážkou v jejich dalším rozvoji osobním životním, tak takovej vztah nemá smysl. Ale pokud tam dokážou najít nějaký kompromis, dokážou skloubit i přes tu svoji rozdílnost, dokážou ty životy spojit a vidět v tom nějaký smysl, tak určitě se vyplatí za ten vztah dál bojovat“ (Mikoláš).

„Asi by to potom nenaplňovalo dost dobře nějakou svoji funkci (...) kdybych měla pocit, že to míří někam jinam, než kam mířím já“ (Linda).

16.1 Singles

Skrze postoje k singles a k představě, jestli by tak respondenti chtěli žít, jsem zkoumala postoje k důležitosti partnerské identity a k nezadanosti. Jsou rozšířené názory, že buď singles mohou takovým životním stylem žít dobrovolně díky jiným životním prioritám; nebo nedobrovolně kvůli nepotkání správného partnera, příp. spíše kvůli špatným osobním předpokladům pro vztah pramenících z dětství nebo předchozích partnerství. Neschopnost najít si vyhovujícího partnera může být následkem patologicky špatného výběru, nebo vysokých neslevitelných ideálů. To by odpovídalo strategii maximalizátorů, kteří se nespokojí pouze s „dostatečně dobrým“, ale chtějí „to nejlepší možné“ (Schwartz, 2004).

Někteří zadaní jedinci by klidně rádi nějaký čas žili jako singles; jiní si pouze umí představit, že by se s tím mohli smířit, ale samota by byla nedobrovolná. Přesvědčení, že závazek je žádoucí, že přináší více pozitiv než single život, sílí i s rostoucím věkem (viz Weeks, 2007; Smart a Stevens, 2000). Dlouhodobě je totiž podle těchto respondentů neudržitelné, aby byli spokojení, protože by jim chyběla podle nich bez partnerství nedosažitelná specifická jistota, zázemí, pevnost, intimita a dostatečná podpora vycházející z hlubšího než přátelského zájmu druhého.

Co se týče samotných momentálně nezadaných, ti ať si sami uvědomují, že partnerství není plně nahraditelné, chtějí čekat na partnera opravdu kompatibilního, který bude stejně odhodlán pro závazek a bude mít podobné požadavky. Vzhledem k poučení se předchozími vztahy a celkově vzhledem ke svému věku a k věku potenciálně stejně starého partnera věří, že i oni i partner by mohl být vyvrálejší a připravenější na závazek. Už totiž nechtějí příliš dlouho čekat ani na začátku vztahu na postupné dozrávání k závazku. Zároveň věří, že nebudou muset, protože vzhledem k tomu, že si urovnali životní priority, potkají někoho, kdo podobně jako oni dospěl do bodu, kdy už nechce vztah pouze zkoušet.

17. Čtyři pilíře závazku

Postupnou analýzou strategií v oblastech koncipování závazku jsem dospěla k závěru, že pevný závazek stojí na čtyřech hlavních pilířích. Prvním je vnitřní intuitivní pocit, že je správné spolu být. Druhým je zaměření se na partnera primární pozorností a zájmem o vzájemné sdílení. Třetím je rozhodnost a pevnost, jistota k budování zázemí stabilního do budoucnosti, a hlavně jednání na základě něj. Čtvrtým je reflexe a vyjednávání přesných pravidel a potřeb podle momentální situace.

Prvním pilířem, který je i základem ostatním, je vnitřní přijetí závazku, navození vnitřního klidu a jistoty, které se odehrává na základě intuice, na základě vzájemného poznání se s partnerem a postupně i na základě spokojenosti ve vztahu a vybudované důvěře, že je správné, abychom spolu byli, že vztah dává smysl a z toho plynoucí víry, že vztah bude spět „k něčemu dobrému“. Závazek je v tomto smyslu čirým chtěním být ve vztahu na základě bezstarostnosti, důvěry a pocitu spokojenosti.

„mám pocit, že ten můj vztah je dobrý, jakože opravdu dobrý a prostě baví mě to a mám pocit, že je to nějak jako zvláště správně“ (Linda).

„že se budeme vzájemně jako vyvíjet, no, jako snažit nějak posunout svůj život k dobrému, nebo dobrým směrem, aby měl nějaký smysl“ (Eva).

Druhým pilířem závazku jako budování primárního pouta s partnerem je prioritizace partnera oproti ostatním, orientace na něj, což znamená cílení interakcí, starosti a péče v první řadě na něj. To zahrnuje i sexuální věrnost. Zájem o vzájemné sdílení se, svěřování se se snahou o porozumění, přijetí a oporu umožňuje snáze navodit pocit vnitřního klidu. To zahrnuje i spolehlivost a jistotu, že tady pro nás partner bude vždy a z druhé strany i zodpovědnost, že i my pro něj.

„Není potřeba neustále zamilovanosti. Je to o pozornosti, ale nemusí být neustálá“ (Nina).

„navazování toho citu. Někdy jako navazovat vnitřní kontakt, to je hrozně důležité. Přitahuje mě víc a víc, čím víc toho člověka poznám“ (Nela).

„Závazek vnímám tak, že ten druhý člověk je pro tebe tím nejdůležitějším, co, co si umíš představit. I když třeba není s tebou, tak víš vo tom, že tam někde je, čeká na tebe a že tam pro tebe bude vždycky prostě. A že já bych měl být tady pro toho člověka taky“ (Mikoláš).

„že jsem schopná jakoby navození toho vnitřního klidu, do určitý míry, (...) v době, kdy jsem ve vztahu, který funguje, nebo je jakoby takový pro mě prospěšný, ve srovnání dobou, kdy jsem sama, tak je fakt takový prostě klid a to, že, takový ten pocit, že tady někdo pro mě fakt je“ (Eliška).

Třetím pilířem závazku jako trvání vztahu je záměrnost a pevnost rozhodnutí a jednání podle něj ve smyslu závazku jako odhodlání vytrvat v dobrém i ve zlém, chtít ve vztahu zůstat, převzít za něj zodpovědnost a budovat společné zázemí. Právě toto upřednostnění jistoty vlastní volby namísto váhání a

podléhání nejistotám umožňuje soustředění se na stabilitu vztahu a prohlubování závazku. Implicitně je v tomto přístupu zahrnuta také potřeba společného posunu, chtění sdílet co největší část života, odevzdání se vztahu a počítání se vztahem do budoucnosti, dokonce až jistota, že bychom s partnerem chtěli být napořád, alespoň pokud se neobjeví opravdu nepřekonatelná překážka.

„ten ideál nespočívá v tom, že ti dva nebudou mít žádné problémy spolu, navzájem, ale že ty problémy jsou schopni si vyřešit, že, že s nima dokážou nějak konstruktivně pracovat“ (Ondřej).

„Jakože jít do toho naplno. (...) Chtít prostě jít někam dál, (...) potřebuju, abysme furt furt dál hledali něco ještě dalšího. (...) nejdůležitější je, že na tom pracuješ, na tom, že chceš něco měnit, nebo že se chceš nějak chovat. Takže jako souhra toho nastavení z rodiny, od partnera máš nějaký ujištění, ale to mě přijde, to všechno je tak jedna třetina věcí a dvě třetiny jsou, že na tom fakt pracuješ, cíleně, že to chceš“ (Jindřich).

Čtvrtým pilířem závazku jako dohody je vyjednávání jeho pravidel a jejich dodržování. V rámci něj postupně dochází k vymezení hranic, ve kterých se můžeme pohybovat, aby vztah fungoval a abychom se chovali konstruktivně namísto destruktivně. Proto je třeba brát ohled na druhého a jeho potřeby. Jednou používanou strategií je nedefinovat si podobu závazku a priori ještě před poznáním partnera, nejít do vztahu s pevně danou představou závazku, ale postupně hledat společné hodnoty a vize a tím průniky individuálních aspirací. Závazek jako dohoda stojí na otevřeném a upřímném vyjadřování potřeb a vyhodnocování, jestli a jak si je partneři vzájemně jsou schopni naplňovat, a přizpůsobit se sobě navzájem. Takto demokratická dohoda je měla být zakládána na rovnosti partnerů.

„Ne otevřené, ani ne volné, ale takové jakože na dohodě. Na nějaké toleranci, kdybych měla pocit, že to míří někam jinam, než kam mířím já, tak bych prostě se to snažila nějak vykomunikovat a doufal by, nebo prostě by na tom pracoval“ (Linda).

„Nejdůležitější je prostě upřímnost a otevřenost a aby to bylo založené na rovnosti a svobodě. Ne na genderových rolích jakože muž, žena, něco, co by bylo zvnějšku daný, ale na vzájemné dobrovolné dohodě“ (Dan).

„To je ta dohoda, o tom, je to o tom, že já povím tomu druhému, povím, co je pro mě potřeba, pro můj bezpečí, pro to, aby mi bylo fajn a ten druhý mi po poví a já můžu zvážít, že jsem schopn to naplnit“ (Vít).

18. Tři celkové strategie přístupů k závazku

Na závěr ještě v krátkosti souhrnně porovnáám tři celkové strategie, které se liší důrazem na jiné aspekty vztahu, jiným přístupem ke společné budoucnosti i jiným uchopováním základů závazku, protože se více opírají o jiné z jeho čtyř pilířů.

První celková strategie stabilizace vztahu klade důraz na budování zázemí a jistoty, tedy na pokračování vztahu. Záleží zejména na spolunažívání se s partnerem v čase, jehož cílem je hluboké vzájemné poznávání se i přizpůsobování se navzájem. To také souvisí s výběrem partnera, při kterém není kladen důraz na přílišné přebírání a touha po co nejideálnějším, právě protože záleží na chování po delším trvání vztahu. Proto se jedinci ani nezabývají jinými alternativami partnera. Vize společné budoucnosti je samozřejmostí až nezbytností, zakládá se na současné spokojenosti a u proto je na její jednotlivé kroky případně možné v rámci mezí trpělivě čekat skrze pevné odhodlání se i partnera. Nejdůležitější je, že je závazek pro svoji stabilitu zdrojem spokojenosti, hlavním pilířem je tedy intuitivní pocit důvěry ve vztah. Tato strategie je v podstatě nejbliže určité retradicionalizaci závazku.

Druhá celková strategie je důrazné cílení na prohlubování závazku, které zahrnuje postupné uskutečňování vztahových milníků, kterými jsou kohabitace, manželství a založení rodiny. Vize společné budoucnosti je už v požadavcích pro pokračování ve vztahu, je podobně nezbytná jako u první strategie. Záměr být spolu, tedy pevnost chtít budovat závazek vychází z připravenosti, z pocitu dostatečné osobní zralosti k přiměřené prioritizaci vztahu spojené i s úsilím, které je považováno za pozitivní. Zodpovědnost je totiž pocíťovaná za více než přítomnou spokojenost (zejména v kontrastu ke třetí strategii), ale právě za plné odevzdání se vztahu. Klíčem závazku je pevné rozhodnutí se pro vztah a snaha vkládat se do něj plně včetně překonávání případných problémů. Ani této strategii nezáleží na co nejoptimálnějším partnerovi, ale na vzájemné souhře jednání a odhodlání, stojí proto zejména na tomto třetím pilíři závazku.

Třetí celková strategie je vyhýbání se nebo nezáměr o závazek. Zatímco první dvě strategie berou druhého jako životního partnera a opírají se silně o druhý pilíř závazku, tedy prioritizaci partnera, třetí jej prioritizuje nejméně a bere jej spíše jako společníka na trávení volného času. Tyto vztahy jsou typické určitým vyhýbáním se spojování identity ve společnou. Partner má své důležité místo v rámci vzájemného sdílení se a podpory, za kterou cítí zodpovědnost, a navíc cítí i emoční angažovanost, takže ani tyto vztahy nejsou založené na konzumních tendencích (viz Bauman, 2013). Nicméně pro nezáměrnost oproti předchozím dvěma strategiím zde vize společné budoucnosti chybí, ať už z obav nebo spíše nevole si ji představovat. Tato neochota se může opírat z velké části o nezralost vlastní identity a o neznalost osobního směřování. I proto je vztah nejvíce stavěn zejména na čtvrtém pilíři závazku, tedy flexibilitě vzájemného vyjednávání zakládaném na upřímnosti a otevřenosti. Právě z těch je pramení důvěra v partnera a pokračování ve vztahu vztahované na dočasnost, popř. krátkodobou budoucnost.

Nejdůležitější je necítit se druhému zavázán, přizpůsobování se je totiž vnímáno spíše negativně, a to protože tato strategie oslavuje osobní svobodu.

Skrze první dvě strategie je závazek vnímán pozitivně. Pro tyto jedince je právě určité ukotvení se v rozhodnutí přínosné a žádoucí. Tito jedinci vychází z přesvědčení, že tím o nic nepřichází, ale naopak že odhodlání a zaměření se na jediný vztah a odříznutí se od otevřenosti dalším alternativám přináší zásadní pozitiva. Pokud zároveň správně funguje i snaha i reflexe k nelpění na vztahu, tedy schopnost rozeznat kdy je lepší ze vztahu odejít a udělat to, je závazek podporou v životním směřování. K takové důvěře ve vztah je třeba sebedůvěry ve svoje vlastní směřování, tedy osobní zralosti. Závazek je také potom vztahován k sobě samému a ideálně vychází ze svobody chtění, založeného na zodpovědnosti, ale ne na přímé povinnosti.

Typická pro ně je snaha nepožadovat budoucnost, nelpět na ní, ale směřovat k ní. Budoucnost není vnímaná jako nezbytná danost, ale jako chtěný cíl a snaha o něj; ne pasivní odevzdanost nechat jen věci plynout, ale záměrně napomáhat tomu, aby společná budoucnost byla pro oba v páru opravdu dobrá, aby přinášela štěstí, naplnění, obohacení a tím i pocit, že je správně, že je dobré být spolu. Právě záměrnost nebo nezáměrnost budování vztahu a směřování k budoucnosti také odlišuje první dvě strategie od třetí. Zatímco jedním přístupem je nechat plynout aspirace každého partnera a čekat, jestli se najde společný průnik s tím, že ze vztahu je možné lehce kdykoliv můžu odejít, opačným přístupem je chtění mít čím dal tím víc společného, nechtít mít vztah založen na možnosti kdykoliv odejít, ale na záměru zůstat. Spontaneita má místo na začátku, později sílí i úloha racionality založená na střízlivějším posuzování a na prioritizaci partnera a vztahu. Budování vztahu už je záměrné.

Diskuze

Ve všech třech celkových strategiích k závazku objevila znaky deziluze o romantické lásce a charakteristiky proměněné intimity. Všechny tyto strategie jsou v podstatě zástupci „čistých vztahů na spoluplynoucí lásce“ (Giddens, 2013) a to pro snahu o reflexi, zachování a rozvoj autonomie, explicitu i emocionalitu. Vůči romantické lásce se i negativně vymezují, na ideálního partnera nevěří. Touhu najít „tu pravou osobu“ nahrazuje deziluze a touha být přijímán právě ve své odlišnosti a utvářet „ten pravý vztah“. Takové vztahy jsou založeny i na „láskyplném odstupu“, ponechání autonomie partnerovi a nechtění splynout v jedno. Ve vztahu je pro ně důležitá rovnost a právě dostatečná míra autonomie. Pravidla vztahu považují za nezbytné si vyjednávat s partnerem na základě explicitního vyjadřování svých potřeb a jejich uspokojování. Budování společné budoucnosti pro ně má velkou prioritu, ale snaží se na ní nelpět. Chtějí aby jejich partnerské vztahy trvaly „dokud je smysluplnost nerozdělí“. Reflektivní vyjednávání, kontinuální konstrukce závazku jsou důkazem toho, že volbu ve formě závazku je nutné neustále opakovat, potvrzovat, upevňovat a rozvíjet ji dalším jednáním (viz Smart a Stevens, 2000). Vztah je často zakládán na dohodě a vzájemném naplňování potřeb a dohoda, kam vztah směřuje, je průběžně revidována. Posun ve vztahu je důležitý, vztah se musí vyvíjet, aby byl stále smysluplný. Pokud se jejich představy o budoucnosti a míře závazku v ní liší, ale jinak jsou ve vztahu spokojeni, mají tendence dávat vztahu prostor a čas na dozrání k závazku.

Protože je závazek tradičně chápán jako úmysl ve vztahu pokračovat, jako dlouhodobá orientace na vztah (Sternberg, 2004; Arriga a Agnew, 2001), zjišťovala jsem postoje respondentů ke společné budoucnosti. Snaží se naučit, že plánování společné budoucnosti by mělo vyplynout organicky ze spokojenosti, situace a chtění se posunout dál. Nic si nepotřebují nutně slibovat, budou spolu, dokud jim to bude připadat smysluplné (viz Lipovetsky, 2011). Reflektivní vyjednávání, kontinuální konstrukce závazku jsou důkazem toho, že volbu ve formě závazku je nutné neustále opakovat, potvrzovat, upevňovat a rozvíjet ji dalším jednáním (viz Smart a Stevens, 2000). Identifikovala jsem dva krajní přístupy k budoucnosti: vyhýbání se jejímu plánování a implicitní samozřejmost budoucnosti jako něčeho, co zcela logicky vyplývá z očekávání při spokojenosti vztahu. Plánování společné budoucnosti musí prostě vyplynout samo ze spokojenosti, situace a chtění se posunout dál. Jeden přístup k budoucnosti napovídá o nepotřebě nutně si ji slibovat, s tím, že partneři budou spolu, dokud jim to bude připadat smysluplné. To vyplývá z toho, že spoléhají na svoji schopnost reflexivity a jsou si jisti, že poznají, jak se zachovat, pokud hraniční situace nastane a v přítomnosti se proto nemusí zabývat obavami. Nejistoty a neshody ve vztahu přijdou vždy, ale pokud jsou pouze krátkodobými výkyvy, není při pevném závazku nereálné je překonat; protože důležitější je spokojenost, která by měla v dlouhodobém horizontu převažovat.

Lze rozeznat posun ochoty ustupovat po předchozích ukončených vztazích. Pokud v nich primárně byli respondenti schopni velkého závazku – že ve svých dřívějších vztazích byli nastaveni na přinášení obětí vztahu ve smyslu dělání ústupků. Spolu se svébytnější autonomií a hlubší zralostí osobnosti nyní popisují, že ústupků dělají méně, že méně plánují, protože se naučili, že by tolik se neměli spoléhat na předvídatelnost budoucnosti. Snaží se vyhýbat určenosti a rigidní danosti budoucnosti. Mít prostor pro přehodnocování voleb je v různé míře zřetelně považováno za důležité. Pokud bychom parafrázovali Lipovetského (2011), pak: „chceme všechno, ale ne (nutně) navždy“. Snaží se neočekávat budoucnost vztahu, snaží se nepočítat s partnerem do budoucnosti, ale zároveň by s ním klidně počítali rádi, pokud jim oběma bude vztah pořád přinášet dostatek uspokojení. Obzvláště jedinci se strategií vyhýbání se závazku nechtějí svazovat sebe ani partnera, budoucnost si snaží vnímat s otevřeností. se závazek tolik nepojí na představu společné budoucnosti, protože si budoucnost záměrně snaží nepředstavovat, „neomezovat svoje budoucí já“. Pro jiné je nejlepší společnou budoucnost chtít, cítit, ale přesně neplánovat. Závazek vymezuje hranice svobody, u kterých záleží, jak si je domluví s partnerem.

Pro smysluplný vztah je nezbytná láska ve formě péče a podpory, otevřenost, upřímnost a zodpovědná reflexivita každého z partnerů. Uvědomují si, jak důležité je budovat svoji individualitu, která by byla dostatečně silná, aby ve výsledku podporovala fungování partnerského vztahu (Perel, 2008). Seberealizace je potom zdrojem osobní spokojenosti, která se přenáší i do vztahu. Pokud jsou zároveň zralejší a tím sebeznalejší, jsou schopni lepší sebereflexe, která je základem pro otevřenou komunikaci, aby vztah vůbec mohl fungovat na otevřeném vyjednávání a respektu. Prvotní je jejich vlastní spokojenost, jsou si toho vědomi a přebírají zodpovědnost za její naplňování. Jsou přesvědčeni, že individualitu si mohou uchovat i ve vztahu, ale naopak to nejde – dostatečnou vzájemnost a důvěrnost bez partnerství získat nemůžou. Tím se ukazuje, že je zřetelně vyzdvihována autenticita, respekt a plná angažovanost do vztahu, zahrnující vzájemnou podporu, respekt a ocenění (viz Giddens, 2012; Lipovetsky, 2011).

Závazek nahlížen jako kontinuální konstrukce namísto fixního rozhodnutí (Smart a Stevens, 2000). Svoje představy a očekávání od vztahu se jedinci snaží vykomunikovat s partnerem a nevstupovat do vztahu s rigidními představami a plány. Plánování je krátkodobější, je důležité zaměření na přítomnost, pokud jsou se vztahem spokojeni a mají vizi budoucnosti (viz Vaaranen, 2007). Pro stabilní vztah je potřebná ochota naplňovat potřeby partnera, utvářet se jeden podle druhého, společně upřesňovat potřeby a na základě toho určovat povahu, náplň a pravidla vztahu (viz Agnew a kol., 1998, Giddens, 2012). I tyto tendence by odpovídaly „čistým vztahům spoluplynoucí lásky“ (Giddens, 2012).

Jedinci hledají někoho, kdo je bude doplňovat a s kým se budou moci vzájemně obohacovat a rozvíjet. Mají pocit dosažitelnosti vlastní úplnosti i bez partnera, kdyby to bylo nezbytné, ale jsou si vědomi nenahraditelnosti výhod vyplývajících z partnerského vztahu – zejména důvěry. Důvěra ve vztah se

zakládá na spokojenosti, vzájemném sdílení a porozumění, respektu a ocenění a v neposlední řadě na jistotě přijetí i poskytnutí podpory i v nouzi (Sternberg a Grajek, 1984).

Důležitost důvěry se vynořuje v mnoha rovinách. První rovinou je důvěra v integritu svou i partnera a otevřené autentické sdílení a pojí se čtvrtý pilíř závazku. Integrita vychází z reflexe potřeb a jejich naplňování v momentální životní situaci a převzetí plné zodpovědnosti za sebe sama. Ta se pojí s důvěrou umožňující autonomii druhého, protože je založena na přijetí a respektu. Smysluplný vztah totiž udržuje rovnováhu mezi autonomií a spoluzávislostí (viz Illouz, 2012; Perel, 2008). Druhou rovinou důvěry je důvěrnost sdílení a zájmu vyplývajícího z poznávání, respektu a přijetí se vzájemně i s odlišnostmi a chybami. Třetí rovinou důvěry je důvěra v oporu a podporu, kterou jim v nouzi partner může poskytnout. To je druhým pilířem závazku, tedy prioritizací partnera. A poslední dimenzí je důvěra v to, že partner vztah vnímá dostatečně podobně jako my. Z těchto tendencí se ukazuje, že nejdůležitější pro výběr partnera je důvěra a dostačující kompatibilita – důvěra v to, že se bude mít tendence zachovávat konstruktivně pro náš vztah a dostačující kompatibilita zajišťující, že co je správné, vyhodnotí tak, jak bychom to vyhodnotili my.

Jedinci jsou si proto vědomi toho, že pro spokojenost ve vztahu je esenciální mít přiměřeně nastavená očekávání. To se týká už volby partnera, u kterého hledáme dostatečně uspokojivou kompatibilitu s naší povahou a osobnostním, životním nastavením. Tendence vytrvat ve vztahu se zakládá na naší spokojenosti ve vztahu, respektu a ocenění partnera. Závazek je ochota představy budoucnosti a dostatečná prioritizace vztahu (viz Monk a kol., 2014), což se projevuje prioritizací druhého, věrností a tím, že závazek zaštiťuje sdílenou odpovědnost za jeho kvalitu (Lipovetsky, 2011).

Láska je chápána jako schopnost založená na vůli a chtění (Fromm, 1996; Frankl, 1998), čímž se závazek opírá o čtvrtý pilíř. To svědčí o vnímání lásky více jako o schopnosti subjektu, ne tolik jako o následku ideálnosti objektu, pokud je dostatečně kompatibilní a také rozvíjí svoji schopnost milovat. Jedinci s tímto přesvědčením jsou ochotni se do vztahu investovat, dělat kompromisy, konstruktivně se snažit vyřešit problémy introspekci a otevřenou komunikací s partnerem. Příliš nepřemýšlí o obětech neuskutečněných příležitostí. Vztah vnímají velmi pragmaticky. Nevěří na ideály. Vědí, co potřebují nezbytně a z čeho můžou bez újmy slevit. Nejsou věčnými maximalizátory nákladů a výnosů, pokud jsou ve vztahu spokojeni, alternativami už se vůbec nezabývají (Schwartz, 2004). Je zřetelné uvědomění, že tendence maximalizovat zisky negativně ovlivňuje závazek a vede k větší nespokojenosti (Mikkelsen a Pauley, 2013).

Přístup k alternativám vztahu a partnera je ale opět ovlivňován úrovní očekávání od partnera a od vztahu a spokojeností s úrovní jejich naplňování. Z výpovědí se také vyjevují kognitivními mechanismy závazku jsou vzájemná závislost, idealizace vztahu i partnera a vyhýbání se jiným alternativám (viz Johnson a

Rusbult, 1989). Nedosažitelnost atraktivních alternativ a převážení přínosů vztahu nad jeho náklady je podle teorie spoluzávislosti motivací pro vztah a zároveň zvyšuje pocit spoluzávislosti (Rusbult a Buunk, 1993). Za tímto se skrývá podrobněji averze ke ztrátám, zkrleslá nebo mlhavá představa budoucnosti, adaptace na stávající situaci, idealizace stávající situace, změna narace – např. upravení požadavků podle stávající situace tak, abychom byli spokojeni (i skrze verbální stínění racionalizace).

V závazném vztahu je jedincova osobnost přirozeně formována právě vzájemným přizpůsobováním (viz Rusbult a Arriaga, 2000). Ochota ke kompromisu oproti ideálu je tím vyšší, čím hlubší lásku pocítují a čím více jsme přesvědčeni o důležitosti vztahu. Je to přístup založený na vzájemné závislosti, idealizaci vztahu a partnera a vyhýbání se lákavým alternativám (viz Rusbult a Johnson, 1989). Vztah není lákavějšími alternativami příliš ohrožován, protože při přiměřené spokojenosti se uspokojovací žádnými alternativami nezabývají. Představě konce vztahu se vůbec nevěnují, dokud jsou spokojeni. Věrnost nevnímají jako omezující, protože nemají potřebu s někým dalším být. Svoje rozhodnutí nezpochybňují příliš, dokud naplňuje jejich požadavky (Schwartz, 2004). Příliš reflexe se může obrátit v přílišné zpochybňování správnosti vztahu a přílišná otevřenost v nedostatek hledané jistoty (Beck a Beck-Gernsheim, 2004). Primárně se snaží nespokojenosti řešit v sobě a v diskuzi s partnerem, protože ze závazku pro ně totiž vyplývá nezastupitelná možnost podpory, důvěry, věrnosti a zájmu se sdílet.

Vzájemné dotváření se ve vztahu, budování partnerského společného světa, společné identity, je pro zadané něčím, nad čím se nepozastavují (Buss a kol., 1990). Ale domnívají se, že s rostoucím věkem by to bylo těžší a už by tolik nechtěli se nechat utvářet. Uvědomují si, že společné soužití by bylo náročnější, protože prostor ke kompromisům se bude zmenšovat kvůli osobním hlouběji zakořeněným stereotypům a zvykům, o jejichž funkčnosti budou tak přesvědčeni, že je nebudou chtít měnit. Na druhou stranu mají možnost dosáhnout hlubší vlastní zralosti a integrity a tím schopnosti milovat. Někteří nezadaní jsou přesvědčeni, že mohou potkat tak kompatibilní partnerku, že pro ně bude v podstatě ideální. Doufají, že osobnostní zralost a sebepoznání vede k vytříbenějším a funkčnějším představám o nárocích a zdravých mezích slevování z nich. Takoví singles už přesněji vědí, co v partnerovi hledají. Více si zakládají na svých ideálech a už z nich nechtějí slevovat. Protože být s někým, o kom není člověk přesvědčen, že je pro něj dlouhodobě uspokojující, je pro ně palčivou ztrátou času i promarněním jiných příležitostí.

Alarmující pro vztah je nedostatečný rozvoj společné nebo individuální identity; což se v důvodech ke konci vztahu se projevuje důležitostí autonomie i sdílení i růstu. Lásky a jí ukotvující závazek je touhou po dostatečném splnutí a dostatečném zachování oddělenosti – po vzájemném intenzivním prolínání, propojování a budování i společného. Rozdílné strategie k pevnosti rozhodnutí nebo jeho přehodnocování se projevují buď neustálým váháním, nebo ohraničeností rozhodnutí pevnými základy, přičemž jakmile se jedinci pevně rozhodnou, jsou nejistoty čím dál nedůležitější. Případnou nejistotu berou jako přirozenou součást vztahů, racionálně a vůlí ovladatelnou a přistupují k ní se smířeným akcentem na to, že vztah bude

v budoucnosti vypadat spíše jinak a u toho pocíťovaná jistota a klid vyplývající ve stabilitu jsou spjaty s reflexí sebe sama a s otevřenou komunikací s partnerem.

Výsledky mé analýzy mohla ovlivnit řada faktorů. Prvním možným limitujícím faktorem je vzorek komunikačních partnerů, vzhledem k jejich vysokoškolského vzdělání a s tím spojeného socioekonomického statusu a kulturního kapitálu a dále vzhledem k jejich věku a životní situaci, které jsou označovány jako období mladé neboli tzv. vynořující se dospělosti („emerging adulthood“)³², které je samo o sobě specifické různými stupni formování jistoty vlastního směřování a s tím spojených pevnějších nebo volnějších závazků a plánů do budoucnosti (viz Carlsson a kol., 2014; Blossfeld a kol., 2005). Na druhou stranu specifika tohoto životního období mohou být právě dobrým momentem pro zkoumání vynořujícího se nebo upevňujícího se závazku nebo jeho absence vzhledem k předchozím zkušenostem a transformovaným očekáváním. Jako námět pro další výzkum bych navrhovala i opakovaný longitudinální výzkum, který by měl možnost lépe zohlednit přelomové etapy partnerství a zkoumat jejich vliv na podobu závazku prostřednictvím hloubkových rozhovorů před a po události, jako je např. kohabitace, manželství, založení rodiny. Zajímavé by bylo sledovat vývoj závazků také až i ti z respondentů nebo jejich partnerů, jež dosud stabilní práci nemají, ji mít budou a v případě momentálně nezadaných jedinců při budování nového závazku. Právě momentálně nezadané jedince jsem zařadila do výzkumného vzorku, protože i oni už měli svoje zkušenosti s partnerským závazkem z předchozích vztahů, a i jejich strategie při rozhodování o závazku, důvody proč v něm nebýt a jejich očekávání mi byly zajímavým zdrojem informací, jen jsem uzpůsobila modelový okruh i jejich osobnímu kontextu momentální životní situace.

Druhý bod omezení se týká samotné výsostně intimní povahy tématu závazků v partnerských vztazích a tím i samotných výpovědí respondentů a jejich nevyhnutelně omezené otevřenosti, která pramení z několika aspektů. Prvním možným důvodem je více či méně záměrná neotevřenost vůči svému okolí, včetně mě v roli tazajícího, možná obzvláště při vědomí, že budou jejich stanoviska předmětem bližšího zkoumání. Určitá málomluvnost byla konkrétně problémem spíše u některých respondentů mužského pohlaví. Druhým limitem je v různé míře omezená sebereflexe a s tím propojená více či méně záměrná neotevřenost vůči sobě sama spojená s nepřemýšlením o jednotlivých aspektech závazku ze zkoumaného úhlu pohledu a tím pádem neexistence odpovědí před jejich vyčlením k potřebě výzkumu. Třetím důvodem je zkrácené vyjádření svého stanoviska, ať už z důvodů „verbálního stínění“, díky kterému

³² viz 11. kapitola teoretické části

dochází buď ke zkreslení původní vzpomínky, nebo k obtížnému vyjádření pocitů a myšlenek slovy (Gladwel, 2007)³³.

Třetím zdrojem limitující podobu analyzovaných dat je i proces rozhovoru, výběr otázek a způsob jejich kladení, protože přes sebeobjektivnější záměr je obtížné být v roli tazajícího, zejména u tématu takto intimního, a pokud se komunikační partner ztrácí v otázce nebo odpovědi na ni, určit hranici přílišného nezasahování do plynulosti rozhovoru. V tom případě je třeba určitého komunikačního citu pro situaci, jak klást upřesňující otázky nenavádějícím způsobem a zároveň tak, aby je respondenti pochopili co nejpřesněji. Zároveň může být komplikací i snaha vést rozhovory organicky, plynule podle témat, která respondenti otvírají ve chvíli kdy je otevírají, což znamená být schopen flexibilně uzpůsobovat pořadí modelových okruhů otázek i odhlížet od něj a případně neptat se na něco, co už respondenti zodpověděli při vysvětlování jiného aspektu problematiky. To znamená současně pečlivě naslouchat respondentům a správně pochopit jejich odpovědi a udržovat jejich zájem o rozhovor i pomocí přizpůsobení se jejich rétorice. Co totiž může být snadno pochopitelnou otázkou pro jednoho, je obtížné uchopitelné pro jiného, konkrétně už samotný koncept závazku je pro někoho bezproblémově bezprostředně zodpověditelný, zatímco pro druhého příliš hypotetický, ač v průběhu rozhovoru s implicitním popisováním závazku nemá problém, což jsem zohlednila při analýze.

Čtvrtým zdrojem vlivu na výsledky analýzy je moje samotná osoba výzkumníka. Hlavní výzvou bylo pochopit výpovědi respondentů správně a přesně tak, jak byly zamýšleny a zároveň neuplatňovat porozumění příliš brzy, neidentifikovat se s respondenty a jejich strategiemi a udržet si od dat nezbytný odstup při jejich systematizaci a interpretaci.

³³ viz podkapitola 4.1

Závěr

Závazek je určitou silou, poutem, pojátkem zajišťujícím kontinuitu lásky. Je sociálním konstruktem vymezujícím pravidla a hranice lásky i sexualitě v partnerském vztahu. Postupně došlo k zásadním proměnám důvodů, ze kterých závazek pramení a tím se proměnily i další aspekty závazku. Původně to bylo hlavně ekonomické zabezpečení, poté to byl externí cit romantické lásky a v dnešní době se čím dál silněji vynořuje důvod podpory růstu v individuálních aspiracích jedinců. Na otázku, jaké výhody nám přináší závazek, si můžeme odpovědět prostřednictvím toho, jaké výhody nám přináší jistota a bezpečí.

Podoby závazku se logicky proměňují s dominantními hodnotami doby. Dnešní společnost, akcentující individualismus, proměňuje poměr důležitosti mezi společnou a individuální identitou a přibývá důrazu na autonomii a svobodu k reflexivnímu přehodnocování závazku, které se ale nevyklučují s trvajících stabilními partnerstvími. Konzumeristické tendence (viz Bauman, 2013) nejsou v období mladé dospělosti u vyzrálých jedinců patrné. Kvalita je stále upřednostňována nad kvantitou. Některé ustálenější formy závazku, jako manželství a kohabitace, jsou sice oddalovány, ale zdá se, že možná spíše proto, aby nastaly zodpovědněji až v momentě co nejlepší oboustranné připravenosti na ně. Konstruování společné identity a intimity se nevyklučuje se zachováním dostatečné míry autonomie, ale naopak je jí podporováno. Dlouhodobé monogamní vztahy jsou představou vyzrálosti a odpovědnosti skrze upravení očekávání na realističtější. Partnerství je založené na emocionálních, intuitivních i racionálních důvodech.

V kontextu závazku máme plnou moc nad tím, jakého partnera si z možných vybereme, jak si společně nastavíme pravidla vztahu, jak moc se budeme snažit o fungování vztahu a jak se zachováme v nevyhovující situaci. Schopnost závazku se odvíjí od schopnosti milovat a ta od zralosti naší osobnosti, schopnosti mít přiměřená očekávání od partnerství, uspokojivě dobře si na základě nich vybrat partnera, být schopen investovat se do vztahu, budovat jej s vidinou možné budoucnosti, ale i reflektovat jeho funkčnost pro spokojenost obou partnerů. Závazek se potom projevuje právě ochotou orientovat se na vztah, mít v něj důvěru a nepodléhat každým nejistotám, ale ani nepřehlížet kritické aspekty, pro které by bylo lepší vztah ukončit.

Pokud větší úlohu než romantická láska začíná hrát spoluplynoucí láska (viz Giddens, 2012), pak se pozornost obrací více k subjektu než k objektu, ke schopnosti budovat vztah s partnerem dostatečně kompatibilním, protože ohledně ideálního partnera dochází k deziluzi. Vztah je zakládán na vyjednávání hranic mezi společným a odděleným, protože je za důležitý považován dostatek prostoru pro intimitu i autonomii – nesvazování se navzájem, nechtění „splynout v jedno“, jako tomu bylo u romantické lásky, ale zároveň snaha o co největší autenticitu a upřímnost k sobě sama i k sobě navzájem. Partneři zůstávají stále dostatečně svobodní a mohou své rozhodnutí být ve vztahu změnit, pokud je přestane naplňovat. To se může stát zejména pokud se jejich individuální aspirace, v jejichž dosahování se vzájemně snaží

podporovat, už neslučují. Právě prostřednictvím reflexivity a transparentnosti oba partneři sledují soulad vývoje vztahu a individuálního sebezvoje. Společná identita by se měla zakládat na autentickém sdílení se a akceptování se bez potřeby měnit jeden druhého, závazek zahrnuje jak odvahu milovat bezpodmínečnou mateřskou láskou, tak i podněcování k růstu, kterým je možné si lásku zasloužit na základě naplňování požadavků, což je milování otcovskou láskou (viz Fromm, 1996). V optice spoluplynoucí lásky by se snad dalo říci, že ta je zasluhována za dostatečnou kompatibilitu partnera, příp. i za dostatečné naplňování jeho vlastních aspirací. Do vztahu by se potom partneři měli angažovat plně, autenticky, otevřeně a s touhou vzájemně se obohacovat a podporovat.

Intimita v partnerském vztahu už nemá znamenat pohlcenost druhým, ale zájem o poznávání druhého a nechávání se poznávat. Zachování oddělených identit je žádoucí. Jedinci jsou si vědomi, že je nezbytné stále udržovat rovnováhu mezi závazkem a autonomií, jistotou a svobodou. Autenticita a reflexivita jsou podmínkami spokojeného závazného vztahu. Oddanost pramení z důvěry v individuální integritu obou partnerů. Závazek je manifestací odpovědnosti a tím ujištěním partnera o bezpečnost investic ve slíbitelných mezích. To je založeno na uvědomění si, že náš vztah ke světu je utvářen tím, jak vnímáme svoje potřeby a svoje možnosti – svůj potenciál. Záleží na tom, jakou přebíráme zodpovědnost za svoje štěstí. Zda budeme vyhledávat externalitu, nebo přijmeme celou zodpovědnost sami na sebe a budeme se snažit rozvíjet potřebné zdroje sami v sobě – ne nutně sami. Z tohoto důvodu není touha po spojení své identity s druhým touhou po splnutí, ale je důsledně vyvažována touhou po zachování oddělenosti a autonomie. A to v míře nezbytné pro naši vlastní svébytnost ve smyslu určování našich životních cílů a reflektování jejich dosahování. Závazek musí vycházet z našeho vnitřního přesvědčení, vnější závazky příliš neuznávají. Partnerský závazek vztahují spíše k integritě a autenticitě sebe sama.

Závazek je spojením založeným na přiměřené vzájemné závislosti, která vyplývá z investic do vztahu a ty z vize společné budoucnosti, nebo alespoň významného současného individuálního prospěchu z nich. Úroveň uspokojení potřeb závisí na očekávání od vztahu a kompatibilitě partnera, a to nejen na základě jeho životních hodnot, cílů a životního stylu, ale i jeho schopnosti důvěřovat ve vztah a jednat na základě toho. U partnera je proto nejdůležitější kompatibilita a sladění povah a světonázorů a představ o vztahu. Z toho vyplývá, že pro funkční vztah je dostačující najít někoho víceméně kompatibilního, kdo odpovídá zásadním představám a pak si vztah dotvářet vzájemnými kompromisy. Kromě toho upravování představ a očekávání o uskutečnitelném je přirozeným vývojem, k němuž jedinci dospívají postupně svými předchozími zkušenostmi ve vztazích. Pro stabilní závazek je důležitější než ideálnost objektu lásky chťení a ochota představit si budoucnost a budovat ji na základě otevřenosti a reflexivity. Láska je zájmem, pozorností a péčí o druhého. Pro překonání krize je účinnou strategií zhodnocení a ujištění se, že diskomfort je dočasný a že partner a vztah má vysokou hodnotu a potenciál rozvíjet ji dál.

Strategií chování reagujícího na nestabilní, stále se měnící svět je reflexivní vyvažování individuální a společné identity v závislosti na spokojenosti. Řešením může být hledání trvalé jistoty ve stabilitě partnerského vztahu s otevřeností změnám založených na reflexivitě. Jedinci projevují chtění ukotvit se ve stabilním vztahu a chtějí se orientovat i na dlouhodobou budoucnost, pokud pramení z reflektované spokojenosti. Svou roli sice hraje i důvěrnost vycházející ze společné minulosti a investic do stávajícího partnerského vztahu, ale snaží se na ní nelpět. Představy o budoucnosti spojené s celkovou neochotou k prohlubování závazku jsou spíše intuitivní, založené na neochotě příliš aktivně plánovat budoucnost, ze strachu o svazování se a svého potenciálu, jehož vývoj nelze dopředu predikovat. Není ale nutné budoucnost predikovat, důležité je mít určený směr a nebát se pokračovat na cestě v něm, tzn. mít jasné představy o svém životním směřování a nebát se, že bude nebo že by měl vypadat diametrálně jinak. Nebo si budoucnost jedinci nejsou ochotni představovat a opakovaně se orientují na jednotlivé probíhající přítomné okamžiky a věří v to, že nejsou schopni predikovat svoje konkrétní potřeby a pocity, které nastanou v budoucích přítomných okamžicích.

Pokud se partnerovo pojetí míry závazku a vize společné budoucnosti liší, kladou partneři s rozlišným pohledem na ni důraz na orientaci na přítomnost, na spokojenost tady a teď, na vzájemné city, tedy na více prezentistické nastavení. Mnozí zmiňují v rozhodování jako klíčovou intuici a pocitové rozhodování. Zdá se, že jejich neochota představovat si budoucnost se stávajícím partnerem nepramení jen z obav o nestálost citu, ale spíše z nestálosti sebe sama, celé identity a chtění se rozvíjet bez omezení, která závazek může přinášet. Ti, kdo věří, že se jim bude dařit více se rozvíjet včetně společné identity, protože skrze láskyplnost a jistotu se jim otevírá více možností, mohou se soustředit na seberozvoj o to víc, když mají naplněné potřeby stability, bezpečí a ukotvení skrze potvrzení jejich identity láskyplným přijetím druhou osobou.

Na základě kvalitativní analýzy hloubkových polostrukturovaných rozhovorů jsem došla k závěru, že závazky jsou založené na čtyřech pilířích. Zaprvé na intuitivním pocitu a důvěře, a závazek je potom zakládán nejvíce na vnitřním chtění být spolu. Druhým pilířem je prioritizace partnera oproti okolí a hlubší zájem o vzájemné sdílení. Třetím je rozhodnost a pevnost vůle a jistoty pro budování zázemí stabilního i dostatečně flexibilního do budoucnosti. To je možné díky ochotě a schopnosti úspěšně konstruktivně vykomunikovávat a řešit vzájemná nedorozumění, neshody a problémy, tedy díky čtvrtému pilíři. Tím je právě reflexe a vyjednávání přesných pravidel a potřeb podle momentální situace, protože závazek je vzájemnou dohodou, pro kterou je esenciální upřímnost a otevřenost obou.

Partnerský závazek je otázkou záměru, se kterým jedinci do partnerství vstupují a zejména se kterým v něm dále pokračují. V budování závazku proto hraje roli jak kompatibilita partnerů, tak připravenost na vztah, správné načasování i vyplynutí prohlubujících kroků závazku, protože moderní závazky jsou spojené spíše s nevolí k rigidnímu plánování. Jako výsledek své práce jsem rozlišila tři celkové strategie

přístupů k závazku. První klade důraz na jeho stabilizaci spojenou s budováním zázemí, a proto právě doba trvání má velkou váhu. Tento přístup je blízko určité retradicionalizaci závazku. Alternativy partnera jsou s lehkostí ignorovány, protože není důvod hledat lepšího partnera, když záleží na vzájemném poznání a důvěře, které by se s novým partnerem musely postupně vybudovávat znovu. Druhá celková strategie se více zaměřuje na růst a nacházení stále nových obzorů závazku, na neustálé prohlubování a rozšiřování jeho pole působnosti. Je nejvíce založena zejména na snaze a rozhodnosti sebe i partnera. Třetí přístup je omezováním až vyhýbáním se závazku a obrací pozornost k autonomii jedince a jeho neomezované svobodě. Zatímco předchozí dvě strategie jsou orientací na budoucnost s životním partnerem, jedinci vyhýbající se závazku se zaměřují zejména na spokojenost v přítomnosti, na sdílení volného času bez vize do budoucnosti, protože tu považují za zcela nepředvídatelnou. Podle mých zjištění směřují závazky v dnešní době spíše k reflexivitě a cílí na důvěrnost, autenticitu i na společnou budoucnost. Autonomie hraje větší roli, ale to může být právě v pozitivním smyslu podporou prohlubování závazku na základě hlubší spokojenosti. Svobodu volby si jedinci záměrně usměrňují a zaměřují se na partnera, aby dosáhli větší hloubky vztahu namísto povrchního těkání za jinými alternativami.

Seznam použité literatury

- Adams, J. a Jones, W. (1997): The conceptualization of marital commitment: An integrative analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72(5), 1177–1196.
- Agnew, C. R., Van Lange, P. A. M., Rusbult, C. E., a Langston, C. A. (1998): Cognitive interdependence: Commitment and the mental representation of close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74: 939–954.
- Ariely, D. (2009): Jak drahé je zdarma: proč chytří lidé přijímají špatná rozhodnutí: iracionální faktory v ekonomice i v životě. Praha: Práh.
- Aron, A., a Aron, E. N. (1991): Love and sexuality. In K. McKinney a S. Sprecher (Eds.) *Sexuality and close relationships* (pp. 25-48). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Arriaga, X. B. a Agnew, C. R. (2001): Being committed: Affective, cognitive, and conative components of relationship commitment. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27, 1190–1203.
- Bauman, Z. (2002): *Tekutá modernost* (vyd. 1.). Praha: Mladá fronta.
- Bauman, Z. (2004): *Individualizovaná společnost* (vyd. 1.). Praha: Mladá fronta.
- Bauman, Z. (2013): *Tekutá láska: o křehkosti lidských pout*. Praha: Academia.
- Baumeister, R. F., a Bratslavsky, E. (1999): Passion, intimacy, and time: Passionate love as a function of change in intimacy. *Personality and Social Psychology Review*, 3: 49-67.
- Baxter, L. A., a Montgomery, B. M. (1998): A Guide to Dialectical Approaches to Studying Personal Relationships. *Dialectical Approaches to Studying Personal Relationships*. (Eds.) Montgomery, B. & Baxter, L. Mahwah, NJ: Erlbaum, : 1-15.
- Baxter, L. A., a Montgomery, B. M. (1996): *Relating: Dialogues and dialectics*. New York, USA: The Guilford Press.
- Beall, A. E. a Sternberg, R. J. (1995): The social construction of love. *Journal of Social and Personal Relationships*, 12(3): 417–38.
- Beck, U. a Beck-Gernsheim, E. (1995): *The Normal Chaos of Love*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Beck, U. a Beck-Gernsheim, E. (2002): *Individualization: institutionalized individualism and its social and political consequences*. London, UK: SAGE.

- Berscheid, E., Snyder, M. a Omoto, A. M. (1989): The Relationship Closeness Inventory: Assessing the closeness of interpersonal relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(5): 792-807.
- Blossfeld, H.-P., Klijzing, E., Mills, M. a Kurz, K. (2005): *Globalization, uncertainty, and youth in society*. London, UK: Routledge.
- Burgoyne, C. B., Reibstein J., Edmunds A. M. a Routh D. A. (2010): Marital commitment, money and marriage preparation: What changes after the wedding? *Journal of Community* 20 (5): 390-403.
- Buss, D. M. (2003): *The evolution of desire: Strategies of human mating* (Rev. ed.). New York, USA: Basic Books.
- Buss, D. M., Abbott, M., Angleitner, A., Asherian, A., a kol. (1990): International preferences in selecting mates: A study of 37 cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 21(1): 5–47.
- Carlsson, J., Frisen, A. a Wängqvist, M. (2014): Doesn't Everyone Want That? It's Just a Given. *Journal of Adolescent Research*, 29(1): 67-88.
- Carpenter, C. J. (2012): Meta-analyses of sex differences in responses to sexual versus emotional infidelity: Men and women are more similar than different. *Psychology of Women Quarterly*, 36(1): 25-37.
- Carter, J. (2010): *Why Marry? Young Women Talk about Relationships, Marriage and Love*. PhD Thesis, University of York.
- Cook, E. (2005): *Commitment In Polyamorous Relationships*. Unpublished Research Project Presented in Partial Fulfillment of the Requirement for the Degree Master of Arts in Liberal Studies Psychology, Regis University.
- Coontz, S. (2005): *Marriage, a History: How Love Conquered Marriage*. London, UK: Penguin Books.
- Cui, M., Donnellan, M. B., a Conger, R. D. (2007): Reciprocal influences between parents' marital problems and adolescent internalizing and externalizing behavior. *Developmental Psychology*, 43: 1544–1552.
- Daly, M., a Wilson, M. (1983): *Sex, evolution, and behavior* (vyd. 2.). Boston, USA: Willard Grant Press.
- Day, M. V., Kay A. C., Holmes J. G., Napier J. L. (2011): System justification and the defense of committed relationship ideology. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101: 291–306.
- Day, M. V. (2016): Why people defend relationship ideology. *Journal of Social & Personal Relationships*, 33(3): 348–360.

- DePaulo, B. M. a Morris W. L. (2005): Singles in society and in science. *Psychological Inquiry*, 16, 57–83.
- Duncan, S. (2011): Personal Life, Pragmatism and Bricolage. *Sociological Research Online*, 16 (4) 13.
- Erikson, E. H. (2002): *Dětství a společnost*. Praha: Argo.
- Evans, M. (2003): *Gender and Social Theory*. Buckingham, UK: Open University Press.
- Fabes, R. A., a Martin, C. L. (1991): Gender and age stereotypes of emotionality. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17: 532–540.
- Frankl, V. E. (1998): *Psychoterapie pro laiky*. Brno: Cesta.
- Frisén, R. A., a Wängqvist, M. (2010): Emerging Adults in Sweden: Identity Formation in the Light of Love, Work, and Family. *Journal of Adolescent Research*, 26(2): 200-221.
- Fromm, E. (1996): *Umění milovat*. Praha: Orbis.
- Giddens, A. (2012): *Proměna intimity: sexualita, láska a erotika v moderních společnostech*. Praha: Portál.
- Giddens, A. (1991): *Modernity and Self-identity*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Gillies, V. (2003): Family and Intimate Relationships: A Review of the Sociological Research. *Families & Social Capital ESRC Research Group Working Paper, No. 2*. London, UK: South Bank University.
- Gilovich, T., Keltner, D. a Nisbett, R. E. (2006): *Social psychology*. New York, USA: W.W. Norton.
- Gladwell, M. (2007): *Mžik: jak myslet bez přemýšlení*. Praha: Dokořán.
- Gonzaga, G. C., Keltner, D., Londahl, E. A., a Smith, M. D. (2001): Love and the commitment problem in romantic relations and friendship. *Journal of personality and social psychology*, 81(2): 247-262.
- Gottman, J. M. a Silver, N. (2015): *Sedm principů spokojeného manželství: praktický průvodce fungováním dlouhodobých vztahů*. Brno: Jan Melvil Publishing.
- Gross, N. (2005): The Detraditionalization of Intimacy Reconsidered. *Sociological Theory*, 23(3): 286–311.
- Hatfield, E. a Rapson, R. L. (1996): *Love and sex: Cross-cultural perspectives*. New York: Allyn & Bacon.
- Hatfield, E., a Rapson, R. L. (1993): *Love, sex, and intimacy: Their psychology, biology, and history*. New York, USA: HarperCollins.

- Henrich, T. J. (1987): *Marital Quality In Later Years Of Marriage: An Ethnographic Approach*. Texas, USA: Graduate Faculty of Texas Tech University; Masters Thesis.
- Hughes, J. (2015): The decentring of couple relationships? An examination of young adults living alone. *Journal of Sociology*, 51(3): 707–721.
- Chaney, C. (2014): Perceptions of Emotional Closeness and Commitment Among African American Couples: Implications for Promoting Relationship Stability. *Marriage & Family Review* 50(2): 129-153.
- Chung, D. (2005): Violence, Control, Romance and Gender Equality: Young Women and Heterosexual Relationships. *Womens Studies International Forum*, 28(6), 445–55.
- Illouz, E. (1997): *Consuming the Romantic Utopia: Love and the Cultural Contradictions of Capitalism*. Berkeley, Los Angeles, USA: University of California Press.
- Illouz, E. (2012): *Why love hurts: a sociological explanation*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Jamieson, L. (1998): *Intimacy: Personal relationships in modern societies*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Jankowiak, W. (2002): Managing Infidelity: A Cross-Cultural Perspective. *Ethnology*, 41(1): 85-101.
- Jankowiak, W. (2008): Co-Wives, Husband, And The Mormon Polygynous Family. *Ethnology*, 47(3): 163-180.
- Jankowiak, W. R., a Fischer, E. F. (1992): A cross-cultural perspective on romantic love. *Ethnology*, 31: 149.
- Johnson, D. J. a Rusbult, C. E. (1989): Resisting temptation: Devaluation of alternative partners as a means of maintaining commitment in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57: 967-980.
- Johnson, M. P. (1991): Commitment to personal relationships. In Jones, W. H. a Perlman, D. (Eds.), *Advances in personal relationships: A research annual*, 3; 117-143. London, UK: Jessica Kingsley.
- Kahneman, D. (2012): *Myšlení: rychlé a pomalé*. V Brně: Jan Melvil.
- Katrnák, T. (2008): *Spříznění volbou? Homogamie a heterogamie manželských párů v České republice* (vyd. 1.). Praha: Sociologické nakladatelství.
- Katrnák, T., Lechnerová, Z., Pakosta, P., Fučík, P. (2011): *Na prahu dospělosti: partnerství, sex a životní představy mladých v současné české společnosti* (vyd. 1.). Praha: Dokořán.

- Kelley, H. H. a Thibaut, J. W. (1978): *Interpersonal relations – a theory of interdependence*. New York: Willey.
- Kipnis, L. (2003): *Against love: A polemic*. New York, USA: Pantheon.
- Kobayashi, K. M., Funk, L. a Khan, M. M. (2016): Constructing a sense of commitment in ‘Living Apart Together’ (LAT) relationships: Interpretive agency and individualization. *Current Sociology*.
- Kratochvíl, S. (2005): *Manželská terapie*. Praha: Portál.
- Lipovetsky, G. (2011): *Soumrak povinnosti: bezbolestná etika nových demokratických časů* Praha: Prostor.
- Luhmann, N. (2002): *Láska jako vášeň; Paradigm lost* (vyd. 1.). Praha: Prostor.
- Matsick J. L., Conley, T. D., Ziegler A., Moors, A.C. and Rubin, J. D. (2014): Love and sex: polyamorous relationships are perceived more favourably than swinging and open relationships. *Psychology & Sexuality*, 5(4).
- May, V. (2011): Self, Belonging and Social Change. *Sociology*, 45(3), 363–78.
- Mikkelson, A. C. a Pauley, P. M. (2013): Maximizing Relationship Possibilities: Relational Maximization in Romantic Relationships. *The Journal of Social Psychology*, 153(4): 467–485.
- Monk, J. K., Vennum, A. V., Ogolsky, B. G. a Fincham, F. D. (2014): Commitment and Sacrifice in Emerging Adult Romantic Relationships, *Marriage & Family Review*, 50(5):, 416-434.
- Morgan, H. J., a Shaver, P. R. (1999): Attachment processes and commitment to romantic relationships. In Jones, W. H. a Adams, J. M. (Eds.), *Handbook of interpersonal commitment and relationship stability*. New York, USA: Plenum.
- Cochran, S. D. a Peplau, L. A. (1985): Value Orientations In Heterosexual Relationships. *Psychology of Women Quarterly*, 9: 477-488.
- Perel, E. (2008): *Erotická inteligence: jak spojit vzrušující sex s domácím štěstím* (vyd. 1.). Praha: Štrob, Širc & Slovák.
- Pillsworth, E. G a Haselton, M. G. (2005): The Evolution of Coupling. *Psychological Inquiry*, 16(2/3): 98-104.
- Pinker, S. (2009): *How the Mind Works*. New York, USA: Norton & Company, Inc.
- Plaňava, I. (1998): *Spolu každý sám*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Plaňava, I. (2000): *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. Brno: Doplněk.

- Powell, J. (2003): *Láska bez podmínek* (vyd. 4.). Praha: Portál.
- Pryor, J., a Roberts, J. (2005): What is commitment? How married and cohabiting parents talk about their relationships. *Family Matters*, 71: 24-31.
- Radimská, R., A Tomášek, M. (2003): Singles – nový životní styl a jeho genderová specifika v České republice. *Gender, rovné příležitosti*, roč. 1-2, s. 10-11.
- Reis, H. T. a Rusbult, C. E. (2004): *Close Relationships: Key readings*. New York, USA: Psychology Press.
- Rempel, J. K., Holmes, J. G. a Zanna, M. P. (1985): Trust in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49: 95-112.
- Rostosky S. S., Riggle, E. D. B., Dudley, M. G. a Wright M. L. C. (2006): Commitment in Same-Sex Relationships. A Qualitative Analysis of Couples' Conversations, *Journal of Homosexuality*, 51(3): 199-223.
- Rotz, D. (2011): Why Have Divorce Rates Fallen? The Role of Women's Age at Marriage. *Journal of Human Resources*, 51(4): 961-1002.
- Ruppel, E. K. a Curran, M. A. (2012): Relational sacrifices in romantic relationships: Satisfaction and the moderating role of attachment. *Journal of Social and Personal Relationships*, 29: 508–529.
- Rusbult, C. (1980): Commitment and satisfaction in romantic associations: A test of the investment model. *Journal of Experimental Social Psychology*, 16(2), 172-186.
- Rusbult, C. (1983): A longitudinal test of the investment model: The development (and deterioration) of satisfaction and commitment in heterosexual involvements. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45(1), 101-117.
- Rusbult, C. E. a Buunk, B. P. (1993): Commitment processes in close relationships: An interdependence analysis. *Journal of Social and Personal Relationships*, 10: 175-204
- Rusbult, C. E., a Arriaga, X. B. (2000): Interdependence in personal relationships. In W. Ickes & S. Duck (Eds.), *The social psychology of personal relationships* (79-108). Chichester: Wiley.
- Rusbult, C. E., Bissonnette, V. L., Arriaga, X. B. a Cox, C. L. (1998): Accommodation processes during the early years of marriage. In T. N. Bradbury (Ed.), *The developmental course of marital dysfunction*: 74-113. New York, USA: Cambridge.

- Rusbult, C. E., Martz, J. M. a Agnew, C. R. (1998): The investment model scale: Measuring commitment level, satisfaction level, quality of alternatives, and investment size. *Personal Relationships*, 5: 357-391.
- Rusbult, C., E., Olsen, N., Davis, J. L. a Hannon, P. A. (2004): Commitment and relationship maintenance mechanisms, Reis., H., T., Rusbult, C. E. (Eds.) *Close relationships: key readings*. New York, USA: Psychology Press.
- Říčan, P. (2006): *Cesta životem: Vývojová psychologie*. Praha: Portál.
- Sagarin, B. J. (2005): Reconsidering evolved sex differences in jealousy: Comment on Harris. *Personality and Social Psychology Review*, 9: 62–75.
- Sandfield, A. a Percy, C. (2003): Accounting for Single Status: Heterosexism and Ageism in Heterosexual Women's Talk about Marriage. *Feminism Psychology*, 13(4): 475-488.
- Sharot, T. (2013): *Iluze optimismu, aneb, Iracionalita pozitivního myšlení* (vyd. 1.). Praha: Dybbuk.
- Shaver, P. R., Morgan, H. J. a Wu, S. (1996): Is love a 'basic' emotion? *Personal Relationships*, 3(1): 81-96.
- Schwartz, B. (2004): *The Paradox of Choice: Why More is Less*. New York: Harper Perennial.
- Smart, C. a Stevens, P. (2000): *Cohabitation Breakdown*. London, UK: Family Policy Studies Centre.
- Stafford, L. a Canary, D. J. (1991): Maintenance Strategies and Romantic Relationship Type Gender and Relational Characteristics. *Journal of Social and Personal Relationships*, 8(2): 217–242.
- Stanley, S. a Markman, S. (1992): Assessing commitment in personal relationships. *Journal of Marriage and the Family*, 54: 595–608.
- Sternberg, R. J. (1986): A triangular theory of love. *Psychological Review*, 93(2): 119–135.
- Sternberg, R., J. (2004): *A triangular theory of love*. Reis., H., T. a Rusbult, C. E. (Eds.) *Close relationships: key readings*. New York, USA: Psychology Press.
- Strauss, A. L. a Corbin, J. (1999): *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. (Vyd. 1). Boskovice: Albert.
- Sutton, L., Cebulla, A. a Middleton, S. (2003): Marriage in the 21st Century, Centre for Research in Social Policy CRSP. *Working Paper 482*.

- Swidler, A., (1983): Love And Adulthood in American Culture In Skolnick, A. S. a Skolnick, J. H.: *Family in transition: rethinking marriage, sexuality, child rearing, and family organization*. 4th ed. Boston, USA: Little, Brown and company.
- Tang, C-Y., Curran, M. a Arroyo, A. (2014): Cohabitors' Reasons for Living Together, Satisfaction with Sacrifices, and Relationship Quality. *Marriage & Family Review* 50(7): 598-620.
- Tiwari, G. (2008): *Interplay in Love, Sex and Marriage in Polyandrous Society in the High Himalayas of India*. In: Jankowiak, W. R., (Ed.) *Intimacies: love and sex across cultures*. New York, USA: Columbia University Press.
- Väänänen, H. (2007): Rejection of Love. An Ethnography of Contemporary Intimate Relationships among Young Adults in Finland. *Conference Papers – American Sociological Association Annual Meeting*.
- Vágnerová, M. (2000): *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál.
- Van Hooff, J. (2013): *Modern Couples? Continuity and Change in Heterosexual Relationships*. Farnham, VB: Routledge.
- Vogler, C. (2000): *Sex and Talk*. In *Intimacies*, edited by L. Berlant. Chicago, USA, The University of Chicago Press: 47–83.
- Weeks, J. (1995): *Invented Moralities: Sexual Values in an Age of Uncertainty*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Weeks, J. (2007): *The World We Have Won: The Remaking of Erotic and Intimate Life since 1945*. London, UK: Routledge.
- West, G. K. (2002): *Dobrodružství psychického vývoje* (vyd. 1.). Praha: Portál.
- Whitton, S. W., Stanley, S. M. a Markman, H. J. (2007): If I help my partner, will it hurt me? Perceptions of sacrifice in romantic relationships. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 26: 64–92.
- Willi, J. (2006): *Psychologie lásky*. Praha: Portál.

Příloha 1 – Modelové okruhy otázek na dotazování

Představy o vztahu:

Co z toho, co ti přináší vztah, je pro tebe nejdůležitější, nejzásadnější? Co je pro tebe největší přínos vašeho vztahu?

Jaký výhody (a nevýhody) bytí ve vztahu oproti tomu být sam/a jsou pro tebe nejzásadnější? (Máš/mělas někdy pocit, že o něco přicházíš, oproti lidem, kteří jsou sami/ve vztahu?)

Důvody pro pokračování:

Co je pro tebe nezbytný, abys v tom vztahu chtěl/a být? Co ti přijde ve vztahu samozřejmý? Co je pro tebe ve vztahu důležitý, aby fungoval? Co je pro tebe ve vztahu důležitý, abys v něm chtěl pokračovat dál?

Co bys řekl/a, že se postupem času změnilo – jsou pro tebe důležitější jiné aspekty?

Je podle tebe nějaký zásadní, důležitý přelom, krok ve vztahu? Jakej?

Co považuješ za smysluplný vztah? Co jsou pro tebe ty zásadní aspekty?

Monogamie a věrnost, volba partnera:

Jak vnímáš monogamii a jak otevřeně nemonogamní vztahy? (Dokážeš si představit, že bys tak chtěla žít?)

Je pro tebe důležitá věrnost? Jak ji bereš? (Na co bys žárlil(a)?)

Věříš na ideálního partnera/partnerku? Co je tomu podle tebe nejbliž v realitě? Jak poznáš, že pro tebe je „ten pravý/ta pravá“? Že má smysl být s ní(m) ve vztahu? (být ve vztahu zrovna s ní(m)?)

Na základě čeho se rozhodneš být právě s tímhle člověkem?

Kompromisy, snaha a seberozvoj:

Jak vnímáš kompromisy ve vztahu? Řekl(a) bys, že je děláni kompromisů z obou stran vyvážený?

Je něco, z čeho bys neustoupila?)

Je něco, co ti chybí, nebo chybělo? Měli jste nějakou (zásadnější) krizi? Co ti pomohlo ji překonat? Co byl ten důvod, abys v tom vztahu chtěl/a pokračovat dál?

(Jaké vnímáš výhody a problémy osobního seberozvoje ve vztahu?)

Představy o budoucnosti:

Bydlíte spolu? /Chtěl/a bys? Mluvíte o tom? Co si myslíš, že by to změnilo? Příp. jak proběhlo to rozhodnutí a jaké to je? Co bys řekla, že se změnilo?

Umíš si představit společnou budoucnost? Uvažuješ někdy o společné budoucnosti? Umíš si představit společný život, děti? (Přemýšlíš o dětech?) Mluvíte o tom? Plánujete ji spolu?

Je pro tebe důležitý, abyste to spolu mysleli „navždy“? Jak na tebe tahle představa působí?

Přemýšlíš někdy o manželství? Je pro tebe osobně důležitý v delším časovém horizontu? Proč? Co si myslíš, že změní? Myslíš, že bys jinak o něco přišla?

Jsi spokojená/ý s tím, váš vztah bere partner/ka? (Jsi spokojená/ý s mírou závazku ze strany partnera/ky?)

Jsi spokojen/á s mírou a způsobem společně tráveného času?

Dokážeš si představit, co by pro tebe byl důvod k rozchodu?

Máš pocit, že by se od tebe okolí, rodinou očekával nějaký další krok ve vztahu?

Alternativy:

Napadáá tě, jaký by to mohlo být s někým jiným? Jestli by to nebylo lepší?

A co když potkáš někoho zajímavého, koho kdybys ho potkala nezádaná/ý, tak bys to s ním chtěl/a zkusit?

Jak na tebe působí představa, že bys byl/a dlouhodobě sam/a, bez partnera? Chtěl/a bys, mohl/a bys tak žít?

(Jak na tebe působí představa, že bys byl/a už jen s jedním partnerem po zbytek života?)

(Co kdybys potkal/a se svého partnera (až) teď/ka? Myslíš, že kdybyste byli oba nezadaní, že byste se „dali dohromady“?)

Otázky na doptávání

Myslíš, že je důležitý sdílet spolu s partnerem/kou všechno? Nebo si myslíš, že je důležitý mít i určitý vlastní „tajemství“? Kde vidíš hranici?

Vnímáš, že by okolí víc uznávalo váš vztah, když spolu i bydlíte?

Co bys chtěl/a, aby dělal tvůj partner/ka, kdyby se do někoho zamiloval/a? A co kdyby ses do někoho zamiloval/a ty?

Co bys dělal/a? (Dokážeš si představit, že by to důvod k rozchodu nebyl? Co by se teda muselo stát, jak by se on měl zachovat?)

Jel/a bys někam na dovolenou sám/sama bez partnera? Jak by ses cítil/a? A co kdyby to bylo naopak?

Co kdyby ses chtěl/a přestěhovat, nebo na delší dobu, třeba na půl roku odjet do zahraničí? Nebo on/a?

Jak dlouho bys byl/a ochotný/á dávat dlouhodobému vztahu na zlepšení, pokud bys poslední dobou byla nespokojený/á a nešťastný/á? A jak dlouho, kdyby to bylo na začátku vztahu a vy byste spolu byli pár týdnů, ne víc než dva měsíce?

Příloha 2 – Tabulka komunikačních partnerek a partnerů

	věk	pohlaví	typ vztahu	společné bydlení	Délka současného vztahu v letech
Dan ¹	34	muž	polyamorie	LAT ³ , dříve ⁴	3
Jindřich	27	muž	ženatý	ano	5
Matěj	28	muž	single	dříve	0
Mikoláš	35	muž	ženatý	LAT, dříve	10
Ondřej	28	muž	polyamorie	LAT, dříve	3,5
Petr ²	26	muž	zadaný	ano	3
Tomáš	31	muž	single	ne	0
Vít	28	muž	single	dříve	0
Anna ²	28	žena	zadaná	ano	3,5
Eliška ¹	28	žena	polyamorie	LAT	3
Eva	27	žena	zasnoubená	začínají	3
Ida	27	žena	zadaná	ano	12
Linda	26	žena	zadaná	začínají	2
Nela	26	žena	zadaná	ano	2
Nina	28	žena	zadaná	ano	3
Viki	33	žena	single	ne	0

^{1,2} partneri

³ LAT – living apart together (ve vztahu, žijící odděleně)

⁴ dříve – sdíleli domácnost v dřívějším partnerství

Příloha 3 – Přehled tří celkových strategií přístupu k závazku

	stabilizace, zázemí	cílení, růst	neochota nebo nezájem o závazek
priorita	jistota, trvání, pokračování	posun, rozvoj, prohlubování závazku	svoboda, necítit se zavázán, příliš se nepřizpůsobovat
požadavky	spolunažívání v čase	více než trávení času a splňování požadavků	na trávení volného času
budoucnost	nezbytnost, samozřejmost	nezbytnost, smysl	nezájem, neochota si ji představovat, popř. dočasnost
	trpělivost a ochota k čekání na dozrání partnera	ujistění o ní od partnera, o jeho záměru ve vztahu zůstat	největší důraz na současnost
ne-záměrnost	záměrnost, ale přílišná snaha není pocíťována	nejsilnější záměrnost a snaha	nejvolnější snaha, nezáměrnost
primárnost	primárnost partnera (a sebe)	primárnost partnera (a sebe)	primárnost sebe (a partnera)
závazek jako	stabilita a bezpečí, zdroj spokojenosti	odhodlání a úsilí sdílet víc a pořád se posouvat dál	férovost – otevřenost a upřímnost, snaha být tu pro druhého